GUY DE MAUPASSANT

JULES AMCAM

(Seçme Öyküler)

Çeviren: Enver Behiç Koryak

Cumhuriyet

GUY DE MAUPASSANT
JULES AMCAM
(Seçme Öyküler)
Çeviren: Enver Behiç Koryak

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ: 109
JULES AMCAM
(Seçme Öyküler)

Bu kitabın hazırlanmasında, Guy de Mauppassant'ın MEB Fransız Klasikleri dizisinde yayınlanan "Seçme Hikâyeler I" adlı yapıtının birinci baskısı temel alınmış ve çeviri dili günümüz Türkçesine uyarlanmıştır.

Yayına hazırlayan : Egemen Berköz
Dizgi : Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı : Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Temmuz 2000

GUY DE MAUPASSANT
JULES AMCAM
(Seçme Öyküler)
Çeviren:
Enver Behiç Koryak

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dalları içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir. İşte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüsüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve toplum üzerinde aynı olması, zamanda ve mekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlarına şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve

yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir. 23 Haziran 1941.

Milli Eğitim Bakanı

Hasan Âli Yücel

SUNUŞ

Cumhuriyet'le başlayan Türk Aydınlanma Devrimi'nde, dünya klasiklerinin Hasan Âli Yücel öncülüğünde dilimize çevrilmesinin, kuşkusuz önemli payı vardır.

Cumhuriyet gazetesi olarak, Cumhuriyetimizin 75. yılında, bu etkinliği yineleyerek, Türk okuruna bir "Aydınlanma Kitaplığı" kazandırmak istedik.

Bu çerçevede, 1940'lı yıllardan başlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan dünya klasiklerini okurlarımıza sunmaya başladık.

Büyük ilgi gören bu etkinliği Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanmamış -ancak Aydınlanma Devrimi yarıda kalmasaydı yayınlanacağına kesinlikle inandığımız—dünya klasiklerini de katarak sürdürüyoruz.

Cumhuriyet

İÇİNDEKİLER

JULES AMCAM
(Seçme Öyküler)

OTEL

Yukarı Alpler'de buzulların eteğinde, dağların beyaz tepelerini kesen o çıplak ve kayalık boğazlarda yapılmış bütün ahşap oteller gibi Schwarenbach Oteli de, Gemmi Geçidi'ni boylayan yolculara barınaklık eder.

Burası, Jean Hauser ailesinin bakımı altında altı ay açıktır. Sonra karlar yığılıp da boğazı doldurmaya ve Loeche'e inme olanağını ortadan kaldırmaya başlar başlamaz kadınlar, baba ve üç oğul oradan ayrılırlar; yaşlı kılavuz Gaspard Hari ile ona arkadaş olacak başka bir kılavuzu ve iri dağ köpeği Sam'ı yapıya bekçi bırakırlar.

İki adamla hayvan bu kar hapishanesinde, beyaz ve sonsuz Balmhorn eğiminden başka bir şey görmeden, uçuk ve parıltılı tepelerle çevrili, dört yanlarında yükselen, küçük yapıyı kucaklayan, sıkan ve ezen, çatıya yığılan, pencerelere erişip kapıya duvar çeken karlara gömülü, ta ilkyaza dek otururlar.

O gün de Hauser ailesi, kışın yaklaşması ve inişte tehlike belirmesi üzerine, Loeche'e dönüyordu.

Giysilerle ağırlıkların yüklendiği üç katır, üç oğulun yönetiminde, önden gitti. Sonra anne Jeanne Hauser'le kızı Louison dördüncü bir katıra binerek yola düzüldüler. Baba, aileyi inişin başına kadar geçirecek olan iki bekçiyle birlikte arkadan geliyordu.

Önce, otelin önünde genişleyen büyük taşlık çukurun dibinde, suları artık buz tutmuş gölü döndüler. Sonra her yanını karlı tepelerin bastığı çarşaf gibi temiz boğazı boyladılar. Bir güneş sağanağı bu buzlu, beyaz ve pırıl pırıl çöle düşüyor, orasını soğuk ve köreltici bir alevle tutuşturuyordu. Ne bu dağ denizinde bir yaşam izi, ne bu sonsuz yalnızlıkta bir kıpırdama vardı. Buranın derin sessizliğini hiçbir gürültü bozmuyordu.

Genç kılavuz Ulrich Kunsi, iri yapılı ve uzun bacaklı bir İsviçreli, iki kadını taşıyan katıra yetişmek üzere, yavaş yavaş Hauser babayla yaşlı Gaspard Hari'yi geride bıraktı.

Genç kız onun gelişine bakıyor, üzüntülü bir gözle adeta onu çağırıyordu.

Bu, uzun zaman buzlar arasında kalışı yüzünden süt beyaz yanakları ve solgun saçları renklerini yitirmişe benzeyen sarışın bir köylü kızcağızdı.

Kılavuz onun bindiği hayvana ulaşınca elini terkiye koydu ve yürüyüşünü ağırlaştırdı. Hauser ana, en ince ayrıntısına kadar bütün kışlık

öğütlerini sayıp dökerek onunla konuşmaya başladı. Yaşlı Hari Schwarenbach Oteli'nde şimdiye dek kar altında on dört kış geçirmişse de delikanlı ilk kez kalacaktı.

Ulrich Kunsi, anlar görünmemekle birlikte dinliyor ve boyuna genç kıza bakıyordu. Arada bir de: "Peki, Madam Hauser" diye yanıt veriyordu. Fakat aklı başka yerde gibiydi ve durgun yüzü hiç değişmiyordu.

Uzayıp donmuş suyu, koyağın dibinde dümdüz yayılan Daube Gölü'ne geldiler. Sağda Daubenhorn, Wildstrubel'in eteğindeki Loemmern Buzulu'nun kocaman buzultaşlarının yanında, dimdik yükselen kara kayaları gösteriyordu. Loeche'e doğru inişin başladığı Gemmi Geçidi'ne yaklaşırken birdenbire Valais Alpleri'nin uçsuz bucaksız ufkunu gördüler. Derin ve geniş Rhone Koyağı, onları bu dağlardan ayırıyordu.

Uzakta irili ufaklı, ezilmiş veya sivrilmiş, güneşin altında pırıl pırıl, bir beyaz tepeler dünyası vardı: İki boynuzuyla Mischabel... Oturaklı kütlesiyle Wissehorn, battal Brunnegghorn... O insan yiyici, yüksek ve korkunç Cervin piramidi ve Dent-Blanche, o devanası kılıklı yosma...

Sonra ayaklarının altında, eni boyu belirsiz bir çukurun içinde, baş döndürücü bir uçurumun dibinde Loeche'i seçtiler. Evleri, yukarıda Gemmi ile bitip kapanan, aşağıda da Rhone'a açılan bu kocaman oyuğa yuvarlanmış kum tanelerine benziyordu.

Katır, dimdik dağı, ta eteğindeki hemen hemen görünmez köyceğize kadar, bir düş dünyası yaşanır gibi, döne dolaşa, kıvrıla büküle inen keçiyolunun kıyısında durdu. Kadınlar kara atladılar.

İki yaşlı adam da yetişmişlerdi. Hauser baba:

—Eh, Hoşça kalın dostlar, dedi; gelecek yıl buluşuruz; Tanrı güç versin.

Hari baba da yineledi:

—Gelecek yıl buluşuruz.

Kucaklaştılar. Madam Hauser, sıra kendisine gelince yanaklarını uzattı. Genç kız da öyle yaptı.

Nöbet Ulrich Kunsi'ye geldiği vakit o, Louse'in kulağına: "Sakın yukardakileri unutmayın." diye fısladı. Kız o kadar hafif, bir "hayır"la yanıt verdi ki delikanlı bunu kulaktan değil, içten duydu.

Jean Hauser yine: "Hadi Hoşça kalın, dedi; Tanrı sağlık versin." Sonra kadınların önüne geçerek inmeye başladı.

Üçü de yolun ilk dönemecinde çarçabuk gözden yittiler.

İki adam Schwarenbach Oteli'ne doğru yüzgeri ettiler.

Ağır ağır, yanyana, konuşmadan yürüyorlardı.

O iş de bitmişti. Dört beş ay karşı karşıya, yapayalnız yaşayacaklardı. Gaspard Hari geçen kışı nasıl geçirdiğini anlatmaya başladı. Michel Canol ile birlikte kalmıştı. O adamcağız şimdi oralarda bir kış daha geçiremeyecek kadar yaşlıydı. Çünkü uzun yalnızlık sırasında insana bir hal olabilirdi. Pek öyle sıkılmamışlardı. Her şey daha ilk günden işi göze almaktaydı. Nasıl olsa bazı eğlenceler, oyunlar, vakit geçirecek birçok şey bulunuyordu. Ulrich Kunsi, gözleri yerde, aklı Gemmi'nin dolambaçlı yollarından köye doğru inenlerde, onu dinliyordu.

Birdenbire oteli, küçülmüş, dağ gibi kar yığınının dibinde ancak seçilebilecek kadar kalmış gördüler. Kapıyı açınca Sam, kıvırcık tüylü iri köpek, çevrelerinde sıçramaya başladı. Yaşlı Gaspard:

—Haydi bakalım, oğul, dedi; artık kadınlar yok. Akşam yemeğini bizim hazırlamamız gerek. Sen patatesleri ayıkla.

Her ikisi de üç ayaklı ağaç iskemlelere oturarak çorbayı kaşıklamaya giriştiler.

Ertesi günün sabahı, Ulrich Kunsi'ye uzun geldi. Delikanlı, pencereden yapının karşısındaki ışıklı dağa bakarken yaşlı Hari cıgara içiyor ve ocağa tükürüyordu. Ulrich öğleden sonra dışarı çıktı. Bir gün önceki yolu yeniden yürüyerek, yerde, iki kadını götüren katırın tırnak izlerini aradı. Sonra Gemmi Geçidi'ne gelince uçurumun kıyısına yüzükoyun yattı, Loeche'e baktı.

Köy taşlık kuyusunun içinde henüz kara boğulmamıştı. Kar, çok yakına gelmişse de çevreyi koruyan çam ormanları onu bayağı durdurmuştu. Alçacık evler, yukardan, bir çayıra dizilmiş taşlar gibi görünüyordu.

Küçük Hauser şimdi orada, şu külrenkli evlerden birindeydi. Acaba hangisinde? Ulrich Kunsi onları birbirinden ayırdedemeyecek kadar uzakta bulunuyordu. Henüz elindeyken aşağı inmek ne iyi olacaktı!

Fakat güneş kocaman Wildstrubel Tepesi'nin arkasında yitmişti. Delikanlı geriye döndü. Baba Hari cıgara içiyordu. Arkadaşının geldiğini görünce ona kâğıt oynamayı önerdi. Masanın iki yanına, karşı karşıya oturdular.

Uzun süre iskambil oynadılar. Sonra yemek yeyip yattılar. Gelen günler ilkinin aynı oldu. Hava açık ve soğuk; yeniden kar yok. Yaşlı Gaspard öğle sonlarını bu donmuş tepelerde şuraya buraya uçan kartalları ve az raslanır kuşları kollamakla geçiriyor, Ulrich de köyü seyretmek için boyuna Gemmi Geçidi'ne yollanıyordu. Sonra kâğıt, domino oynuyorlar, zar atıyorlar, oyunlarına heyecan katmak için de ufak şeyler kazanıp yitiriyorlardı. Bir

sabah Hari, daha önce davranıp kalkan arkadaşını çağırdı. Beyaz köpükten kımıl kımıl bir bulut, derin ve ağırlıksız, üzerlerine ses çıkarmadan dökülüyor, yavaş yavaş onları köpükten, kalın ve sağır bir şiltenin altında bırakıyordu. Bu, dört gün, dört gece sürdü. On iki saatlik bir dondan sonra buzul taşlarının granitinden daha sert bir duruma giren bu buz tozunun üzerine çıkmak için bir geçit oymak, basamaklar yapmak, kapının ve pencerelerin önlerini açmak gerekti.

O zaman hiç dışarı çıkıp dolaşamadan hapiste gibi yaşadılar. İşleri arasında bölüşmüşler, düzenle yapıyorlardı. Ulrich Kunsi temizlemeyi, yıkamayı, temizlikle ilgili her şeyi üzerine almıştı. Gaspard Hari yemek pişirir ve ateşe bakarken odun kıran da Ulrich'ti. Her gün birbirinin aynı olan işlerine uzun kâğıt veya zar partileri ara verirdi. Her ikisi de yumuşak huylu oldukları için hiç kavga etmezlerdi. Hatta sabırsızlıkları, titizlikleri de yoktu. Birbirlerine hiç acı söz söylememişlerdi. Bu dağ başı kışlamasına yetecek kadar dayanma güçleri vardı.

Vakit vakit yaşlı Gaspard tüfeğini alır, dağ keçisi bulmaya giderdi. Bazan vururdu da. O zaman Schwarenbach Oteli'nde bayram olur ve taze et şöleni çekilirdi.

Bir sabah yine böylece gitti. Dışardaki termometre sıfırın altında on sekizi gösteriyordu. Güneş henüz doğmamış olduğu için avcı Wildstrubel yakınlarında av bulacağını umuyordu.

Ulrich yalnız kalınca saat ona kadar yattı. Uykuyu severdi. Fakat hep erkenci ve çalışkan olan yaşlı kılavuzun karşısında kendini bu sevgiye bırakmaya hiç cesaret edememişti. Sam'la ağır ağır yemek yedi. O da gecesini gündüzünü ateşin karşısında uyumakla geçiriyordu. Sonra içinde bir üzgünlük, hatta bir yalnızlık korkusu buldu ve kök salmış bir alışkanlığa karşı olduğu gibi gündelik iskambil oyunlarına karşı da bir gereksinim kabarıklığı duydu.

Bunun üzerine saat dörtte dönecek olan arkadaşını beklemeye çıktı. Kar, çukurları doldurarak, iki gölü silerek, kayaları pamuğa sararak derin koyağı baştan başa düzleştirmişti. Artık kocaman tepelerin arasında kocaman, bembeyaz, pürüzsüz, göz kamaştırıcı ve donmuş bir tekneden başka bir şey yoktu.

Üç haftadır Ulrich uçurumun, köyün görüldüğü kıyısına gitmemişti. Wildstrubel'e çıkan yamaçlara tırmanmazdan önce oraya uğramak istedi. Loeche de kar altındaydı. Evler, bu soğuk mantonun içine gömülmüş, hiç seçilmez olmuştu.

Sonra sağa dönerek Loemmern Buzulu'na doğruldu. Ucu demirli değneğini taş gibi sert kara kakarak büyük dağlı adımlarıyla ilerliyordu. Keskin gözüyle de uzakta, bu sınırsız örtü üzerinde küçük, kara ve kımıldar noktayı arıyordu.

Buzulun kıyısına varınca, yaşlı adamın gerçekten bu yolu tutmuş olup olmadığını düşünerek durdu.

Sonra daha hızlı ve daha kaygılı adımlarla buzul taşları boyunca yürümeye başladı.

Güneş alçalıyordu. Karlar pembeleşiyor, onların billurlaşmış yüzünde kuru ve dondurucu bir yel vakit vakit canlanıp esiyordu. Ulrich uzun, yüksek ve titrek bir haykırmayla arkadaşını çağırdı. Ses, dağların uyuduğu gömüt durgunluğu içinde uçtu; uzaklarda, köpükten, derin ve kımıltısız dalgaların üzerinde; bir kuş çığlığının deniz dalgalarında koşması gibi, koştu; sonra döndü. Ona hiçbir yanıt gelmedi.

Delikanlı yine yürümeye başladı. Güneş aşağıda, gökteki yansımaların hâlâ pembeleştirdiği tepelerin arkasında batmıştı. Koyağın derinlikleri artık kararıyordu. Ulrich birdenbire korktu. Ona bu dağların sessizliği, soğuğu, yalnızlığı ve kış ölülüğü kendi içine giriyor, kanını durdurup dondurmak, uzuvlarını kaskatı etmek, kendisini katılmışa, buz kesilmişe çevirmek istiyor gibi geldi. O zaman koşarak oturduğu yere doğru kaçmaya başladı. Yaşlı adam, kendisi yokken dönmüştür diye düşünüyordu. Olasılıkla, başka bir yol tutmuş ve şimdi, ayaklarının dibinde vurulmuş bir dağ keçisiyle, ateşin karşısına geçmişti.

Biraz sonra oteli gördü. Oradan hiç duman çıkmıyordu. Ulrich daha hızlı koştu, kapıyı açtı. Sam kendisini sevinçle karşıladı. Fakat Gaspard Hari gelmemişti.

Kunsi, şaşırmış, sanki arkadaşı bir köşeye saklanmış da onu şimdi bulacakmış gibi, olduğu yerde dönüp duruyordu. Sonra ateşi yaktı ve hep yaşlı adamın çıkageleceğini umarak çorbayı pişirdi.

Arada sırada daha görünmüyor mu diye çıkıp bakıyordu. Gece, dağların uçuk gecesi, solgun gece, ufkun kıyısında hemen tepelerin arkasına düşmeye hazır, sarı ve ince bir ayın aydınlattığı esmerimsi gece, ortalığa çökmüştü.

Sonra, delikanlı yine içeriye giriyor, oturuyor, başa gelebilecek kazaları düşünerek ellerini ve ayaklarını ısıtıyordu.

Gaspard bir bacağını kırmış, bir çukura yuvarlanmış, yanlış bir adım atarak ayak kemiğinin burkulmasına neden olmuş olabilirdi. Herhalde şimdi

karlara serilmiş, tutulmuş, soğuktan kaskatı kesilmiş, bitmiş, belki de yardım çağıra çağıra, gecenin sessizliği içinde boğazının bütün gücüyle haykıra haykıra yatıyordu.

Fakat nerede? Dağlar o kadar geniş, o kadar yalçın, çevre de, özellikle bu mevsim boyunca, o kadar tehlikeliydi ki bir adamı bu sonsuzluğun içinde bulmak için on veya yirmi kılavuz olmak ve yirmi gün her yöne gitmek gerekirdi.

Bununla birlikte Ulrich Kunsi, eğer Gaspard Hari saat bire kadar dönmezse Sam'la birlikte çıkmaya karar verdi.

Hazırlığını da yaptı.

Bir çantaya iki günlük yiyecek koydu.. çelik kancalarını aldı.. beline uzun, ince ve sağlam bir ip sardı.. ucu demirli değneğini ve buzda basamak oymaya yarayan baltayı gözden geçirdi. Sonra bekledi. Ateş ocakta yanıyor, iri köpek alevin aydınlığında horulduyordu. Saat, ses veren ağaçtan kutusu içinde düzenli tiktaklarını, bir yürek gibi vurmaktaydı.

Ulrich, kulağı uzak gürültülerde, hafif rüzgâr çatıyı ve duvarları sıyırdıkça ürpererek, bekliyordu.

Saat gece yarısını çaldı. Delikanlı titredi. Sonra içinde ürküntü ve kesiklik duyduğu için, yola çıkmadan kaynar bir kahve içmek üzere, ateşe su koydu.

Saat biri vurunca kalktı, Sam'ı uyandırdı, kapıyı açtı ve Wildstrubel'e doğru yola çıktı. Tam beş saat kancalarıyla kayalara tırmanarak, buzları yontarak, boyuna ilerleyerek ve bazan çok dik bir yokuşun dibinde kalan köpeği ipinin ucunda yedeğe alarak yükseldi. Yaşlı Gaspard'ın çok kez gelip dağ keçisi aradığı tepelerden birine vardığında saat, aşağı yukarı altıydı. Orada güneşin doğmasını bekledi.

Başının üzerinde göğün rengi atıyordu. Ansızın, nereden fışkırdığı bilinmez, acayip bir ışık çevresinde yüz fersaha kadar yayılan sonsuz uçuk tepeler denizini birdenbire aydınlattı, Sanki bu aydınlık, karın kendisinden çıkıp boşluğu kaplıyordu. Yavaş yavaş uzaktaki tepelerin en yüksekleri, et rengi kadar açık bir pembeliğe büründü. Sonra Berne Alpleri'nin, bu hantal devlerin arkasından kırmızı güneş göründü.

Ulrich Kunsi yeniden yola düzüldü. Tıpkı bir avcı gibi iki büklüm, izleri gözleyerek, köpeğe: "Ara tosunum, ara!" diyerek yürüyordu.

Artık gözüyle çukurları yoklayarak, bazan da çıt duyulmaz genişlikte çarçabuk sönen uzun bir haykırışla seslenerek dağdan iniyordu. Karşılık alamayınca kulağını yere yapıştırarak dinliyordu. Bir ses duyar gibi oluyor,

koşmaya başlıyor, yine bağırıyor, sonra hiçbir şey işitmiyor ve bitkin, umutsuz, oturuyordu. Öğleye doğru yemek yedi ve kendisi kadar yorulan Sam'a da yedirdi. Arkasından yine araştırmalarına koyuldu.

Akşam olurken, kırda elli kilometre almış, hâlâ yürüyordu. Evine dönemeyecek kadar uzakta ve daha ileriye sürüklenemiyecek kadar yorgun, karların içinde bir delik açtı ve birlikte getirdiği bir örtüye bürünüp, köpeğiyle oraya sokuldu. İnsan ve hayvan, birbirlerinin kucağında, birbirlerini ısıtarak, ama gene iliklerine kadar donarak yattılar.

Ulrich kafası hayaletlerle dolu, her yanı ayrı ayrı atarak, gözünü kapayamadı.

Doğrulduğu vakit güneş hemen hemen doğuyordu. Bacakları demir gibi kaskatı, ruhu sıkıntıdan kendisini bağırtacak kadar daralmış.. yüreği, bir gürültü duyar gibi olur olmaz onu heyecandan düşürecek kadar çarpıntılıydı.

Ansızın, bu ıssızlık içinde kendisinin de soğuktan donacağını düşündü ve bu ölüm korkusu, istencini kamçılayarak onu gayrete getirdi.

Şimdi düşe kalka otele doğru iniyor, peşinden ve uzaktan da, üç ayağı üstünde topallayan Sam geliyordu.

Schwarenbach'a ancak öğleden sonra dörde doğru vardılar. Ev boştu. Delikanlı ateşi yaktı, yemek yedi ve uyudu. Artık bir şey düşünemeyecek kadar duygusuzlaşmıştı. Yenilmez bir uyku gereksinmesiyle uzun zaman uyudu. Fakat ansızın bir ses, bir haykırma, bir ad: "Ulrich!".. derin uyuşukluğunu sarsaladı ve onu doğrulttu. Düş mü görmüştü? Bu, kaygılı ruhların düşlerine giren acayip çağrışlardan biri miydi? Hayır; o bunu, kulağına giren ve ta sinirli parmaklarının ucuna kadar etinin içinde kalan bu titrek haykırışı, hâlâ duyuyordu. Orada, evin yakınında biri vardı. Kapıyı açtı ve boğazının bütün gücüyle "Gaspard sen misin?" diye uludu.

Yanıt veren olmadı. Ne bir ses, ne bir mırıltı, ne bir inilti. Hiç, hiçbir şey. Geceydi. Kar, solgundu.

Rüzgâr, taşları parçalayan ve bu ıssız dağlarda canlı bir şey bırakmayan buzlu rüzgâr, esmeye başlamıştı. Çölün ateşli rüzgârından daha kurutucu ve daha öldürücü soluklarda ikide bir ayaklanıyordu. Ulrich yeniden haykırdı: "Gaspard... Gaspard! Gaspard!"

Sonra bekledi. Dağda her yan dilsiz kaldı. O vakit büyük bir korku, onu kemiklerine kadar sarstı. Bir sıçrayışta otele girdi, kapıyı kapadı ve sürgüleri sürdü. Sonra, arkadaşının can verirken kendisini çağırmış olduğundan emin, titreyerek, bir sandalyenin üstüne düştü.

İnsan nasıl yaşadığından yahut ekmek yediğinden eminse, o da bundan öyle emindi. Yaşlı Gaspard Hari bir yanda, bir delikte, beyazlıkları yeraltı karanlıklarından daha uğursuz olan o derin tertemiz yarların birinde iki gün üç gece can çekişmişti. Evet, iki gün üç gece can çekişmiş ve arkadaşını düşüne düşüne demin ölmüştü. Ruhu da özgür kalır kalmaz, Ulrich'in uyuduğu otele doğru uçmuş, ölü ruhlarının canlılara yanaştığı o bilinmez ve korkunç özellikle onu çağırmıştı. Bu sessiz ruh, uyuyan adamın bitkin ruhuna haykırmıştı; ona son kez hoşça kal demiş yahut da gerektiği kadar aramamış olan insana sitemlerini, belki de ilenmelerini yağdırmıştı.

Ulrich onu orada, pek yakında, duvarın arkasında, henüz kapadığı kapının ardında duyuyordu. O, kanatlarıyla aydınlık bir pencereye dokunan bir gece kuşu gibi dolaşıyordu. Ne yapacağını bilmeyen delikanlı, korkudan uluyacak gibiydi. Kaçmak istiyor, çıkmaya cesaret edemiyordu. Buna şimdi cesaret edemediği gibi, bundan böyle de cesaret edemeyecekti. Çünkü hayalet, yaşlı kılavuzun ölüsü, bir mezarlığın okunmuş toprağında yerini bulmadıkça gece gündüz orada, otelin çevresinde kalacaktı.

Gündüz oldu, Kunsi de güneşin pırıl pırıl dönüşüyle biraz güven duydu. Yemeğini hazırladı, köpeğine bulamaç yaptı, sonra kar üstünde yatan yaşlı adamı düşünerek, yüreği ezinç dolu, bir sandalyede kıpırdamadan oturdu.

Daha sonra, dağlara gece çöker çökmez, onu yeni korkular sardı. Artık bir mumun aleviyle ancak aydınlanan karanlık mutfakta yürüyor, dinleyerek, bir gece önceki korkunç haykırma kırın üzüntülü sessizliğini yine yırtacak mı diye kulak vererek, büyük adımlarla bir baştan bir başa yürüyordu. Zavallı adam kendini yalnız, hiç kimsenin başına gelmemiş biçimde yapayalnız buluyordu. Bu sonsuz kar çölünde yalnız, insanların oturduğu yerin iki bin metre üstünde.. insan evlerinin üstünde, kımıldayan, gürültü eden, çırpınan yaşamın üstünde yalnız, donmuş havada yalnızdı. Çılgınca bir kaçmak.. nereye, nasıl olursa olsun kaçmak.. uçuruma atılarak Loeche'e inmek isteği onu didikliyordu. Fakat kapıyı açmaya cesareti yoktu. Ötekinin, ölünün, dağlarda yalnız kalmamak için, yolunu keseceğinden emindi.

Gece yarısına doğru, dolaşmaktan yorgun, acıdan ve korkudan bitkin, bir sandalye üzerinde sızdı. Çünkü tekinsiz bir yerden ürkülür gibi yatağından ürküyordu.

Ansızın bir önceki gecenin keskin haykırışı kulaklarında çın çın öttü. Ses öyle yırtıcıydı ki Ulrich hortlağı itmek için kollarını uzattı ve sandalyesiyle birlikte sırtüstü yere düştü.

Gürültüyle uyanan Sam, korkmuş köpeklerin uluduğu gibi ulumaya başladı. Tehlikenin nereden geldiğini arayarak dört dönüyordu. Kapının yanına gelince şiddetle soluyup puflayarak, homurdanarak, tüyleri diken diken, kuyruğu dikilmiş, alt aralığı kokladı.

Kunsi, çılgın gibi, ayağa kalkmıştı. Sandalyesini bir ayağından tutarak: "Girme, girme" diye bağırdı; "girme, yoksa seni gebertirim." Köpek de, bu gözdağıyla kızışmış, sahibinin sesinin meydan okuduğu görünmez düşmana karşı kötü kötü havlıyordu.

Yavaş yavaş Sam yatıştı ve gelip yine ocağın yanına uzandı. Fakat kuşkulu duruyordu. Başı yukarda, gözleri parıl parıldı ve dişlerinin arasından homurdanıyordu.

Beri yandan Ulrich de kendine geldi. Fakat korkudan aklını kaçıracağını duyumsayarak gidip büfeden bir şişe rakı aldı; üstüste birçok kadeh içti. Düşünceleri dumanlanıyordu. Cesareti artıyor, damarlarını bir ateş dalgası kaplıyordu.

Ertesi gün hiçbir şey yemedi; yalnızca içki içti. Arkasından birçok gün de körkütük sarhoş yaşadı. Aklına Gaspard Hari gelir gelmez içmeye başlıyordu, ta başı dönüp yere yıkılıncaya dek içiyordu... Orada da yüzükoyun, ölü gibi, eli ayağı kesilmiş, alnı yerde, horlayarak kalıyordu. Fakat yıkıcı ve çıldırtıcı suyu bir kez sindirdi mi hep aynı "Ulrich" çığlığı, kafasını delen bir kurşun gibi onu uyandırıyordu. O vakit hâlâ sallanarak, düşmemek için ellerini uzatarak ve Sam'ı yardıma çağırarak doğruluyordu. Sahibi gibi kaçırmışa benzeyen köpek de kapıya atılıyor, onu pençeleriyle tırmalıyor, uzun ve beyaz dişleriyle kemiriyordu. Beri yandan delikanlı boynunu arkaya uzatmış, başı havada, tıpkı bir koşunun arkasından soğuk su içer gibi, biraz sonra yeniden kafasını, belleğini ve delice korkusunu uyutacak olan rakıyı lıkır lıkır içiyordu.

Üç haftada içki diye nesi var nesi yoksa sömürdü. Fakat bu sürekli sarhoşluğun yalnızca uyuşturduğu korkusu, dindirilmesine olanak kalmayınca bir kat daha kudurarak ayaklandı. Artık bir aylık sarhoşlukla kızışmış olan ve kesin yalnızlığın içinde boyuna gelişen değişmez düşünce, onu bir burgu gibi oyuyordu. Otelde, öteki dışarda mı diye dinlemek için kulağını kapıya yapıştırarak, duvarların arkasından ona meydan okuyarak, kafese tıkılmış bir hayvan gibi, dolaşıyordu.

Sonra da yorgunluktan tükenip uyuklar uyuklamaz sesi yine işitiyor, sıçrayarak ayağa kalkıyordu.

Sonunda bir gece, canına tak etmiş korkaklar gibi kapıya atıldı; kendisini çağıranı görmek ve çenesini kıstırmak için kanadı açtı.

Soğuk bir esinti, hızla yüzüne çarptı. Adam kemiklerine kadar dondu; Sam'ın dışarıya fırladığını fark etmeksizin kapıyı yine kapadı ve sürgüleri sürdü. Sonra titreyerek ateşe odun attı, ısınmak için ocağın karşısına oturdu. Fakat ansızın yüreği oynadı. Biri ağlayarak duvarı tırmalıyordu.

Kendinden geçerek: "Defol!" diye haykırdı. Uzun ve acıklı bir yakınma ona yanıt verdi.

O vakit korku, kafasında akıldan yana ne kalmışsa hepsini götürdü. Saklanacak bir köşe bulmak için olduğu yerde dönerek: "Defol!" diye yineliyordu. Öteki de hep ağlayarak ve duvarlara sürünerek ev boyunca dolaşıyordu. Ulrich yemek takımları ve yiyecekle dolu, meşeden büfeye koştu, onu insan gücünden üstün bir güçle kaldırarak, bir engel olsun diye, kapıya kadar sürükledi. Sonra eşya olarak ne aldıysa hepsini, şilteleri, ot minderleri, sandalyeleri birbirinin üzerine yığıp, tıpkı düşman çevirdiği zaman yapıldığı gibi, pencereyi tıkadı.

Fakat dışardaki, şimdi, acıklı bir biçimde derin derin inliyordu. Delikanlı bunlara aynı iniltilerle karşılık vermeye başladı.

İçerden ve dışardan inlemeler kesilmeksizin günler ve geceler geçti. Biri boyuna evin çevresinde dönüyor, kalın duvarı tırnaklarıyla, devirmek ister gibi, güçlü güçlü kazıyordu. Öbürü içerden, eğilmiş, kulağını taşa yapıştırmış, onu bütün devinimlerini kolluyor, bütün çağırmalarına korkunç bağırışlarla yanıt veriyordu.

Bir akşam Ulrich artık bir şey duymadı. Yorgunluktan öyle bitkin oturdu ki hemen uyuyuverdi.

Hiçbir anısı, hiçbir düşüncesi olmaksızın uyandı. Sanki bu tükeniklik uykusunda bütün kafası boşalmıştı. Karnı açtı; yemek yedi.

Kış bitmişti. Gemmi Geçidi, yine geçilebilir duruma geliyordu. Hauser ailesi, oteline dönmek için yola koyuldu.

Yokuşun başına erişince kadınlar katırlarına bindiler ve biraz sonra yine buluşacakları iki adamdan söz ettiler.

İçlerinden birinin daha birkaç gün önce, yol açılır açılmaz, inip geçirdikleri uzun kıştan haber getirmemesine şaşıyorlardı.

Sonunda hâlâ tepesine kadar karla örtülü otel göründü. Kapı da, pencere de kapalıydı. Çatıdan biraz duman çıkıyordu. Bu, Hauser Baba'ya güven verdi. Fakat yaklaşınca eşiğin üzerinde, kartallar tarafından parçalanmış bir hayvan iskeleti, yan üstü yatan bir büyük iskelet gördü.

Bunu hep incelediler. Anne: "Sam olmalı" dedi ve "Hey Gaspard!" diye seslendi. İçerden bir bağırış, hayvan sesi gibi keskin bir bağırış yanıt verdi. Hauser baba: "Hey Gaspard!" diye yineledi. İlkinin aynı, yeni bir bağırış duyuldu.

O vakit babayla iki oğul, üç kişi kapıyı açmaya çalıştılar. Kapı dayandı. Boş ahırdan uzun bir direk aldılar, bütün hızlarıyla toslattılar. Kapı çatırdayarak yıkıldı, tahtalar parça parça fırladı. Sonra büyük bir gürültü evi sarstı. İçerde devrilen büfenin arkasında, saçları omuzlarına, sakalı göğsüne düşmüş, ayakta, gözleri pırıl pırıl, üstünden lime lime kumaşlar sarkan bir adam gördüler.

Onu seçemiyorlardı. Fakat Louise Hauser; "Anne; bu, Ulrich." diye haykırdı. Anne de onun, saçları ağarmasına karşın, Ulrich olduğunu tanıdı.

Adam, yanına gelinmesine, kendisine dokunulmasına ses çıkarmadı. Yalnızca sorulan şeylere hiç yanıt vermedi. Onu Loeche'e götürmek gerekti. Orada hekimler delirmiş olduğunu söylediler.

Arkadaşının başına ne geldiğini kimse öğrenemedi.

Küçük matmazel Hauser, o yaz, dağ soğuğuna verilen bir iç tükenişinden adeta ölecek gibi oldu.

OYUK

"Dayak ve yaralar ölüme neden olmakla..." İşte yorgancı Bay Leopold Renard'ı ağır ceza mahkemesine çıkaran bellibaşlı suçlama buydu.

Katilin çevresinde ölenin dul karısı bayan Flameche, oymacı Louis Ladureau ve kurşuncu Jean Durdent, başlıca tanıklar.

Yanıbaşında da kendi karısı, karalar giyinmiş, bodur, çirkin bir kadın; sanki kadın kılığına girmiş bir dişi maymun...

Bakın Renard (Léopold) acıklı olayı nasıl anlattı:

"Tanrım! Bu öyle bir yıkım ki hem istencimin dışında oldu, hem de her bakımdan ilk kurbanı ben oldum. Şimdi anlatırken her şey kendiliğinden anlaşılacak bay başkan, ben komşularımın, hatta hani her zaman keyfi yerinde olmayan kapıcı kadının tanıklık ettikleri gibi on altı yıldan beri aynı caddede yorgancılıkla uğraşan namuslu bir iş adamı, herkesin tanıdığı, sevdiği, saydığı, değer verdiği bir kimseyim. Çalışmayı severim, tutumlu olmayı severim, namuslu insanları ve masum eğlenceleri severim. Ne yazık ki beni yakan da bu oldu. Fakat işe istencim karışmadığından kendi gözümden düşmüş değilim.

İşte beş yıldır, şu gördüğünüz karımla her pazar gününü gider, Poissy'de geçiririz. Oltayla balık tutmayı sevmemiz bir yana, bu bize hava da aldırır. Fakat balığı da delicesine severiz ha! Bu düşkünlüğü bana Melie kaltabanı aşıladı. Ama o bu işe benden daha tutkundur. Zaten bu olayda, şimdi göreceğiniz gibi, bütün kötülük ondan geliyor.

Ben hem güçlü, hem de yumuşak bir adamımdır. İki metelik için sorun çıkarmam. Fakat o? Ah, o! Öyle hiçbir şey değil gibi görünür, ufak tefektir, çelimsizdir ama bir sansardan daha zararlıdır. Artamları olduğunu da yadsımam. Hem de bir tüccar için önemli artamları vardır. Fakat huyu? Hele ortalıkta bundan bir söz edin, hatta demin benden yana tanıklık eden kapıcı kadına sorun... Size söyler de söyler...

Her gün yumuşaklığımı başıma kakar: 'İşte ben şunu yapmazdım! İşte ben bunu yapmazdım!' Onu dinleseydim, bay başkan, ayda en aşağı üç kez yumruk yumruğa vuruşmam gerekirdi."

Bayan Renard söze karıştı: "Aman durma, söyle; son gülen iyi gülecek."

Adam tatlılıkla kadına döndü:

"Ne çıkar?" dedi; "mahkemeye verilen sen olmadığına göre sana karşı konuşabilirim."

Sonra yine yüzünü başkana çevirerek:

"Sürdürüyorum. İşte her cumartesi akşamı, ertesi sabah ortalık ağarır ağarmaz balığa çıkmak üzere Poissy'ye gidiyorduk. Bu, bizim için, nasıl derler, ikinci bir huy yerine geçen bir alışkanlıktı. Üç yıl oluyor. Bir yer bulmuştum! Ama ne yer! Gölgede, hiç değilse sekiz, belki de on ayak su; yahut, evet, kıyı toprağının altında ayrıca delikleriyle bir oyuk; gerçekten bir balık yuvası; bir balıkçı cenneti. Bu oyuğu, bay başkan, adeta kendimin sayabilirdim. Çünkü oranın Christophe Colomb'u bendim.

Bunu yörede herkes biliyordu; karşı çıkmadan, herkes, "A, orası Renard'ın yeri." diyorlardı ve oraya kimse gelmiyordu. Hatta, üstüne alınmasın, başkalarının yerlerine konmakla ün kazanan Bay Plumeau bile.

Onun için yerimden emin, oraya mal sahibi gibi dönüyordum. Her cumartesi Poissy'e varır varmaz da karımla birlikte Dalila'ya biniyordum. —Dalila, kayığımın adıdır; Fournaise'e yaptırdığım kayık; hafif ve sağlam bir şey. —Evet, Dalila'ya bindiğimizi söylüyordum. Yem serpmeye çıkıyorduk. Yem konusunda benim gibisi yoktur. Arkadaşlar bunu pekâlâ bilirler. Ama siz ne yem kullandığımı soracaksınız. Yanıt veremem. Bu konu olayı hiç ilgilendirmez. Yanıt veremem. O benim gizim. Bunu bana soranlar iki yüzden çoktur. Çenemi açtırmak için kadehcikler mi, balık kızartmaları mı, balık yahnileri mi ikram etmediler? Fakat balık gelecek diye bekliyedursunlar. Ya! Pusulamı öğrenmek için arkamı çok okşadılar... Ama bunu karımdan başka bilen yok... O da benden çok söyleyecek değil!... Öyle değil mi Melie?"

Başkan sözünü kesti:

"Bir an önce konuya gelin!"

Sanık yeniden başladı: "Geliyorum, geliyorum. İşte 8 Temmuz Cumartesi günü beş yirmi beş tireniyle Poissy'ye yollanıp her cumartesi olduğu gibi yemekten önce yem serpmeye çıktık. Hava, ertesi günün güzel olacağını gösteriyordu. Melie'ye: "Yarın mis mi mis!" diyordum. O da: "Öyle görünüyor," diye yanıt veriyordu. Bundan başka hiçbir şey konuşmadık.

Sonra yemeğe döndük. Hoşnuttum, susamıştım. İşte her şeye bu neden oldu, Bay Başkan. Melie'ye: 'Bak, Melie,' dedim; 'hava güzel, acaba bir şişe pamuk takke içsem mi?" Bu, hafif bir beyaz şaraptır. Ona böyle bir ad takmıştık; çünkü çok içilirse sizi uyutmaz ve pamuk takke yerine geçer. Anlarsınız ya.

O bana: 'Kafana koyduğunu yaparsın ama yine hastalanırsın,' dedi; 'yarın da kalkamazsın.' Bu, itiraf ederim, doğru, akıllıca, sezişli bir yanıttı.

Bununla birlikte kendimi tutamadım. Şişemi içtim. İşte her şey bundan oldu.

Sonunda uyuyamadım. Allah layığını versin, o üzüm suyundan pamuk takke, ta gecenin ikisine kadar tepemde kaldı. Sonra, pat, uyudum. Hem de İsrafil sûrunu öttürse duymayacak gibi uyudum.

Sözün kısası, karım beni saat altıda uyandırdı. Yataktan atladım. Çarçabuk kısa pantolonumu ve iş gömleğimi giydim. Yüzüme bir avuç su, haydi Dalila'ya. Ama çok geç. Ben oyuğa vardığım vakit onu kapmışlardı! Bu hiç başıma gelmemişti. Bay başkan, üç yıldan beri hiç! Bana malımı göz göre göre çalıyorlarmış gibi bir hal oldu. 'Vay canına! Vay canına!' diyordum. Bir yandan da karım dalıma binmeye başladı: 'Nasıl, pamuk takkeni içtin mi? Gör şimdi sarhoş! Hoşuna gitti mi koca hödük?'

Hiç tınmıyordum, bütün bunlar doğruydu.

Bununla birlikte artıklardan yararlanmaya çalışmak üzere o yerin yanında kıyıya çıktım. Belki de o adam bir şey tutamazdı ve oradan giderdi!

Bu, beyaz keten giysili, geniş hasır şapkalı, ufak tefek birisiydi. Onun da karısı vardı. Arkasında, iş işleyen şişman bir kadın.

Bizim oranın yanında yerleştiğimiz görünce bu kadın:

'Kıyıda başka yer mi yok sanki?' diye mırıldandı.

Hırslanıp duran benimki de: 'Yol yordam bilen insanlar başkalarının yerine çökmeden önce bir sorup soruşturur,' yanıtını verdi.

Hırgür istemediğim için kendisine:

'Sus Melie,' dedim; 'aldırış etme. Hele görürüz.'

İşte böyle, Dalila'yı söğütlerin altına çekmiş, kendimiz de inmiş, Melie ile omuz omuza, tam öteki çiftin yanıbaşında balık tutuyorduk.

Burada ayrıntıya girmeliyim, bay başkan.

Beş dakika oldu olmadı, komşunun oltası iki kez, üç kez dalakoydu. Sonra da hop, budum kadar bir balık çıktı. Belki de biraz daha küçük, fakat hemen hemen o kadar! Yüreğim çarpmaya başladı. Şakaklarımı ter bastı. Melie de üstelik: 'Nasıl sarhoş, gördün mü?' dedi.

Bu aralık Poissy bakkalı Bay Brau, bir kaya balığı meraklısı, kayıkla geçti ve bana seslendi: 'Yerinizi mi almışlar, bay Renard'. Kendisine: 'Evet, Bay Bru, dünyada yol yordam bilmeyen görgüsüz adamlar da var,' yanıtını verdim.

Yandaki ketenli bücür işitmemiş gibiydi. Karısı da öyle; o şişman karısı, o dana!"

Başkan, sözünü ikinci kez kesti: "Dikkat edin! Dul Bayan Flameche'i aşağılıyorsunuz."

Renard özür diledi: "Bağışlayın, bağışlayın, heyecana kapıldım.

İşte, bir çeyreğe varmadan ketenli bücür bir balık daha tuttu. Hemen arkasından bir daha ve beş dakika sonra bir daha.

Artık benim gözlerim dolmuştu. Üstelik Bayan Renard'ın da içinden kaynadığını duyumsuyordum. Bana boyuna laf yetiştiriyordu: 'Ah, miskin! Görmüyor musun? Balıklarını çalıyor! Görmüyor musun? Sen hiçbir şey tutamayacaksın! Kurbağa bile! Hiç, hiç, hiçbir şey! Bak, avuçlarım yanıyor 'Yalnızca bunu düşünmekten!'

Ben kendi kendime: 'Öğleyi bekliyelim,' diyordum; 'bu otlakçı yemeğe gider, ben de yerimi ele geçiririm'. Çünkü ben, Bay Başkan, her pazar oralarda yemek yerim. Yiyeceğimizi Dalila ile götürürüz.

Hah! İşte saat de öğleyi çalıyor! Fakat hainin gazeteye sarılı bir pilici varmış. Hem yerken bir balık daha tuttu!

Biz de Melie ile çarçabuk bir iki lokma yedik. Adeta bir şey yemedik. Hiç iştahımız yoktu.

Bunun üzerine, sindirim için gazetemi aldım. Her pazar şöyle su kıyısında, gölgede Gil Blas'ı okurum. Pazar, Colombine'in günüdür. Bildiğiniz, makaleler yazan Colombine'in. Bu Colombine'i tanıdığımı ileri sürerek Bayan Renard'ı kızdırmayı alışkanlık edinmiştim. Oysa aslı yoktur. Kendisini tanımam, hatta görmüş bile değilim. Neyse, güzel yazar. Sonra bir kadın için pek damdan düşercesine şeyler söyler. Ben, hoşlanırım. O tür yazı yazan çok kimse yoktur.

İşte, karımı kızdırmaya başladım. Fakat o, hâlâ hırçın, hemen küstü. Onun için sustum.

Tam o sırada buradaki tanıklarımız Bay Ladureau ile Bay Durdent ırmağın öbür yanından geldiler. Birbirimizi gözle tanırız.

Bücür yine balık tutmaya koyulmuştu. Öyle tutuyordu ki ben tirtir titriyordum. Karısı: 'Yer olağanüstüymüş; buraya her zaman gelebilirim, Désiré!' demeye başladı.

Sırtımda bir üşüme duydum. Bayan Renard habire yineliyordu: 'Sen adam değilsin, sen adam değilsin. Damarlarında piliç kanı var.'

Birdenbire kendisine: 'Bak,' dedim; 'kalkıp gitmek daha iyi olacak; bir münasebetsizlik yapacağım'.

O, burnuna bir kızgın demir koymuş gibi boyuna üzerime üflüyordu: 'Sen adam değilsin. İşte şimdi de kaçıyorsun. Kaleyi teslim ediyorsun!

Bazaine, sen de!' (1)

Bu sözlerin içime işlediğini duydum. Bununla birlikte kendimi kaptırmadım.

Fakat öteki bir sazan tuttu. Hiç de öylesini görmemiştim! Ama hiç!

Ve karım, sanki düşünüyormuş gibi, yine yüksek sesle söylenmeye başladı. Isırganlığını buradan görüyorsunuz. 'İşte çalma balık buna derler,' diyordu; 'burayı yemleyen biziz. Bari yem için harcadığımız para ödenseydi!'

O vakit ketenli bücürün duba karısı da yanıt vermeye kalktı: 'Bize mi kızıyorsunuz, bayan?'

'Başkalarının harcadığı paradan yararlanan balık hırsızlarına kızıyorum.'

'Balık hırsızları dediğiniz biz miyiz?'

Sonunda ağızlardan baklalar çıktı ve sıra sövgülere geldi. Aman Tanrım, haspalar neler, ne oturaklı şeyler de biliyorlarmış! Öyle bağırıyorlardı ki öbür kıyıda olan iki tanığımız seslenip alay ettiler: 'Hey! susun biraz. Kocalarınıza balık tutturmayacaksınız.'

İşin doğrusu, ketenli bücürle ben iki kütük gibi kıpırdamıyorduk. Bir şey işitmiyormuş gibi, burnumuz suda, öyle duruyorduk.

Oysa, canına yandığım, neler işitmiyorduk: 'Siz bir yalancısınız. —Siz bir sürtüksünüz. —Siz bir şıllıksınız. —Siz bir şırfıntısınız.' Daha neler de neler! Alimallah gemiciler bile bundan fazlasını bilmez.

Birdenbire arkamda bir gürültü duydum. Döndüm. Öteki, şişko karı, karımın üzerine şemsiyeyle yürümüştü. Pat! Pat! Melie iki tane yedi. Fakat Melie'nin kızması korkunçtur. Kızınca da vurur. Şişmanı saçlarından bir yakaladı ve şırak, şırak, şırak, tokatları erik gibi yağdırmaya başladı.

Ben onları kendi hallerine bırakırdım. Kadınlar birbiriyle, erkekler birbiriyle. Hiç el karıştırmamalıdır. Fakat ketenli bücür ecinni gibi kalktı ve karımın üzerine zıplamak istedi. Ama yok, ama yok, işte bu olmadı arkadaş! Bu turnayı bir elimle tuttum. Ve güm, güm. Bir tane burnuna, bir tane de karnına. Adam kollarını kaldırdı, bacağını kaldırdı ve sırtüstü ırmağın içine, tam oyuğun ortasına düştü.

Eğer hemen vakit bulsaydım onu kesinlikle kurtarırdım, Bay Başkan. Fakat olanlar azmış gibi şişko da üstün gelmiş, Melie'yi adamakıllı tartaklıyordu. Öteki gargara edip dururken beride onun yardımına koşmamalıydım, biliyorum. Fakat sudakinin boğulacağını hiç düşünmemiştim. 'Adam sende! biraz serinler!' diyordum.

Onun için kadınları ayırmaya seğirttim. Yumruklar yedim, tırmanlandım, dişlendim. Ne katır şeyler, Tanrım!

Özetle bu iki kancayı birbirinden ayırıncıya kadar beş, belki de on dakika geçti.

Döndüm. Ortada bir şey yok. Su, göl gibi durgun. Ötekiler haykırıyor: 'Kurtarın onu, kurtarın onu.'

Bunu söylemek kolay, Ama ben yüzme bilmem. Hele dalma, kesinlikle hiç!

Sonunda barajcı ve kancalarıyla öbür iki bay geldiler. Fakat bu kocaman bir çeyrek saat sürdü. Onu oyuğun dibinde, dediğim gibi, sekiz ayak suyun altında buldular. Ketenli bücürcük oradaydı!

Ant içerim ki işler böyle oldu. Şerefsizim, hiç suçum yok."

Tanıklar da bu yolda tanıklık ettiklerinden sanık aklandı.

JULES AMCAM

M. Achille Benouvelle'e

Ak saçlı yaşlı bir yoksul, bizden sadaka istedi. Arkadaşım Joseph ona beş frank verdi. Şaşırdım. Bana:

—Bu zavallı, şimdi sana da anlatırım ya, hiç unutamadığım bir olayı yine aklıma getirdi; dedi.

Benim aslında Le Havrelı olan ailem, zengin değildi. Kendi yağıyla kavrulurdu. İşte o kadar. Babam çalışır, daireden geç döner ve çok bir şey kazanmazdı. İki kızkardeşim vardı.

Annem, içinde yaşadığımız darlıktan çok sıkılır ve çok kez kocasına söyleyecek iğneli sözler, sinsi ve üstü kapalı sitemler bulurdu. O vakit zavallı adam bana pek dokunan bir hal alırdı. Açık elini, yoktan bir ter siliyormuş gibi alnından geçirir ve hiç yanıt vermezdi. Ben onun elinden bir söz gelmediğine üzüldüğünü anlardım. Her şeyden kısırdı. Karşılık yapılmamak için hiçbir çağrıya gidilmezdi. Dükkân artığı ucuz yiyecek alınırdı. Kızkardeşlerim giysilerini kendileri dikerler ve metresi otuz santimlik bir şeridin fiyatı üzerinde uzun uzun çekişirlerdi. Her günkü yemeğimiz iç yağlı bir çorbayla türlü sığır yahnileriydi. Sözde bunlar hem sağlıklı, hem de doyurucudur. Ama ben doğrusu, başka şeyleri yeğlerdim.

Yitmiş düğmeler ve yırtılmış pantalonlar için beni pek kötü paylarlardı.

Fakat her pazar giyinip kuşanarak gezmeye giderdik. Babam, sırtında redingotu, başında silindir şapkası, ellerinde eldivenleri, kolunu, bayram gemisi gibi süslenip püslenmiş olan anneme verirdi. Önceden hazırlanan kızkardeşlerim, yürüyüş işaretini beklerlerdi. Fakat son dakikada kesinlikle aile babasının redingotunda unutulmuş bir leke görülür, çarçabuk onu benzine batırılmış bir bezle silmek gerekirdi.

Annem miyop gözlüğünü takıp lekelenmesin diye eldivenlerini çıkararak işe sarılırken babam, başında silindir şapkası, gömlekle iş bitsin diye beklerdi.

Yola törenle çıkılırdı. Kız kardeşlerim kol kola, önden yürürlerdi. İkisi de evlenme yaşındaydılar. Bu bahaneyle kentte görünmüş olurlardı. Ben, sağında babam bulunan annemin soluna geçerdim. Zavallı annemle babamın bu pazar gezintilerindeki pohpohlu tavırlarını, yüzlerinin asıklığını, yürüyüşlerinin ciddiliğini, hâlâ anımsarım. Sanki son derece önemli bir iş onların davranışına bağlıymış gibi vücutları dik, bacakları gergin, sert adımlarla ilerlerlerdi.

Ve her pazar, uzak ve bilinmez ülkelerden gelen büyük gemilerin limana girdiğini görünce babam, hiç değiştirmeden, hep aynı sözleri söylerdi:

—Ha, ister misiniz Jules şunun içinde olsun da bizi şaşırtsın?

Jules amcam, babamın kardeşi, önce umacısı olduktan sonra, ailenin tek umuduna dönüşmüştü. Çocukluğumdan beri onun sözünü işitirdim. Onu düşünmeye o kadar alışkındım ki görsem hemen tanıyacağımı sanıyordum. Onun Amerika'ya gittiği güne kadar yaşamının bütün olaylarını, —bu dönemden hep alçak sesle söz edilmiş olmasına karşın —biliyordum.

O galiba kötü yola sapmış, yoksul ailelere göre suçların en büyüğünü işlemiş, yani birkaç para yemişti. Zenginler için eğlence peşinde koşan adam yalnızca budalalık etmektedir. O, gülümsenerek söylendiği gibi, hovardanın biridir. Yoksullardaysa ana babayı sermayeden yemek zorunda bırakan bir oğul kötü kişidir, serseridir, haylazdır!

Bu ayırdediş de, iş aynı olmakla birlikte, yerindedir. Çünkü davranışların önemini ancak sonuçları belirtir.

Özetle, Jules amca babamın güvendiği mirası, kendi payını son meteliğine kadar yedikten başka, epeyce de azaltmıştı.

Onu, o vakitler görenek olduğu gibi, Le Havre'dan New-York'a giden bir tüccar gemisine bindirerek Amerika'ya yolladılar.

Bir kez oraya varınca Jules amcam bilmem ne satıcısı olarak yer tuttu ve hemen babama biraz para kazandığını, kendisine karşı yaptığı haksızlığı onarmak umudunda olduğunu yazdı. Bu mektup bütün aileyi derin bir heyecana düşürdü. Hani, nasıl derler, iki para etmeyen Jules birdenbire namuslu bir adam, iyi yürekli bir çocuk, bütün Davranchelar gibi doğru, gerçek bir Davranche oluverdi.

Ayrıca bir kaptan da bize onun büyük bir dükkân kiraladığını ve büyük işler yaptığını haber verdi.

İki yıl sonra ikinci bir mektup şöyle diyordu: "Sevgili Philippe, sana sağlığım için merak etmeyesin diye yazıyorum. İyiyim. İşlerim de iyidir. Yarın Güney Amerika'da uzun bir geziye çıkıyorum. Herhalde, birçok yıl sana bir haber ulaştıramayacağım. Eğer yazmazsam merak etme. Zengin olur olur olmaz Le Havre'a döneceğim. Bunun o kadar uzun sürmeyeceğini ve hep birlikte rahatça yaşıyacağımızı umarım..."

Bu mektup ailenin İncili olmuştu. Her vesileyle okunuyor, herkese gösteriliyordu.

Gerçekten Jules amca on yıl bir haber yollamadı. Fakat zaman geçtikçe babamın umudu büyüyordu. Annem de çok kez:

—Şu iyi Jules gelince durumumuz değişecek, diyordu. İşini bilen adam o!

Ve her pazar, babam kocaman kara vapurların gökyüzüne dumandan yılanlar çıkarta çıkarta ufuktan gelişlerine bakarak her zamanki tümcesini yinelerdi:

—Ha, ister misiniz, Jules şunun içinde olsun da bizi şaşırtsın? Ve adeta onun, bir mendil sallar ve "Hey! Philippe!" diye seslenirken görülmesi beklenirdi.

Bu güvenilen dönüş üzerine bin hülya kurulmuştu. Amcamın parasıyla Ingouville yakınlarında küçük bir yazlık ev bile alınacaktı. Hatta babamın bu konuda bazı pazarlıklara girişmemiş olduğunu hiç de ileri süremem.

Kız kardeşlerimin büyüğü o vakitler yirmi sekiz yaşındaydı. Öteki de yirmi altı. Evlenemiyorlardı ve bu herkese büyük bir dert oluyordu.

Sonunda küçüğüne bir istekli çıktı. Zengin olmamakla birlikte namuslu bir memur. Delikanlının duraksamalarına son veren ve onu karara vardıran şeyin, Jules amcanın bir akşam kendisine gösterilen mektubu olduğuna hep inanmışımdır.

İstek hemen kabul edildi ve evlenmeden sonra bütün ailenin Jersey'e küçük bir gezi yapması kararlaştı.

Jersey, geziye çıkmak sevdasında olan yoksul insanlar için aranıp da bulunmaz bir yerdir. Uzak değildir. Deniz, posta vapuruyla geçilir ve adacık İngilizlerin olduğu için insan kendini yabancı bir ülkeye gelmiş sanır. Bu nedenle bir Fransız iki saatlik bir gemi yolculuğundan sonra komşu insanları ülkelerinde görür ve açık konuşmayı sevenlerin dediği gibi, Britanya bayrağının koruduğu bu adadaki esasen yürekler acısı yaşayış biçimini inceleyebilir.

Bu Jersey gezisi bütün düşüncemiz, her saniyelik hülyamız oldu; tek beklediğimiz şeye dönüştü.

Sonunda yola çıkıldı. Bunu dünkü gibi görüyorum: Vapur Granville rıhtımında istim üzerinde; babam telaşlı, üç dengimizin yüklenmesine bakıyor; meraklı annem, ötekinin gidişinden beri kuluçkasından arta kalmış tek piliç gibi ziyan olmuşa benzeyen bekar ablamın kolunda; arkamızda da hep geriye kalıp bana çok kez başımı çevirten yeni evliler.

Vapur düdük çaldı. İşte biz de bindik ve gemi rıhtımdan ayrılarak yeşil mermer levha gibi dümdüz denize açıldı. Bütün seyrek yolculuk edenler gibi hoşnut ve kurumlu, kıyıların geride kalışına bakıyorduk.

Babam daha o sabah bütün lekeleri dikkatle silinen redingotunun altından karnını çıkarıyor ve çevresine gezinti günlerinin, o bana pazarları tanıtan, benzin kokusunu yayıyordu.

Birdenbire uzakta iki bayın istiridye ikram ettiği iki süslü bayan gördü. Eski püskü giysili yaşlı bir gemici, kabukları bir bıçakla açarak baylara veriyor, onlar da hemen onları bayanlara uzatıyordu. Bayanlar giysilerini lekelememek için kabuğu zarif bir mendil üzerinde tutarak ve ağızlarını uzatarak kibar kibar yiyorlardı. Sonra küçük bir hareketle suyunu da içiveriyorlar ve kabuğu denize atıyorlardı.

Babam herhalde böyle yola çıkmış bir gemide istiridye yeme kibarlığına bayılmıştı. Bunu yerinde, ince, üstün bir davranış saydı ve annemle ablalarıma yaklaşarak:

—İster misiniz, birkaç istiridye ikram edeyim? diye sordu.

Annem para harcanacak düşüncesiyle yutkunuyordu. Fakat iki ablam hemen kabul ettiler. Annem küskün bir sesle:

—Mideme dokunmasından korkarım, dedi; sen onu yalnızca çocuklara ikram et. Ama fazla kaçırma, midelerini bozarsın.

Sonra bana dönerek ekledi:

—Joseph'e öyle şeyler gerekmez; hem küçükleri şımartmamalı.

Bu ayırdedişi haksız bularak annemin yanında kaldım. İki kızıyla damadını yaşlı partal gemiciye doğru kurula kurula götüren babamı gözlerimle kolluyordum.

İki bayan henüz çekilmişti. Babam ablama, suyunu dökmeden istiridyeyi yemek için nasıl davranacaklarını anlatıyordu. Hatta örnek göstermek istedi ve bir istiridye aldı. Fakat bayanlar gibi yapayım derken ansızın bütün suyunu redingotuna boca etti. Annemin:

—Yerinde dursaydı daha iyi ederdi; diye mırıldandığını duydum.

Yalnızca babam bana birden telaşlanmış göründü. Birkaç adım uzaklaştı, istiridyecinin başına toplanmış olan kızlarına ve damadına uzun uzun baktı ve ansızın bize doğru geldi. Bakışında bir tuhaflık vardı, sararmışa benziyordu. Hafif sesle anneme:

—Olur şey değil, dedi; şu istiridye açan adam Jules'e öyle benziyor ki!

—Annem kestiremeyerek sordu:

—Hangi Jules'e?

Babam yine:

—Canım... kardeşime, dedi; eğer Amerika'da iyi durumda olduğunu bilmesem odur derdim.

Annem şaşırmış kekeledi:

—Sen delisin! O olmadığını bildiğin halde ne diye böyle saçmalıyorsun?

Fakat babam üsteliyordu:

—Git sen de bak Glarisse; kendi gözlerinle görüp emin olman daha iyi.

Kadıncağız kalktı ve kızlarının yanına gitti. Adama ben de bakıyordum. Yaşlı, pis, buruş buruştu ve gözlerini işinden ayırmıyordu.

Annem döndü. Titremekte olduğunu gördüm. Çabuk çabuk:

—Odur sanırım, dedi; hadi git, kaptandan öğren. Ama önlemli davran da bu haylaz şimdi yine üstümüzde kalmasın!

Babam uzaklaştı. Ben de arkasından gittim. İçimde garip bir heyecan duyuyordum.

Kaptan, iri, zayıf, uzun çatal sakallı bir bay, Hint postasına komuta ediyormuş gibi, kurumla köprüsünde geziniyordu.

Babam törenle kendisine yaklaştı, koltuk vererek mesleği üzerine soruşturmalara başladı:

—Jersey'in önemi neydi? Ürünleri, halkı, özellikleri, görenekleri nelerdi? Toprağı nasıldı? ve dahası.. ve dahası..

İnsan hiç değilse Amerika Birleşik Devletlerinden söz ediliyor sanırdı.

Sonra bildiğimiz gemiden, ekspresten laf açıldı. Sonra da tayfalara gelindi. Sonunda babam titrek bir sesle:

Orada dikkate değer görünen yaşlı bir istiridyeciniz var, dedi, adamcağız hakkında bir şeyler biliyor musunuz?

Bu konuşmadan artık sıkılmaya başlayan kaptan kuru kuru yanıt verdi:

—Bu, yaşlı bir Fransız serserisidir. Geçen yıl Amerika'da buldum ve yurduna getirdim. Görünüşe bakılırsa Le Havre'da akrabaları var ama onlara borçlu olduğundan yanlarına dönmek istemiyor. Adı Jules'dür... Jules Darmanche, yahut Davranche, işte onun gibi bir şey. Orada bir zamanlar zengin olmuşmuş. Fakat bakın şimdi ne duruma girmiş!

Yüzü gittikçe kararan babam, boğazı kurumuş, gözleri dönmüş:

—Ya! ya! diye kekeledi; âlâ.. çok iyi.. buna hiç de şaşmıyorum... Size çok teşekkür ederim kaptan.

Ve denizci arkasından alık alık bakarken o çekip gitti.

Annemin yanına öyle perişan döndü ki kadın kendisine:

—Otur, dedi; farkına varacaklar. O:

—Kendisi! Ta kendisi! diye kekeleyerek sıranın üstüne düştü.

Sonra:

—Şimdi ne yapacağız?... diye sordu.

Annem sert yanıt verdi:

—Çocukları uzaklaştırmalı, Joseph her şeyi bildiği için gidip onları alsın. Özellikle damadımızın bir şeyden kuşkulanmamasına dikkat etmeli.

Babam bitmiş görünüyordu.

—Ne yıkım! diye mırıldandı.

Annem ansızın öfkelenmiş, ekledi:

—Zaten bu hırsızın bir şey yapmayacağından ve yine bize yük olacağından hiç kuşku duymamıştım! Sanki, bir Davranche'tan başka ne beklenebilirdi?

Babam karısının azarları karşısında hep yaptığı gibi elini alnından geçirdi.

Annem yine:

—Şimdi Joseph'e para ver de gitsin o istiridyelerin hesabını görsün, diye ekledi; bir de bu dilenci kendisini tanırsa tamam olur. İş gemide ne güzel etki bırakır! Hadi kalkın öbür uca gidelim. Sen öyle davran ki bu adam bize yaklaşmasın!

Kendisi hemen kalktı. Elime beş frank sıkıştırdıktan sonra uzaklaştılar.

Ablalarım şaşırmış, babalarını bekliyorlardı. Annemi biraz deniz tuttuğunu söyledim ve istiridyeciye:

—Borcumuz ne kadar efendim? diye sordum.

Amca demek için içim titriyordu. O yanıt verdi:

—İki buçuk frank.

Ben beş franklığı uzattım. O da gerisini verdi.

Eline bakıyordum, baştan başa kırışmış, yoksul bir gemici eli; yüzüne bakıyordum, bitkin, üzgün, yaşlı ve sefil bir yüz. İçimden de:

—Bu benim amcam, babamın kardeşi, amcam! diyordum.

Kendisine elli santim bahşiş verdim. Sadaka alan bir yoksul sesiyle:

—Tanrı sizi kazadan, beladan esirgesin, küçük bayım! diye teşekkür etti.

Onun ötede de dilenmiş olacağını düşündüm!

Kız kardeşlerim cömertliğime şaşmışlar, bana bakıyorlardı.

Babama iki frank geri verdiğim zaman annem şaşırarak sordu:

—Üç frank mıymış?.. Olamaz.

Ben katı bir sesle:

—Elli santim bahşiş verdim, dedim.

Annem yerinden hoplayarak gözlerimin içine baktı:

—Sen delisin! Bu adama, bu dilenciye elli santim vermek ha!...

Damadını işaret eden babamın bir bakışı üzerine kesti.

Sonra herkes sustu.

Karşımızda, ufukta, denizden menekşe renkli bir gölge çıkıyor gibiydi. Bu Jersey'di.

İskeleye yanaşıldığı zaman içimden Jules amcamı bir daha görmek, kendisine yaklaşmak, tatlı, avutucu bir şey söylemek için şiddetli bir istek geldi.

Fakat artık kimse istiridye yemediğinden o kaybolmuş, kuşkusuz, yattığı pis anbarın dibine inmişti.

Biz kendisine raslamamak için Saint-Malo vapuruyla döndük.

Annem sıkıntıdan ölüyordu.

Ondan sonra babamın kardeşini hiç görmedim!

İşte bunun için beni bazen serserilere beşer frank verirken göreceksin.

DÖNÜŞ

Deniz, kısa ve hep birbirinin aynı dalgalarla kıyıyı kamçılıyor. Hızla esen rüzgârın sürdüğü küçük beyaz bulutlar geniş, mavi göğün ortasından kuş gibi çabuk çabuk geçiyor. Ve köy, okyanusa doğru inen koyağın büklümünde güneşe karşı ısınıyor.

Martin-Lévesquelerin evi köyün tam ağzında, yolun kıyısında tek başına. Bu, duvarları kerpiçten, çatısı mavi süsenlerle donanmış samandan, küçük bir balıkçı kulübesi. İçinde soğan, birkaç lahana, maydanoz yetişmiş mendil kadar bir bahçe kapısının önünde yayılıyor. Bahçeyi yol boyunca bir çit çevreliyor.

Adam balıkta. Kadın evin önünde, kocaman bir örümcek ağı gibi duvara gerilmiş büyük, esmer bir serpmenin ilmiklerini tutturuyor. On dört yaşında bir kızcağız, bahçe kapısında hasır bir iskemleye oturmuş, arkaya yaslanmış, çamaşır, önce de yamalanıp söküğü dikilmiş yoksul çamaşırı onarıyor. Ondan bir yaş daha küçük başka bir kız, kollarında henüz yürüyemeyen, konuşamayan bir bebeği sallıyor. İki üç yaşlarında iki yumurcak da yere oturmuş, burun buruna, beceriksiz elleriyle toprak kazıyor ve avuç avuç birbirlerinin yüzüne atıyorlar.

Kimse konuşmuyor, yalnızca uyutulmaya çalışılan yaramaz, ekşi ve güçsüz bir sesçeğizle boyuna ağlıyor. Pencerede bir kedi uyuyor. Duvarın dibinde açan şebboylar da, üzerlerinde bir yığın sinek vızıldayan, beyaz, güzel bir şerit oluşturuyor.

Kapıda dikiş diken kızcağız birden sesleniyor:

—O yine geldi.

Anne yanıt veriyor:

—Gördüm.

Kadınlar sabahtanberi telaşta. Çünkü evin çevresinde bir adam, yoksul kılıklı yaşlı bir adam dolaşıyor. Onu, babayı esenlemek için kayığına götürürlerken görmüşlerdi. Kapılarının karşısında hendeğin yanına oturmuştu. Sonra deniz kıyısından döndükleri zaman kendisini yine orada, eve bakıyor buldular.

Adam hasta ve çok yoksul görünüyordu. Bir saatten çok kıpırdamadan kalmıştı. Sonra kendisine bir haydut gözüyle bakıldığını görerek kalkmış ve bacağını sürüye sürüye gitmişti.

Fakat işte çok geçmeden, ağır ve yorgun adımlarla yeniden geldiğini görüyorlardı. Bu kez, sanki kendilerini gözetlemek ister gibi, biraz daha

uzağa oturmuştu.

Anneyle kızlar korkuyordu. En çok anne telaş ediyordu. Çünkü hem yapısı korkaktı, hem de kocası Lévesque denizden ancak karanlık basarken dönebilirdi.

Kocasının adı Lévesque'ti. Kendisine Martin derlerdi. Her ikisine birden Martin-Lévesque adını vermişlerdi. Nedeni de şuydu: Önce, her yaz Terre-Neuve'e, morina avına giden Martin adında bir gemiciye varmıştı.

İki yıl evlilikten sonra küçük bir kızın anası ve ayrıca altı aylık gebeyken, kocasının bindiği gemi, İki-Kız kardeşler adlı Dieppe üç direklisi kayboldu.

Gemiden hiçbir haber gelmedi. İçindeki denizcilerden hiçbiri dönmedi. Onun için gemi hem can, hem mal bakımından kayıp sayıldı.

Bayan Martin, iki çocuğunu bin sıkıntıyla büyüterek kocasını on yıl bekledi. Sonra, iyi ve çalışkan bir kadın olduğu için kendisini, bir oğlu olan dul bir adam, köyün balıkçılarından Lévesque istedi. O da ona vardı ve üç yılda iki çocuk daha doğurdu.

Çok çalışıyorlar, zor geçiniyorlardı. Ekmek pahalıydı ve et evde hemen hemen bilinmezdi. Kışın, kasırga aylarında bazan fırıncıya borç edilirdi. Bununla birlikte küçüklerin sağlığı yerindeydi.

—Şu Martin Lévesqueler özlü insanlar, denirdi; Martin kadın zora dayanır. Levesque'in de balıkta eşi benzeri yoktur.

Bahçe kapısında oturan küçük kız yine:

—Sanki bizi tanıyor, dedi; herhalde Eyréville veya Auzebosc'tan bir yoksuldur.

Fakat anne aldanmıyordu. Hayır, hayır, bu adam kesinlikle köyden değildi!

Adam kazık gibi kımıldamadan durduğu ve gözlerini Martin-Lévesquelerin evinden hiç ayırmadığı için bayan Martin kızdı ve korkunun verdiği cesaretle bir kürek yakalayıp kapının önüne çıktı. Serseriye:

—Ne yapıyorsunuz orada? diye haykırdı.

Adam kısık bir sesle:

—Şöyle hava alıyorum! diye yanıt verdi; size bir zararım var mı?

Kadın yine:

—Ya niye evimin önünde öyle gözetler gibi duruyorsunuz? dedi.

Adam da:

—Ben kimseye kötülük etmiyorum, dedi; burada yola oturmak yasak mı?

Kadın verecek yanıt bulamıyarak evine girdi.

Gün ağır ağır geçti. Öğleye doğru adam kayboldu. Fakat saat beş sularında yeniden ortaya çıktı. Sonra akşam görülmedi.

Lévesque karanlık basarken döndü. Sorunu kendisine söylediler.

—Bu ya bir zavallıdır yahut da zararlı bir adamdır, dedi.

Ve telaşsız yattı. Oysa karısı kendisine o kadar acayip gözlerle bakmış olan bu serseriyi düşünüp duruyordu.

Sabahleyin hava çok rüzgârlıydı. Gemici denize çıkamayacağını görerek ağlarını onaran karısına yardım etti.

Saat dokuza doğru, ekmek almaya gitmiş olan büyük kız, Martinlerden biri, karmakarışık bir yüzle koşarak döndü ve:

—Anne; adam yine geldi! diye haykırdı.

Ana sarsıldı ve sapsarı, kocasına:

—Git Lévesque, onunla konuş, dedi; bizi böyle gözetlemesin, çünkü bu, sinirlerimi oynatıyor.

Tuğla renkli, kızıl ve sık sakallı, kara beneklerle delinmiş mavi gözlü, kalın enseli, açık denizin rüzgâr ve yağmur korkusundan hep yünlere sarılı, iri bir gemici olan Lévesque telaşsız çıktı ve serseriye yaklaştı.

Anayla çocuklar üzüntü içinde titreyerek onlara uzaktan bakıyorlardı.

Birden yabancı ayağa kalktı ve Lévesque'le birlikte eve doğru geldi.

Bayan Martin, şaşırmış, geriliyordu. Kocası kendisine:

—Buna bir parça ekmekle bir bardak elma şarabı ver, dedi; önceki günden beri ağzına bir lokma koymamış.

İkisi de, arkalarında kadın ve çocuklar, içeri girdiler. Serseri oturdu ve herkesin bakışı karşısında başı eğik, yemeye başladı.

Anne, ayakta, gözlerini onun yüzünden ayırmıyordu. İki büyük kız, Martinler, biri en küçük çocuğu taşıyarak kapıya dayanmışlar, meraktan açılan gözlerini ona dikmişlerdi. Ocağın küllerinde oturan iki yumurcak bile sanki bu yabancıyı seyretmek için kara tencereyle oynamayı bırakmışlardı.

Lévesque bir sandalye çekerek adama sordu:

—Demek uzaktan geliyorsunuz?

—Cette'den geliyorum.

—Hep yayan mı?

—Evet, yayan. Çare olmayınca öyle olur.

—Ye nereye gidiyorsunuz?

—Buraya geliyordum.

—Burada bir tanıdığınız mı var?

—Bulunabilir.

Sustular. Adam aç olmakla birlikte ağır yiyor ve her ekmek lokmasından sonra bir yudum elma şarabı içiyordu. Her yanı aşınmış, buruşmuş, çukurlaşmış bir yüzü vardı ve çok çekmişe benziyordu.

Lévesque birdenbire sordu.

—Adınız ne?

Adam burnunu kaldırmadan yanıt verdi:

—Adım Martin.

Anayı garip bir titreme sarstı. Sanki serseriyi daha yakından görmek için bir adım attı ve kolları sarkık, ağzı açık, onun karşısında durdu.

Artık kimse bir şey söylemiyordu. Sonunda Lévesque yine sordu:

—Buradan mısınız?

Adam yanıt verdi:

—Buradanım.

Ve sonunda başını kaldırdığı için kadının gözleriyle kendi gözleri karşılaştı ve sanki bakışları, birbirlerine takılmış gibi, oldukları durumda, birbirine geçmiş kaldı.

Kadın birdenbire değişik, basık ve titrek bir sesle:

—Sen kocam mısın? dedi.

Adam ağır ağır konuştu:

—Evet, benim.

Ve ekmeğini çiğnemeyi sürdürerek kımıldamadı.

Lévesque, heyecanlanmaktan çok şaşmış, kekeledi:

—Sen misin Martin?

Öteki yalnızca:

—Evet, benim; dedi.

İkinci koca sordu:

—Nerden geliyorsun, öyleyse?

Birincisi anlattı:

—Afrika kıyılarından. Bir kayaya çarptık. Üç kişi kurtulduk. Picard, Vatinel ve ben. Sonra vahşilere yakalandık. Bizi on iki yıl tuttular. Picard ile Vatinel öldü. Bir İngiliz gezgini beni geçerken aldı ve Cette'e getirdi. Ben de buraya geldim.

Bayan Martin, yüzü önlüğünde, ağlamaya başlamıştı.

Lévesque:

—Ya şimdi ne yapacağız? dedi.

Martin sordu:

—Sen onun kocası mısın?

Lévesque yanıt verdi:

—Evet, kocasıyım.

Bakıştılar ve sustular.

O vakit Martin, çevresinde halka olan çocuklara bakarak başıyla iki kızı gösterdi:

—Bunlar benimkiler mi?

Lévesque:

—Seninkiler, dedi.

Adam kalkmadı; adam onları kucaklamadı; yalnızca:

—Güzel Tanrım! Ne kadar da büyümüşler! dedi.

Lévesque yineledi:

—Ne yapacağız?

Martin, şaşkın, ne diyeceğini bilmiyordu. Sonunda karar verdi:

—Ben, nasıl istersen öyle yaparım. Sana zarar vermek istemem. Bununla birlikte ev konusunda iş çarpaşık. Benim iki çocuğum var; senin üç; herkesinki kendine. Anaları sende mi kalacak, bende mi? Ben sana uygun gelene razıyım. Ama ev benim. Çünkü onu bana babam bıraktı. Ben burada doğdum. Noterde kâğıtları da var.

Bayan Martin, önlüğün mavi bezinde boğulan küçük hıçkırıklarla hep ağlıyordu. İki büyük kız birbirlerine sokulmuş, heyecanla babalarına bakıyorlardı.

Adam yemeği bitirmişti. Bu kez o:

—Ne yapacağız? diye sordu.

Lévesque'in aklına bir şey geldi:

—Papaza gidelim; o bir karar verir.

Martin kalktı. Karısına doğru ilerlerken o hıçkırarak kollarına atıldı:

—Kocacığım! Sonunda geldin! Martin, benim zavallı Martinim! Sonunda geldin!

Ansızın bir geçmiş zaman havasına, kendisini yirmi yaşına ve ilk kucaklaşmalarına götüren bir anılar sarsıntısına kapılmış, onu sımsıkı tutuyordu.

Martin de heyecanlanmış, kadını başlığından öpüyordu. Ocaktaki çocuklar, annelerinin ağladığını duyarak bir ağızdan ulumaya başladılar. Martin kızlardan küçüğünün kucağındaki bebek de yalancı bir düdük gibi ince bir sesle bir makam tutturdu.

Lévesque, ayakta, bekliyordu:

—Haydi, dedi; işi düzenine koymak gerek.

Martin karısını bıraktı. İki kızına bakarken anne onlara:

—Babanızı öpsenize, dedi.

Kızlar, gözleri kuru, şaşırmış, biraz çekingen, birlikte yaklaştılar. Adam da onları arka arkaya kocaman birer köylü öpüşüyle her iki yanaklarından öptü. Bu yabancının yaklaştığını gören ufak çocuk öyle keskin çığlıklar kopardı ki az kalsın katılacaktı.

Sonra iki adam, birlikte çıktılar.

Ticaret Kahvesi'nin önünden geçerlerken Lévesque sordu:

—Birer kadeh içsek mi?

Martin:

—İyi olur, dedi.

Girdiler, henüz boş duran kahveye oturdular.

—Hey! Chicot! En iyisinden iki kadeh! Bak, Martin döndü. Şu benim karımın Martini; hani bilirsin, İki-Kız kardeşler'de kaybolan Martin.

Göbekli, yağdan şişmiş, kanlı canlı meyhaneci, bir elinde üç kadeh, ötekinde küçük bir sürahi, yaklaştı ve rahat bir sesle:

—Bak hele! diye sordu; sen geldin ha, Martin?

Martin yanıt verdi:

—Geldim ya!...

KORSİKA'DAN BİR ÖÇ ÖYKÜSÜ

Paolo Saverini'nin dul karısı, Bonifacio Kalesi'nde küçük ve biçimsiz bir evde, oğluyla birlikte, yalnız oturuyordu. Dağın ileriye doğru uzanmış bir kolu üzerine kurulan, hatta bazı yerlerde denizin üzerine asılı gibi duran bu kent, sivri sivri kayalarla dolu boğazın yukarısından, Sardunya'nın daha alçak kıyısına bakar. Eteklerde, öbür yanda bir dev dehlizine benziyen ağız biçiminde, yüksek bir kıyı, kenti hemen tümüyle çevirerek limanlık eder ve İtalya veya Sardunya'nın küçük balıkçı kayıklarını, on beş günde bir de, Ajaccio postasını getiren eski tıknefes vapuru, iki sarp duvar arasında uzun bir dolaşmadan sonra, ilk evlere kadar ulaştırır.

Küme evler, beyaz dağın üzerine daha beyaz bir leke kondurur. Onların, gemi geçmeyen bu korkunç boğaza egemen kayaya ilişmiş vahşi kuş yuvaları gibi bir görünüşleri vardır. Rüzgâr, kendi kemirdiği çıplak, ancak otla örtülü kıyıyı durmadan örseler. Sonra da her iki kıyısını yonttuğu boğaza dalar. Suları her yanda delen sayısız kara kayanın ucunda solgun köpük şeritleri, suyun üstünde yüzen ve çırpınan bez parçaları gibidir.

Dul bayan Saverini'nin, yüksek kıyının ta kenarına yapışık evi üç penceresini işte bu yabanıl ve üzüntülü ufka açardı.

O sırada, oğlu Antoine'la ve çoban köpeği azmanı uzun ve sert tüylü, iri ve cılız dişi köpekleri Semillante ile birlikte yalnız başına yaşıyordu. Hayvan, avlarda delikanlının işine yarardı.

Bir akşam Antoine Saverini bir kavgada Nicolas Ravolati tarafından haince bıçaklanarak öldürüldü. Katil daha o gece Sardunya'yı boylamıştı.

Yaşlı anne oğlunun, yoldan geçenlerin getirdiği ölüsünü içeri alınca ağlamadı. Yalnızca uzun zaman ona öylece kımıltısız baktı, sonra buruşuk elini ölünün üzerine uzatarak öç alacağına söz verdi. Kendisiyle kimsenin kalmasını istemedi ve uluyan köpekle birlikte ölünün yanına kapandı. Hayvan yatağın dibinde dikilmiş, başı efendisine doğru uzanmış, kuyruğu pençelerinin arasında sıkışık, durmadan uluyordu. Artık ölünün üzerine eğilmiş, gözleri dikili; onu seyrederek iri, sessiz yaşlarla ağlayan anneden fazla kıpırdadığı yoktu.

Delikanlı, üzerinde kaba kumaştan, göğsü delinmiş ve yırtılmış ceketiyle, sırt üstü uyuyor gibiydi. Fakat her yerinde kan vardı: İlk bakım

için yırtılmış gömleğinde, yeleğinde, kısa pantolonunda, yüzünde, ellerinde, sakalında ve saçlarında kan pıhtıları donmuştu.

Yaşlı anne onunla konuşmaya başlamıştı. Bu sesin gürültüsü ile köpek sustu:

—Git, git yavrum, öcün alınacak oğlum, zavallı çocuğum. Uyu uyu, öcün alınacak, işitiyor musun? Bunu annen söz veriyor! Çok iyi bilirsin, annen hep sözünü tutar.

Ve ağır ağır ölüye eğilerek soğuk dudaklarını ölmüş dudaklara yapıştırdı.

O vakit Semillante yine inlemeye başladı. Uzun, değişmez, yürek paralayıcı, korkunç bir yakınma iniltisi çıkarıyordu.

Kadın ve hayvan, her ikisi de sabaha kadar orada kaldılar.

Ertesi gün Antoine Saverini gömüldü ve artık Bonifacio'da bir daha ondan söz edilmedi.

Arkasında ne kardeş, ne de yakın akraba, amcaoğlu, dayıoğlu bırakmıştı. Ortada öç kollayacak hiçbir adam yoktu. Bunu yalnızca anne, o yaşlı kadın düşünüyordu.

Sabahtan akşama kadar, boğazın öte yakasında kıyıda beyaz bir noktaya bakıyordu. Burası, çok yakından kovalanan Korsika haydutlarının sığındığı küçük bir Sardunya köyü, Longosardo idi. Bu haydutlar, yurtlarının kıyısına karşı, bu köyceğizde hemen yalnız başlarında otururlar ve dönüş, yeniden makiye giriş zamanını orada beklerler. Kadın, Nicolas Ravolati'nin de o köye sığındığını biliyordu.

Bütün gün tek başına penceresinde oturup hep öç düşünerek, oraya bakardı. Kimsesiz, sakat, bir ayağı çukurda, bunu nasıl başaracaktı? Fakat söz vermiş, ölünün üzerine ant içmişti. Ne unutabilir, ne bekleyebilirdi. Ne yapacaktı? Artık geceleri uyumuyordu. Rahatı da, dinlenmesi de kalmamıştı. Boyuna aranıyordu. Köpek, ayaklarının dibinde, uyukluyor, bazen de başını kaldırarak uzaklara doğru uluyordu. Sahibi ortadan yiteli beri sanki onu çağırırmış, sanki avuntusuz hayvan ruhu da hiçbir şeyin silemeyeceği bir anıyı saklamışmış gibi çok kez böyle ulurdu.

İşte bir gece yine Semillante inlemeye başlarken anneye ansızın bir düşünce, vahşi ve yırtıcı bir öç düşüncesi geldi. Sabaha kadar bu düşünce üzerine düşündü. Sonra daha ortalık ağarırken kalkıp kiliseye gitti. Taşların üzerine diz çökmüş, Tanrı'nın önünde yere kapanmış, ona, kendisine yardım etmesi, kendisini desteklemesi, yıpranmış zavallı vücuduna oğlunun öcünü alacak gücü vermesi için yalvardı.

Arkasından eve döndü. Avluda, olukların suyunu toplayan, dibi çıkmış eski bir fıçı vardı. Onu devirip boşalttı, kazık ve taşlarla toprağa iyice oturttu. Sonra Semillante'ı zincirle bu yuvaya bağlayarak içeri girdi.

Artık odasında, gözleri hep Sardunya kıyısına dikili, durmadan geziniyordu. Katil, o herif oradaydı.

Dişi köpek, bütün gün ve bütün gece uludu. Yaşlı kadın sabahleyin ona bir çanak su götürdü. Başka hiçbir şey vermedi; ne çorba, ne ekmek.

O gün de geçti. Bitkinleşen Semillante uyuyordu. Ertesi gün gözleri parlamış, tüyleri diken diken olmuştu. Deli gibi zincirine asılıyordu.

Yaşlı yine ona yiyecek vermedi. Kuduran hayvan, kısık bir sesle havlıyordu. Gece de öyle geçti.

Gün doğunca Saverini nine komşuya gidip iki demet saman rica etti. Eskiden kocasının giydiği pırtıları aldı, bir insan vücuduna benzeyinceye kadar onlara bu samanı doldurdu. Semillante'ın yuvasının önünde yere bir değnek dikerek doldurulmuş giysileri buna bağladı. Böylece kukla, ayakta dikili kaldı, sonra eski çamaşırlardan top biçiminde baş yaptı.

Köpek, şaşırmış, bu samandan adama bakıyor, açlıktan içi kazındığı halde susuyordu. O vakit yaşlı kadın domuz kasabına gidip uzun bir parça kara sucuk aldı. Eve dönünce avluda, yuvanın yanında bir ateş yaktı ve sucuğu kızarttı. Semillante, gözlerini, kokusu ta içine sinen ızgaraya dikmiş, çılgın bir durumda zıplayarak köpürüyordu.

Sonra nine, bu dumanı üstünde kızartmayla samandan adama bir kravat yaptı. Onu, sanki içeri sokacakmış gibi, sicimle uzun uzun boynunun çevresine bağladı. Bu iş de bitince köpeği çözdü.

Hayvan, korkunçbir sıçramayla kuklanın boğazına yetişti ve pençeleri omuzların üzerinde, onu paralamaya başladı. Ağzında avından bir parça, yere düşüyor ve azgın bir durumda yine sıçrıyordu. Dişleriyle yüzü yırtıyor, boynu paramparça ediyordu.

Yaşlı kadın, gözleri tutuşmuş, sessiz ve devinimsiz, bakıyordu. Sonra hayvanını yine zincire vurdu, yine iki gün acıktırdı ve bu acayip alıştırmayı yineledi.

Tam üç ay köpeği bu tür boğuşmaya, bu dişlemekle elde edilen yemeğe alıştırdı. Artık onu bağlamıyordu. Yalnızca bir işaretle kuklaya saldırtıyordu.

Köpeğe, boğazına yiyecek saklanmış olmadan da kuklayı parçalamayı, didik didik etmeyi öğretmişti. Sonra ona, zaten kendisi için kızartılan sucuğu, ödül olarak veriyordu.

Semillante, adamı görür görmez titriyor, sonra gözlerini sahibine çeviriyordu. O da ona, parmağını kaldırarak, ıslık gibi bir sesle: "Haydi!" diye haykırıyordu.

Saverini nine, vaktin geldiği kararına varınca, bir pazar sabahı gidip günah çıkarttı ve derin bir coşkunluk içinde dua etti. Sonra erkek giysisi giyerek üstü başı yırtık, yaşlı bir yoksula benzedi. Sardunyalı bir balıkçıyla pazarlık etti. O da onu köpeğiyle birlikte, boğazın öte yakasına geçirdi.

Kadın, bez bir torba içinde, yanına büyük bir parça sucuk almıştı. Semillante iki günden beri açtı. Yaşlı kadın her dakika yiyecek kokusunu duyurup hayvanı kızıştırıyordu.

Longosardo'ya girdiler. Korsikalı kadın, hafifçe topallayarak yürüyordu. Bir fırıncıya uğradı ve Nicolas Ravolati'nin nerede oturduğunu sordu. Adam, yine eski sanatına, marangozluğa başlamıştı. Dükkanının dibinde, tek başına çalışıyordu.

Yaşlı kadın, kapıyı itti ve seslendi:

—Hey! Nicolas!

Adam, döndü. O vakit kadın, köpeğini salarak, haykırdı:

—Haydi, haydi, parala! Parala!

Hayvan, deli gibi atıldı, adamı boğazından yakaladı. Adam kollarını uzattı, ona sarıldı, yere yuvarlandı. Birkaç saniye ayaklarıyla yeri döverek kıvrandı, sonra Semillante boynunu delik deşik eder, parça parça koparırken, kımıltısız kaldı.

Kapılarının önünde oturan iki komşu, yaşlı bir yoksulla böğürleri çökmüş kara bir köpeğin çıktığını ve köpeğin, yürürken, efendisinin verdiği esmer bir şeyi de yediğini görmüş olduklarını çok iyi anımsadılar.

Yaşlı kadın, akşam evine dönmüştü. O gece iyi uyudu.

MOIRON

Henüz Pranzini'den söz edilmekteyken imparatorluk zamanında savcılık yapan mösyö Maloureau bize:

—Ben, dedi, vaktiyle pek meraklı bir olaya rasladım; şimdi göreceğiniz gibi, birçok özel noktaları bakımından meraka değer bir olaya...

Bir ilde imparatorluk savcısıydım. Paris mahkemesinde birinci başkan olan babamın sayesinde pek gözde bir memurdum. Bu durumda "Öğretmen Moiron olayı" diye tanınan bir davaya karışmak durumunda kaldım.

Fransa'nın kuzeyinde öğretmenlik yapan Mösyö Moiron'un bütün yörede güzel bir ünü vardı. Zeki, mantıklı, çok dindar, biraz sözü kıt bir adam olan bu kişi, öğretmeni bulunduğu Boislinot Bucağı'ndan evlenmişti. Üç çocuğu oldu. Sonra üçü de, arka arkaya, veremden öldü. Bu yıkımdan sonra o, yüreğinde gizli kalan bütün sevgiyi kendisine emanet edilen küçük öğrencilere vermiş göründü. Kendi parasıyla en iyi öğrenciler, en uslu ve sevimli çocuklar için oyuncaklar satın alıyor; hepsini tatlılara, şekerlere, pastalara boğuyordu. Herkesin bu babacan adamı, bu temiz yürekli insanı sevdiği ve övdüğü bir sırada öğrencilerden beş tanesi garip bir biçimde üst üste ölüverdi. Önce kuraklıktan kokuşan suyun ortaya attığı bir salgın var sanıldı. Nedenler arandı ve bulunamadı. Belirtiler çok garip bir nitelik gösteriyordu. Çocuklar bir iç tükenmesine uğramış gibi oluyorlar, yemiyorlar, karınlarının ağrıdığını söylüyorlar, bir zaman sürükleniyorlar ve sonunda korkunç acılar içinde sönüp gidiyorlardı.

Son ölen üzerinde sonuçsuz bir otopsi yapıldı. Paris'e gönderilen barsaklar incelendi ve içlerinde hiçbir zehir öğesi bulunmadığı anlaşıldı.

Bir yıl yeni bir şey olmadı. Sonra iki küçük oğlan, sınıfın en iyi ve Moiron'un en gözde öğrencileri dört gün içinde can verdiler. Gene cesetlerin incelenmesi istendi ve her ikisinde de organlara saplı, dövülmüş cam zerreleri bulundu. Bundan, iki külhaninin dikkatsizlikle iyi temizlenmemiş bir şey yemiş olacakları sonucuna varıldı. Bir bardağın bir süt kasesi üzerinde krılması bu kötü kazaya neden olabilirdi. Eğer Moiron'un hizmetçisi Aralık ayında hastalanmasaydı konu bu kadarla kalacaktı. Çağırılan doktor onda da önce hastalanan çocukların gösterdiği belirtileri buldu, kendisini sorguya çekti ve öğretmenin çocuklar için aldığı bazı şekerlemeleri kadının aşırıp yemiş olduğunu öğrendi.

Savcılığın isteği üzerine okul yapısı yoklandı ve çocuklara özgü oyuncaklar, tatlı şeylerle dolu bir dolap bulundu. Bu yiyeceklerin hemen

hepsinde cam tozları veya parçalanmış dikiş iğnesi kırıkları vardı.

Hemen yakalanan Moiron, üzerindeki kuşkulardan öyle şaşırmış ve tiksinmiş göründü ki az kalsın salıverilecekti. Bununla birlikte suçlu olduğunu gösteren kanıtlar ortada duruyor ve bunlar kafamda onun iyi ünü, bütün yaşamı, olayın akla sığar gibi olmaması ve böyle bir cinayeti açıklayacak hiçbir neden bulunmaması üzerine dayanan ilk kanımı baltalıyordu.

Bu temiz, basit ve dindar adam niçin çocuk öldürecekti? Hem de niçin bunlar en çok seviyor göründüğü, adeta şımarttığı, tatlılara boğduğu, aylığının yarısını harcayarak oyuncak ve şekerleme aldığı çocuklar olacaktı?

Davranışı kabul etmek için delilik yargısına varmak gerekirdi. Oysa Moiron öyle mantıklı, içi rahat ve ruh esenliğine sahip bir adam görünüyordu ki onda delilik, kanıtlanması olanaksız bir şeydi.

Bir yandan da kanıtlar çoğalıyordu: öğretmenin alışveriş ettiği şekercilerden toplanan şekerlemeler, çörekler, kokulu pastalar ve benzeri şeylerde hiçbir kuşkulu öğe bulunmadı.

Bunun üzerine o, bilinmeyen bir düşmanın tatlı yiyeceklere cam ve iğne karıştırmak için anahtar uydurarak dolabını açmış olacağını ileri sürdü. Ve ortaya herhangi bir köylünün tasarlayıp yolunu bulduğu ve böyle öğretmenden kuşku duyurtacak biçimde başardığı, bir çocuk ölümüne bağlı, bir miras öyküsü attı. Söylendiğine göre o canavar, ölecek öbür zavallıcıkları düşünmek bile istememişti.

Bu, olabilirdi. Adam kendinden öyle emin ve öyle haksızlığa uğramış görünüyordu ki üst üste iki önemli keşifte bulunulmasaydı, var olan kanıtlar ona karşı olmasına karşın, hiç kuşkusuz kendisini aklayacaktık.

Bunlardan birincisi dövülmüş camla dolu bir enfiye kutusuydu. Parasını kilitlediği yazıhanenin gizli bir gözünde bulunan kendi enfiye kutusu.

O bu keşfi de asıl suçlunun son bir hilesi olarak aşağı yukarı kabul edilebilir bir biçimde açıklıyordu ki Saint-Marlouflu bir tenteneci sorgu yargıçlığına geldi ve bir bayın birkaç kez kendisinden dikiş iğnesi aldığını, hem de bunların işine yarayıp yaramayacaklarını anlamak için, kıra kıra, en incelerini seçtiğini anlattı.

Bir düzine kadar adamın karşısına çıkarılan tenteneci, ilk bakışta Moiron'u tanıdı. Araştırma da öğretmenin gerçekten satıcının söylediği günlerde Saint-Marlouf'a gittiğini ortaya çıkardı.

Şekerli yiyeceklerin seçimiyle öğretmenin, bunları önünde yedirmek ve sonra en küçük kırıntıları bile yoketmekteki dikkati üzerine tüyler ürpertici çocuk tanıklıklarını geçiyorum.

Köpüren halk idam istiyor ve bu düşünce gittikçe bütün dayanış ve duraklayışları silip süpüren büyük bir korku gücü kazanıyordu.

Moiron ölüme mahkum oldu. Sonra yargıtay dileği geri çevrildi. Kurtulmak için bağışlanmasını istemesinden başka yol kalmıyordu. Buna da imparatorun razı olmayacağını babamdan öğrendim.

Bu durumda bir sabah büromda çalışırken tutukevi papazının beni görmeye geldiğini haber verdiler.

Bu, insanları çok iyi tanıyan ve suçlularla çok, hem de yakından karşılaşmış olan yaşlı bir din adamıydı. Şaşkın, üzülmüş, endişeli görünüyordu. Bir iki dakika öteden beriden söz ettikten sonra ansızın ayağa kalkarak bana:

—İmparatorluk savcısı bey, dedi, Moiron'un boynu vurulursa siz bir suçsuzun idamına izin vermiş olacaksınız.

Sonra beni sözlerinin derin etkisi altında bırakarak selam vermeden çıktı. Bunları dinlediği itirafın giziyle mühürlenip kapanmış dudaklarını bir yaşam kurtarmak için yarı açarak ağır ve etkileyici bir edayla söylemişti.

Bir saat sonra Paris'e gidiyordum. Durumu haber verdiğim babam, hemen imparatordan bir görüşme izni istedi.

Ertesi gün kabul edildim. İçeriye alındığımız zaman imparator küçük bir salonda çalışmaktaydı. Papazın gelişine kadar bütün olayı anlattım. Bu ziyareti de anlatmaya başlamıştım ki hükümdarın koltuğunun arkasında bir kapı açıldı ve onu yalnız sanan imparatoriçe, odaya girdi. Bunun üzerine görkemli Napoleon hazretleri, kendilerinden düşüncelerini sordular. Olanı biteni anlayınca imparatoriçe:

—Bu adamı bağışlamalı, diye haykırdı; mademki suçsuzdur, böyle yapmalı.

O kadar dindar bir kadının bu ani kanısı neden beynime korkunç bir kuşku soktu?

O ana kadar ateşli bir biçimde cezanın hafifletilmesini istiyordum. Fakat birdenbire kendimi papazla itirafı son bir savunma aracı diye kullanan hileci bir katilin oyuncağı, aleti gibi gördüm.

Kuşkularımı kendilerine arz ettim. İmparator, doğal olarak, iyiliğinin güdüsüyle bir sefile kanma korkusunun alıkoyması arasında, kararsız duruyordu. Fakat papazın tanrısal bir işarete uyduğuna inanan İmparatoriçe:

"Ne önemi var? diye yineliyordu; bir suçluyu esirgemek bir suçsuzu öldürmekten elbette daha iyidir". Bu düşünce, imparatoru sürükledi. Ölüm cezası ağır hapse çevrildi.

Birkaç yıl sonra Toulon tutukevindeki örnek almaya değer davranışı yeniden imparatora bildirilen Moiron'un, cezaevi müdürünce odacı olarak kullanıldığını öğrendim.

Sonra uzun süre bu adamdan söz edildiğini işitmedim.

Şöyle böyle iki yıl önce yazı Lille'de, amcamoğlu Larielle'in evinde geçirdiğim sırada bir akşam sofraya otururken, genç bir papazın benimle konuşmak istediğini haber verdiler.

Kendisinin yanıma getirilmesini söyledim. Geldi ve beni kesinlikle görmek isteyen ölümü yakın bir hastanın yanına gitmemizi rica etti. Uzun adliye yaşamımda böyle önerilerle çok karşılaşmıştım. Cumhuriyet yönetimince bir köşede bırakılmama karşın gene zaman zaman benzer çağrılar geliyordu.

Bu papazın da yanına katıldım. Beni, yüksek bir işçi evinin çatı aralığında, çok yoksul, küçük odaya çıkardı.

Orada, bir ot minder üzerinde, soluk almak için sırtını duvara vererek oturmuş, can çekişen garip bir adam buldum.

Bu, derin ve parlak gözleriyle acayip işaretler veren bir tür iskeletti.

Beni görür görmez mırıldandı:

—Beni tanımadınız mı?

—Hayır.

—Ben Moiron'um.

Üzerimden bir titreme geçti, sordum:

—Öğretmen mi?

—Evet.

—Buraya nasıl geldiniz?

—Bunu anlatmak uzun. O kadar vaktim yok... Birazdan öleceğim... Bana bu papazı yollamışlardı. Burada olduğunuzu bildiğim için ben de onu size gönderdim. İtiraflarımı sizin dinlemenizi istiyorum... Önce yaşamımı kurtardığınız için...

Büzülen elleriyle kenevirin arasından yatağının otlarını yakalıyordu. Kısık, ne istediğini bilen ve alçak bir sesle yeniden söze başladı:

—Artık size gerçeği anlatmalıyım... Size... Çünkü dünyadan gitmeden önce onu birine söylemek gerek.

Çocukları öldüren benim... Hepsini de... Ben öldürdüm... Öç almak için!

Dinleyin. Ben namuslu, pek namuslu bir adamdım... Çok namuslu... Çok temiz... ve Tanrı'ya —şu iyiliğin ta kendisi olan Tanrı'ya —hani bize sevgisini öğrettikleri Tanrı'ya tapan bir adam. Yoksa dünyada egemen olan sahte Tanrı'ya, o cellada, o hırsıza, o katile değil... Kötülük yapmamış, kesinlikle çirkin bir davranışta bulunmamıştım. Kimsenin olmadığı kadar temizdim bayım.

Evlenince çocuk sahibi oldum ve onları hiçbir anneyle babanın sevemeyeceği gibi sevmeye başladım. Yalnızca onlar içi yaşıyordum. Onların delisiydim. Üç taneydiler ve üçü de öldüler! Niçin? Neden? Ben ne yapmıştım? İçimde başkaldırı doğdu. Ama korkunç bir başkaldırı. Ve sonra birdenbire gözlerimi, tıpkı bir uykudan uyanır gibi açtım. Ve anladım ki Tanrı, bir suçludur. Çocuklarımı neden öldürmüştü? Gözlerimi açtım ve onun öldürmeyi sevdiğini gördüm. O, bundan başka bir şey sevmez bayım. O, yalnızca yok etmek için yaşatır! Tanrı dediğin, bir kıyımcıdır bayım. Ona her gün ölü gerekir. Hem eğlencesini artırsın diye ölümü her kılığa sokmuştur. Aheste aheste, aylar ve yıllarca eğlenmek için küçük hastalıklarla kazaları yaratmıştır. Canı sıkıldığı zamanlar için salgınları, vebası, kolerası, boğaz yangıları, çiçeği ve benzerleri vardır. Bu canavarın bütün düşündüklerini hiç sayabilir miyim? Fakat bütün bu hastalıklar ona yine az geliyor. Çünkü vakit vakit kendisini savaşlarla oyalamaktadır. Hep iki yüz bin askeri yerde, kan ve çamurda çiğnenmiş, deşilmiş, kolları ve bacakları kopmuş, bir yola yumurta gibi düşen güllelerle kafaları kırılmış görmek için.

Hepsi bu kadar da değil. Birbirlerini yiyen insanlar da yarattı. Ve sonra insanlar kendisine üstün olmaya başlayınca avlasınlar, boğazlasınlar ve yesinler diye hayvanları var etti. Bu da yetişmedi. Bir tek gün yaşayan minicik yaratıklar, bir saat içinde binlercesi ölen sinekler, ezilen karıncalar ve daha düşünemeyeceğimiz neler, neler, ne akla gelmez şeyler ortaya çıkardı. Bütün bunlar birbirlerini vuruyor, birbirlerini avlıyor, birbirlerini kemiriyor ve boyuna ölüyordu. Tanrı da bakıyor ve eğleniyordu. Çünkü o her şeyi, en büyükleri olduğu gibi en küçükleri de, su damlalarındakiler kadar yıldızlardakileri de görür. İşte o, bunları seyrediyor ve keyifleniyordu. Evet o, o sefil!

O vakit, bayım, ben de öldürdüm. Hem de çocukları. Ona oyun ettim. Bu küçükleri o öldüremedi. Hayır, onları o değil, ben öldürdüm! Ve daha birçoklarını da öldürecektim. Fakat beni yakaladınız. İşte bu!

Ölecektim. Kafam kesilecek, ben de geberecektim! Ve o yılan kim bilir ne kadar gülecekti! O zaman bir papaz istedim ve yalan söyledim. İtirafta bulundum. Yalan attım ve yaşadım.

Şimdi, her şey bitti. Artık onun elinden kaçamam. Fakat ondan korkmuyorum bayım; onu çok aşağı buluyorum.

Sık sık soluk alan, bazen ancak işitilebilir sözcükler tükürmek için koca bir ağız açarak hıçkırır gibi konuşan bu sefilin görünüşü korkunçtu. Hırıldıyor, minderin kılıfını yoluyor ve sanki kaçıp kurtulmak istiyormuş gibi hemen hemen kapkara yorganının altında kalemleşmiş bacaklarını kımıldatıyordu.

Ne iğrenç yaratık ve ne iğrenç anı!

Kendisine sordum:

—Artık söyleyeceğiniz bir şey kalmadı ya?

—Hayır bayım.

—Öyleyse hoşça kalın.

—Güle güle bayım, bugün değilse yarın...

Yüksek, karanlık boyunu duvara diken, yüzü kurşunileşmiş papaza döndüm:

—Siz kalıyor musunuz bay rahip?

—Kalıyorum.

O zaman, can cekişen sırıttı:

—Evet, evet o, leşlere karga da yollar!

Ben sıkılmıştım. Kapıyı açtım ve kaçtım.

SİCİM

Harry Alis'e

Köylülerle karıları, Goderville'in çevresindeki bütün yollardan kasabaya doğru geliyorlardı. Çünkü pazar vardı. Erkekler yorucu işlerle, sol omzu kaldırtıp beli çarpıtan saban tutmayla, duruş sağlam olsun diye dizleri birbirinden ayırtan buğday biçmeyle, köyün bütün ağır aksak ve yorucu işleriyle biçimlerini yitirmiş, uzun ve eğri bacaklarının her deviniminde bütün vücutları öne düşerek, rahat rahat ilerliyorlardı. Kolalanmış, cilalı gibi parlamış, yakalarına ve kollarına beyaz iplikten birer küçük resim işlenmiş, kemikli bedenleri üzerinde kabarmış mavi gömlekleri, içinden bir baş, iki kol ve iki ayak çıkan uçmaya hazır birer balona benziyordu.

Bazıları ellerinde urgan, peşleri sıra bir inek veya bir dana sürüklüyordu. Karıları da arkada, henüz yaprakları üzerinde bir dalla, daha hızlı yürüsün diye hayvanın böğürlerini kamçılıyorlardı. Bir yandan da kollarında, şurasından piliç, burasından ördek başları çıkan büyük sepetler götürüyorlardı. Kuru ve dik vücutları, yassı göğüslerinin üzerinde iğnelenmiş küçük ve dar bir şala sarılı, başları, saçlarına yapışık bir beyaz bezle örtülü, tepeleri takkeli, erkeklerinden daha kısa ve daha canlı adımlarla yürüyorlardı.

Arkasından, içine karşılıklı iki sıra konmuş bir yük arabası, yan yana oturan iki adamla dipte, şiddetli sarsıntılardan korunmak için kenarlara tutunan bir kadını, midillisinin aksak tırısıyla acayip bir biçimde hoplata hoplata geçiyordu.

Goderville Alanı'nda bir yığın halk, insanı hayvanı birbirine karışmış bir kalabalık vardı. Öküzlerin boynuzları, zengin köylülerin uzun tüylü yüksek şapkaları, köylü kadınların başlıkları, kalabalığın üstünde sivriliyordu. Keskin, ince, cırlak sesler, bazen neşelenmiş bir köylünün güçlü göğsünden kopan iri bir kahkahanın, bazen de bir evin duvarına bağlı bir ineğin uzun uzun böğürmesinin dindirdiği yabanıl ve sürekli bir uğultu oluşturuyordu.

Her şey ahır, süt ve gübre, kuru ot ve ter kokuyor, kır insanlarına özgü o ekşi, o ağır insan ve hayvan kokusunu çevreye yayıyordu.

Bréautéli Baba Hauchecorne, Goderville'e henüz varmıştı. Alana doğrulacağı sırada yerde küçük bir sicim parçası gördü. Gerçek bir Normandiyalı tutumunda olan Baba Hauchecorne, işe yarar her şeyin toplamaya değdiğini düşündü. Romatizması olduğu için zorlukla eğildi. İnce ip parçasını yerden aldı. Tam onu dikkatle sarmaya hazırlanırken saraç

Malandin ustanın kapısının eşiğinde kendisine baktığını fark etti. Önce bir yular yüzünden aralarında tartışma çıkmıştı ve ikisi de kinci olduğundan küs kalmışlardı. Baba Hauchecorne düşmanının, kendisini böyle çamurdan bir siçim parçası çıkarır görmesinden bayağı utandı. Bulduğunu çarçabuk gömleğinin altına, sonra da kısa pantolonunun cebine sakladı. Arkasından yerde yine bir şey arıyor ve bulamıyor gibi yaptı ve başı ilerde, ağrıdan iki büklüm, pazara doğru gitti.

Bitmez pazarlıklarla çalkalanan şamatalı ve durgun kalabalığın içinde hemen gözden yitti. Köylüler inekleri yokluyor, duraksamayla, hep aldatılmak korkusu içinde karar vermeye hiç cesaret edemeden, satıcının gözünün içine bakarak, boyuna insanın hilesini ve hayvanın kusurunu bulmaya çalışarak gidiyor, sonra yine geri geliyorlardı.

Kadınlar büyük sepetlerini boşaltarak ayaklarının dibine koymuşlar, ayakları bağlı, gözleri şaşkın, ibikleri morarmış kümes kuşlarını yere dizmişlerdi.

Verilen fiyatları dinliyorlar, tavırları soğuk, yüzleri donuk, kendi fiyatlarını ileri sürüyorlar yahut da kırık fiyatı birdenbire kabul ederek ağır ağır uzaklaşan müşteriye haykırıyorlardı:

—Hadi öyle olsun, Baba Anthime; o fiyata veriyorum!

Sonra alan yavaş yavaş boşaldı ve çan öğle duasını çalınca çok uzaktan gelenler hanlara dağıldı.

Jorudain'de geniş avluyu her türden taşıt, yük arabası, fayton, yarı yük ve yarı binek arabası, iki tekerlekli, üstü açık binek arabası, çamurdan sapsarı parça ekli, biçimsiz, çifte oklarını gökyüzüne ikişer kol gibi kaldırmış yahut da burnu yerde arkası havada bir sürü hafif yük arabası doldurduğu gibi büyük salon da yemek yiyenlerle tıka basaydı.

Masaya oturanların tam karşısında, kocaman ocak, parlak bir ateşle dolu, sağ sıradakilerin sırtına sırtına güçlü bir sıcaklık püskürüyordu. Piliç, güvercin, hayvan budu geçirilmiş üç şiş dönüp duruyor ve nefis bir kızartma, kızarmış derinin üzerinden süzülen bir yağ kokusu ocaktan çıkarak neşeleri tutuşturuyor, ağızları sulandırıyordu.

Bütün saban kalantorları orada, hatırı sayılır bir altın babası olan hancı ve cambaz Jourdain ustanın dükkanında yemek yiyordu.

Tabaklar geçiyor, sarı elma şarabı çamçakları gibi onlar da boşalıyordu. Herkes işini, ne alıp ne sattığını anlatıyordu. Ürün haberleri öğreniliyordu. Hava yeşillikler için iyi, fakat ekin için biraz uygunsuzdu.

Birdenbire avluda, yapının önünde trampet çalındı. Birkaç tasasız bir yana, herkes fırladı ve lokma ağızda peşkir elde, kapıya, pencerelere koştu.

Tellal trampet çalışını bitirdikten sonra kâh yükselen, kâh alçalan bir sesle, tümcelerini yersiz yersiz bölerek haykırdı:

—Goderville halkına ve genellikle pazarda bulunan herkese, bu sabah Beuzeville yolu üzerinde saat dokuzla on arasında, içinde beş yüz frankla bazı iş kâğıtları bulunan siyah meşin bir cüzdan yitirildiği duyurulur. Bunun hemen belediye dairesine yahut da Manneville'den Baba Fortune Houlbreque'e getirilmesi rica olunur. Ödülü yirmi franktır.

Sonra adam gitti. Uzakta trampetin boğuk gürültüsü ve tellalın zayıflayan sesi bir kez daha duyuldu.

Bunun üzerine Baba Houlbreque'in cüzdanını bulma veya bulamama olasılıkları sayılıp dökülerek hep bu olaydan söz edilmeye başlandı.

Ve yemek bitti.

Kahvenin sonu da alınırken eşikte jandarma onbaşısı göründü.

—Bréauté'den Baba Hauchecorne burada mı? diye sordu.

Masanın öteki ucuna oturmuş olan Baba Hauchecorne yanıt verdi.

—Buradayım.

Onbaşı: —Baba Hauchecorne, dedi; benimle lütfen belediyeye gelir misiniz? Bay Başkan, sizinle görüşmek istiyor.

Köylü şaşırmış, meraklanmış, küçük fincanını bir yudumda boşalttı, kalktı ve her dinlenmeden sonra attığı ilk adımlar ona pek zor geldiği için sabahkinden daha iki büklüm:

—Geliyorum, geliyorum; diye yineleyerek yola düzüldü.

Ve onbaşının ardından gitti.

Belediye Başkanı, bir koltuğa oturmuş, onu bekliyordu. Kendisi, oranın noteriydi. İri, ciddi, lûgat paralar bir adamdı.

—Baba Hauchecorne, dedi; Manneville'den Baba Houlbreque'in yitirdiği cüzdanı sizin bu sabah Beuzeville yolu üzerinde bulduğunuzu görmüşler.

Köylü, ne diyeceğini şaşırmış, nasıl olduğunu anlamadan üzerine çöken bu kuşkuyla şimdiden korkmuş, Başkan'a bakıyordu.

—Ben, ben mi bu cüzdanı bulmuşum?

—Evet, siz.

—Şerefsizim, haberim bile yok.

—Ama görmüşler.

—Beni, beni mi görmüşler? Kim bu beni gören?

—Saraç Bay Malandain.

Yaşlı adam, o vakit anımsadı, anladı ve öfkeden kızararak:

—Ah! dedi; o aşağılık herif beni görmüş ha? Onun aldığımı gördüğü şey, işte şu sicim, Bay Başkan.

Ve cebinin dibini karıştırarak küçük ip parçasını çıkardı.

Fakat kolay kolay inanmayan Belediye Başkanı başını sallıyordu.

—Sözüne güvenilir bir adam olan Bay Malandain'in bu sicimi cüzdan sanabileceğine beni inandıramazsınız, Baba Hauchecorne.

Köylü, kızgın kızgın elini kaldırdı, onurlu bir insan olduğunu iyice belirtmek için yana tükürdü.

—Bununla birlikte Tanrı'nın bildiği gerçek, asıl gerçek bundan ibaret, bay başkan, diye yineledi; böyle değilse şuradan sağ esen çıkmayayım.

Belediye başkanı sürdürdü:

—Hatta onu aldıktan sonra çamurda uzun zaman, bir para yuvarlanmış olmasın diye aranmışsınız.

Adamcağız nefret ve korkudan tıkanıyordu.

—Bunlar da söylenebiliyor ha? Namuslu bir adamı lekelemek için böyle yalanlar da uydurulabiliyor ha? Uyduruluyor ha?..

Boşuna tepindi. Kimse kendisine inanmadı.

Bay Malandain'le yüzleştirildiler. O, söylediklerini yineledi ve bunda diretti. Bir saat sövüştüler. Onun istemesiyle Baba Hauchecorne'un üstü arandı. Bir şey bulunamadı.

Sonunda Belediye Başkanı, çok duraksayarak, adliyeye haber vereceğini ve buyrultu isteyeceğini söyleyerek Hauchecorne'u bıraktı.

Haber yayılmıştı. Yaşlı adam, Belediye'den çıkarken ciddi veya şakacı, fakat içine hiç nefret karışmayan bir merakla çevrildi, sorguya çekildi. O da sicim öyküsünü anlatmaya koyuldu. Kimse inanmadı. Hep gülüyorlardı.

Adamcağız herkes tarafından durdurularak, bütün tanıdıklarını kendisi durdurarak, öyküsüne ve savunmasına hep yeniden başlayarak, bir çöp almadığını kanıtlamak için tersine çevrilmiş ceplerini göstererek yürüyordu.

Ona: —Yaşlı kurt, sen de! diyorlardı.

O da kızıyor, öfkeleniyor, inanılmamaktan bitkin, hatta ne yapacağını bilemeyerek durmadan öyküsünü anlatıyordu.

Akşam oldu. Gitmek gerekiyordu. Birlikte yola çıktığı üç komşuya ip parçasını bulduğu yeri gösterdi. Yolda da hep başına gelenden söz etti..

Bunu herkese söylemek için de gece Bréauté köyünü dolaştı. Bir inanana raslamadı.

Bütün gece hasta oldu.

Ertesi gün Ymauville çiftliklerinden Baba Breton'un çiftlik uşağı Marius Paumelle, öğleden sonra bire doğru, cüzdanla içindekileri Manneville'den Baba Houlbreque'e geri veriyordu.

Gerçekten, bu adam cüzdanı yolda bulduğunu ileri sürüyordu. Okuma bilmediği için onu eve götürmüş, efendisine vermişti.

Haber çevreye yayıldı. Baba Hauchecorne'a da ulaştı. O da hemen dolaşmaya çıktı ve öyküsünü, sonuyla birlikte anlatmaya başladı. Kazanmıştı.

—Bana ağır gelen şey, diyordu; sorunun hiç de kendisi değildi; anlıyor musunuz? Yalnızca yalancılıktı. İnsan için yalan yüzünden nefrete uğramaktan daha zararlı bir şey olamaz.

Bütün gün başından geçeni anlattı. Onu yollarda gelene geçene anlatıyor, meyhanede içenlere anlatıyor, ertesi pazar, kiliseden çıkarken anlatıyordu. Anlatmak için tanımadığı kimseleri bile durduruyordu. Artık rahattı. Bununla birlikte ne olduğunu doğru dürüst bilmediği bir şey, onu üzüyordu. Kendisini dinlerken sanki eğleniyorlardı. Kimse inanmışa benzemiyordu. Ona arkasından söyleniyorlar gibi geliyordu.

Ertesi salı, sırf durumunu anlatmak gereksinimiyle Goderville pazarına gitti.

Kapısının önünde duran Malandain, onun geçtiğini görünce gülmeye başladı. Niçin?

Criquetotlu bir çiftlik sahibine yaklaştı. Adam, bitirmesini bile beklemeden, onun göbeğine bir fiske vurarak yüzüne karşı: "Ah, koca kurt!" diye söylendi. Sonra çekildi gitti.

Baba Hauchecorne şaşırmış kalmıştı. Gittikçe de meraklandı. Kendisine neden "koca kurt" diyorlardı?

Jourdain'in hanında sofraya oturduğu vakit yine işi anlatmaya başladı. Montivilliersli bir cambaz kendisine:

—Haydi, haydi, eski hava, diye seslendi; senin sicim masalını biliyoruz!

Hauchecorne kekeledi:

—Bulundu ya şu cüzdan!

Fakat öteki:

—Kes, babam, dedi; bir bulan var, bir de getiren. Ne görülmüş, ne bilinmiş; karışmış işte.

Köylü soluksuz kaldı. Sonunda anlıyordu. Ona cüzdanı bir yardakçıya, bir ortağa götürmüş olma suçunu bulaştırıyorlardı.

Kabul etmemek istedi. Bütün masa gülmeye başladı.

Yemeğini bitiremedi ve alaylar arasında çıkıp gitti.

Evine utanmış ve küskün, öfke ve utançtan soluğu tıkanmış bir durumda döndü. Kendisini bir o kadar daha üzen şey de üzerine atılan suçu bir Normandiyalı kurnazlığıyla pekâlâ işleyebilecek, hatta çok iyi bir oyun oynamış gibi bir de bununla övünebilecek bir yapıda oluşuydu. Şeytanlığını herkes bildiği için suçsuzluğunu kanıtlamak, ona aşağı yukarı olanaksız gibi görünüyor ve beslenen kuşkunun haksızlığı karşısında da yüreğinden vurgun olduğunu duyuyordu.

O vakit sorunu her gün biraz daha uzatarak kafası hep sicim öyküsüyle dolu olduğu için, her defasında, yalnızken düşünüp hazırladığı yeni nedenler, daha canlı savunmalar katarak, daha ayrıntılı antlar içerek yeniden anlatmaya başladı. Savunması ne kadar karmaşıklaşır, kanıtları ne kadar incelirse adama inanış o kadar azalıyordu. Arkasından:

—Bunlar hep yalancı ağzı, diyorlardı.

O bunu duyumsuyor, içi kan ağlıyor, boşu boşuna güç tüketiyordu.

Adam göz göre göre eriyordu.

Alaycılar artık ona, ateşe girmiş bir ere savaşı anlattırır gibi, "Sicim"i söyletiyorlardı. Adamın temelinden sarsılan beyni, gittikçe sulanıyordu.

Zavallı, aralık ayının sonlarında yatağa düştü.

Ocak ayının ilk günlerinde de öldü. Can çekişirken sayıklıyor, suçsuzluğunu tekrar tekrar belirtiyordu:

—Küçük bir sicim... İşte bakın, Bay Başkan... Küçük bir sicim.

DELİ

Yüksek bir mahkemenin başkanıyken ölmüştü. Pürüzsüz yaşamı bütün Fransa adliyesince sevgiyle anılan çok iyi bir başkandı. Avukatlar, genç üyeler, yargıçlar onun iki parlak ve derin gözle aydınlanan iri, beyaz ve zayıf yüzünü yerlere kadar eğilerek büyük bir saygıyla selamlarlardı.

Ömrünü, haksızlığı kovalamak ve zayıfları korumakla geçirmişti. Hırsızlarla katillerin ondan amansız düşmanı yoktu. Çünkü ta ruhlarının içinde onların en gizli düşüncelerini adeta okur, kötü niyetlerinin bütün karanlığını bir bakışta açığa vururdu.

İşte tüm halkı arkasından acındırarak seksen iki yaşında onuruyla ölmüştü. Kırmızı pantolonlu askerler onu mezarına kadar törenle götürmüşler, beyaz kravatlı insanlar tabutunun başında acıklı sözler söyleyerek hemen hemen gerçek gözyaşları dökmüşlerdi.

Fakat bakın noter, onun büyük canilerle ilgili dosyaları kilitlediği çekmecede ne acayip bir kâğıt buldu ve donakaldı:

Niçin?

20 Haziran 1851 —Mahkemeden çıkıyorum. Blondel'i ölüme mahkum ettim! Bu adam nasıl olmuştu da beş çocuğunu ortadan kaldırmıştı? Bu işi niçin yapmıştı?.. Çok kez böyle yaşam söndürmekten büyük bir zevk alan insanlara raslanır. Evet, evet, bu, kesinlikle bir zevk olmalıdır. Hem de bütün öbürlerine üstün bir zevk. Çünkü öldürmek, galiba yaratmaya en çok benzeyen şey. Yapmak ve yıkmak! Bu iki sözcüğün içinde tüm dünyaların tarihi var. Her şey, her şey onların içinde. Öldürmek acaba neden bu kadar kavrayıcı?

25 Haziran —Şurada yaşayan, yürüyen, koşan bir yaratık düşünmek... Bir yaratık? Sanki o da ne? Kendisinde bir devinim düzeneği ve bu devinimi yoluna koyar bir istenç bulunan canlı şey! Bu şeyin hiç önemi yok. Ayakları kesinlikle yere bağlı değil. Yalnızca toprakta kımıldıyan bir yaşam tanesi. Ve bu bilmem nereden gelme yaşam tanesini insan istediği gibi ezebilir. Ötesi yok işte. Hiçlik! Çürümek ve silinmek!

26 Haziran —Öldürmek neden cinayet olsun? Evet, neden? Tersine bu, doğa yasasıdır. Her yaratığın bir öldürme işi var. Yaşamak için öldürüyor, öldürmek için öldürüyor. Öldürmek, bizim yapılışımızda. Öldürmeliyiz! Hayvan boyuna, bütün gün, varlığının her dakikasında öldürüyor. İnsan da doyunmak için durmadan öldürüyor. Fakat keyif için de öldürmeye gereksinme duyduğundan tuttu, avı yarattı. Çocuk, bulduğu böcekleri,

yavru kuşları, eline düşen bütün hayvancıkları öldürüyor. Yalnızca bu, bizdeki dayanılmaz tepeleme gereksinmesini dindirecek gibi değildir. Yalnızca hayvan öldürmek, hiç de bizi kandıramaz. Adam öldürmeye de gereksinmemiz var. Eskiden bu gereksinmeyi insan kurban etmekle giderirlerdi. Şimdi toplum olarak yaşama zorunluluğu cana kıymayı cinayet yaptı. Katili mahkum ediyor, cezalandırıyorlar. Fakat bu doğal ve sürükleyici öldürme içgüdüsüne hiç uymadan da olamayacağımız için arada sırada bütün bir ulusun öbürünü boğazladığı savaşlarla oyalanıyoruz. O vakit bir kan düşkünlüğüdür gidiyor. Orduların kendisini yitirdiği ve akşamları lambalarının altında, göklere çıkarılmış boğazlaşma öykülerini okuyan kentsoylularla kadın ve çocukların kendinden geçtiği bir tür zevk düşkünlüğü.

Olasılıkla bu insan kasaplığını iş edinenlerin aşağı görüleceği sanılır. Ne gezer! Onları onura boğmaktayız; sırmalara, parlak kumaşlara bürümekteyiz. Hepsinin başında sorguç, göğsünde işleme vardır. Kendilerine boyuna madalya, ödül ve her türlüsünden rütbe verilir. Kurumludurlar, sayılırlar, kadınlardan sevgi görürler, halkça alkışlanırlar; çünkü biricik görevleri insan kanı dökmektir! Öldürme araçlarını sokaklarda sürüklerler ve bunlar kara giysilerle geçenlerin gözlerini çeler. Çünkü öldürmek, doğanın yaratık yüreğine ektiği büyük yasadır! Öldürmekten daha güzel ve daha onurlu hiçbir şey yoktur!

30 Haziran —Öldürmek yasadır; çünkü doğa sonsuz gençliği sever. O her, ama her devinimiyle: "Çabuk! Çabuk! Çabuk!" der gibidir. Ve ne kadar yıkarsa o kadar yenileşir.

2 Temmuz —Yaratık! Nedir bu yaratık? Hep ve hiç! Düşüncesiyle o her şeyi yansıtıyor. Belleği ve bilimiyle de, tarihini yaşattığı dünyanın küçük bir özetidir. Eşyanın aynası, olayların aynası... Böylece her insan evrenin içinde küçük bir evren oluyor!

Fakat bir de gezin. Ulusların karınca gibi kaynaşmasına bakın. Artık insan bir şey değildir! Hatta hiçbir şey değildir! Kayığa binin ve halkın kapladığı kıyıdan uzaklaşın; kıyı çizgisinden başka bir şey göremezsiniz. Zaten göze çarpmayan yaratık büsbütün yok olan, o kadar küçük ve önemsizdir. Hızlı bir trenle Avrupa'nın ortasından geçin ve vagonun kapısından bakın. İnsanlar, insanlar, tarlalarda kaynaşan, sokaklarda kaynaşan sayısız, bilinmeyen insan, yalnızca toprağı altüst etmeyi bilen ahmak köylüler, yalnızca erkeğine çorba ve çocuk yapmasını bilen çirkin kadınlar. Hindistan'a gidin, Çin'e gidin; hep doğan, yaşayan ve yolda

ezilmiş bir karıncadan fazla iz bırakmadan ölen milyarlarca yaratığın didindiğini göreceksiniz. Çamurdan kulübelere sokulmuş zencilerin ülkesine, rüzgârla dalgalanan esmer bir örtünün altına sığınmış beyaz Arapların yurduna uğrayın; tek sürüden ayrı adamın hiçbir şey, ama hiçbir şey olmadığını anlayacaksınız. Her şey olan, soydur. Birey, çölde göçebe bir oymağın herhangi bir bireyi nedir sanki? Cidden bilge olan bu çöl insanları ölüme hiç önem vermezler. Onlarda adamın adı bile okunmaz. Herkes düşmanını tepeler. Buna savaş derler. Vaktiyle çiftlikten çiftliğe, ilçeden ilçeye hep böyle davranılırdı.

Evet, bütün dünyayı dolaşın ve sayısız bilinmeyen insanın kaynaşmasına bakın. Bilinmeyen mi dedim? Hah, işte davanın anahtarı! Öldürmek cinayettir; çünkü insanları numaralıyoruz! Doğar doğmaz onlar deftere geçiriliyor, adlandırılıyor, vaftiz ediliyorlar. Yasa, kendilerini teslim alıyor. İşte bu! Yazılmayan yaratık hesapta yoktur. Onu ister kırda, ister çölde öldür; ister dağda, ister ovada tepele; bir şey yapmış olmazsın! Doğa ölümü sever; ona kalsa ceza vermez o!

Dokunulmaz olan şey, şu sözüm ona, yurttaşlık durumudur. O kadar! İnsanı koruyan odur. Kişiye el kaldırılamaz; çünkü kütüğe geçmiştir. Nüfus yönetimini, bu yasa Tanrısı'nı sayacağız. Başka laf yok!

Devlet öldürebilir; çünkü onun kütüğe kayıt düşürme hakkı vardır. Bir savaşta iki yüz bin adamı boğazlattığı zaman onları yazmanlarının eliyle defterlerinden çizer, çıkarır. İş de biter. Fakat nüfus dairelerinin kayıtlarını hiçbir vakit değiştiremeyen biz, yaşama saygı göstermek zorundayız. Ey hükümet konağı tapınaklarında saltanat süren kütük! Seni selamlarım, sen doğadan da güçlüsün. Ah! Ah!

3 Temmuz —Öldürmek garip ve sarıcı bir zevk olmalı. Şurada, önünde canlı, düşünen birini bulmak; sonra onda küçük bir delik, yalnızca küçücük bir delik açmak ve oradan kan dediğimiz, yaşamı yapan kırmızı şeyin aktığını görmek; sonunda da soğuk, cansız ve düşüncesi boşalmış, yumuşak bir et yığınının karşısında kalmak!

5 Ağustos —Ben ki ömrümü yargı vererek, mahkum ederek, söylediğim iki sözle öldürerek, bıçakla öldürmüş olanları giyotinle öldürterek geçirdim; ya ben, ben de bütün çarptığım katiller gibi yapsaydım, evet ben, ben de onlar gibi davransaydım kim ne bilecekti?

10 Ağustos —Bunu dünyada sezecek var mıydı? Hele yok edilmesinde hiç çıkarım olmayan birini seçtikten sonra, benden, benim gibi bir adamdan kuşku duyulur muydu?

15 Ağustos —Şeytan! Şeytan, sürünen bir kurt gibi, içime girdi. Sürünüyor, yürüyor, bütün vücudumda geziniyor. Yalnızca şunu, öldürmeyi düşünen kafamda; kana bakmak, ölüm görmek gereksiniminde olan gözlerimde; içlerinde boyuna bilinmeyen, korkunç, iç parçalayıcı ve akıl oynatıcı bir şey, bir yaratığın son çığlığı gibi bir şey geçen kulaklarımda; gitmek, işin olacağı yere gitmek isteğiyle pirelenen bacaklarımda ve öldürsünler diye tir tir titreyen ellerimde dolaşıp duruyor. Bu ne hoş, benzeri az ve özgür, herkesten yüksek, istencine sahip bir adama, süzme heyecanlar ayıran bir insana layık şey olacak!

22 Ağustos —Artık karşı koyamıyordum. Denemek, başlamış olmak için küçük bir yaratık öldürdüm.

Uşağım Jean'ın, kiler penceresinde asılı bir kafeste bir sakası vardı. Kendisini bir işe gönderdim ve küçük kuşu elime, içinde yüreğinin çarpıntısını duyduğum avucuma aldım. Sıcacıktı. Odama çıktım. Ara sıra onu fazla sıkıyordum, yüreği daha hızlı vuruyordu. Bunda yabanıl bir tat vardı. Kuşcağızın boğulmasına bıçak sırtı kalmıştı. Fakat kan göremeyecektim.

O vakit makası, küçük tırnak makasını aldım ve üç vuruşta onun boğazını yavaşça kestim. Gagasını açıyor, elimden kaçmaya çabalıyordu. Ama ben tutuyordum, evet tutuyordum! Koca bir kuduz köpeği de tutardım! Ve kanın aktığını gördüm. Şu kan ne de güzel, kırmızı, parlak ve duru! İçmek için içim titriyordu. Dilimin ucunu değdirdim! Hoş şey. Fakat şu zavallı küçük kuşun pek az kanı vardı! Karşımdaki görünümden istediğim gibi zevk alamadım. Bir boğadan kan aktığını görmek, herhalde çok büyük bir zevk olacak.

Ve sonra katiller gibi, çekirdekten yetişme katiller gibi yaptım. Makası, ellerimi yıkadım; bol su döktüm ve kuşu, kuşun ölüsünü, gömmek için bahçeye götürdüm. Onu bir çileğin köküne tıktım. Kimse yerini bulamaz. Ben her gün bu kökten bir çilek yiyeceğim. Yolu bilindiği zaman, yaşamla nasıl da oynanıyor!

Uşağım ağladı. O kuşunu uçmuş sanıyor. Hiç benden kuşkulanabilir mi? Hah! Hah!

25 Ağustos —Benim bir insan öldürmem gerekli! Evet, gerekli.

30 Ağustos —O iş oldu. Ne de önemsiz şeymiş!

Vernes Ormanı'na gezmeye gitmiştim. Bir şey, ama hiçbir şey düşündüğüm yoktu. İşte yolda bir çocuk, tereyağlı ekmek dilimini yiyen küçük bir çocuk.

Geçişime bakmak için duruyor ve: "Günaydın, Bay Başkan" diyor.

Benim de kafama: "Şunu öldürsem?" düşüncesi giriyor.

Yanıt veriyorum: —Yalnız mısın oğlum?

—Evet efendim.

—Böyle, ormanda, yapayalnız?

—Evet efendim.

Onu öldürmek isteği, alkol gibi başımı döndürüyordu. Kaçacağını umarak, yavaşça yaklaştım. Ve işte boğazından yakaladım... Sıkıyor, bütün gücümle sıkıyorum! Çocuk korkunç gözlerle bana baktı! Ne gözler; yusyuvarlak, derin, saf, ürpertici gözler!.. Heyecanın bu kadar hayvancasını hiç duymamıştım. Hem de bu kadar kısasını! Yumruklarımı küçücük elleriyle tutuyor ve vücudu, ateşe düşmüş bir tüy gibi bükülüyordu. Sonra kımıldamaz oldu.

Yüreğim çarpıyordu. Ah, o kuşun yüreği! Cesedi hendeğe attım. Üstüne de otları.

Döndüm, güzelce yemek yedim. Bu iş ne kadar basitmiş! Akşam gayet şen, hafiftim ve gencelmiştim. Belediye başkanlarına gittim. Beni nüktedan buldular.

Fakat kan görmemiştim! Dinginim.

31 Ağustos —Ceset bulundu. Katili arıyorlar. Hah! Hah!

1 Eylül —İki serseri yakalandı. Ama kanıt yok.

2 Eylül —Çocuğun anası, babası bana geldiler. Ağladılar! Hah! Hah!

6 Ekim —Bir şey bulunamadı. İşi buralardan geçen bir ipsiz yapmış olacak! Hah! Hah! Eğer kan aktığını görseydim, içime öyle geliyor ki, şimdi rahatlık duyacaktım!

18 Ekim —İliklerimde öldürmek isteği koşuşuyor. Bu, pekâlå sizi yirmi yaşında kıvrandıran aşk kuduzluğuyla yan yana getirilebilir.

20 Ekim —Bir tane daha. Kahvaltıdan sonra su boyunca yürüyordum. Bir söğüdün altında uyuyan bir balıkçı gördüm. Vakit öğleydi. Bitişik patates tarlasında bir bel, özellikle yere dikilmiş gibiydi.

Gidip onu aldım; topuz gibi kaldırdım ve keskin yanının tek bir inişiyle balıkçının kafasını yardım. Oh! Bundan, bu seferkinden kan aktı! Pembe, beyin dolu bir kan! Bu, yavaş yavaş suya karışıyordu. Ciddi adımlarla yola düzüldüm. Ya görülseydim! Ah! Ah! Yaman bir katil olalcakmışım.

25 Ekim —Balıkçı olayı büyük bir dedikodu uyandırmakta. Onunla birlikte balık tutan yeğeni suçlu görülüyor.

26 Ekim —Sorgu yargıcı yeğenin suçlu olduğuna karar verdi. Kentte herkes bu düşüncede. Hah! Hah!

27 Ekim —Yeğen kendisini çok kötü savunuyor. Söylediğine göre peynir ekmek almak için köye gitmiş. Amcasının bu arada öldürüldüğüne ant içmekte. Fakat inanan kim?

28 Ekim —Yeğen az kalsın itiraf ediyordu. O kadar bunaltıldı! Ah adalet, ah!

15 Kasım —Amcasının mirasına konacak olan yeğene karşı akar suları durduran kanıtlar var. Mahkemeye ben başkanlık edeceğim.

25 Ocak —İdam! İdam! İdam! Onu idama mahkum ettim! Hah! Hah! Savcı bir melek gibi konuştu! Hah! Hah! Bir tane daha! Onun kafasının kesildiğini görmeye gideceğim!

18 Mart —Oldu, bitti. O, bu sabah giyotine çıktı. Çok güzel öldü! Çok güzel! Hoşuma gitti. Bir adamın kafasının koptuğunu görmek ne zevkli şey! Kan bir dalga gibi, bir su gibi fışkırdı; oh! Olabilseydi bu kanda yıkanmak isterdim! Onun altına yatmak, akışına saçlarımı, yüzümü tutmak ve sonra kıpkırmızı, baştan başa kırmızı kalkmak bana ne tatlı bir sarhoşluk verecekti! Ah! Bilseler!

Artık bekleyeceğim, bekleyebilirim. Yakayı ele vermeye o kadar küçük bir şey yetecekti ki!

....

Yazının yeni bir cinayetten söz etmeyen daha bir yığın sayfası vardı.

Onları gören akıl doktorları, dünyada, bu canavar bunak kadar usta ve korkunç daha birçok bilinmeyen deli olduğunu söylediler.

BABA BELHOMME'DAKİ HAYVAN

Le Havre postası Criqueto'dan kalmak üzereydi. Bütün yolcular, Malandinoğlunun işlettiği Ticaret Oteli'nin avlusunda adlarıyla çağrılmalarını bekliyorlardı.

Bu, çamurlana çamurlana boyaları bozulup şimdi aşağı yukarı kül rengine girmiş tekerlekleri olan sarı bir arabaydı. Öndeki tekerlekler küçücüktü. Arkadakiler, yüksek ve cılız; arabanın biçimsiz, hem de bir hayvan karnı gibi şişkin gövdesini yüklenmişlerdi. Biri öne, ikisi onun arkasına koşulmuş, ilk bakışta koca kafalarıyla iri ve yuvarlak dizleri göze çarpan üç beyaz ve hantal beygir, yapısında ve gidişinde bir uğursuzluk olan bu araba belasını çekecekti. Hayvanlar, acayip taşıtlarının önünde daha şimdiden uyumuş görünüyorlardı.

Arabacı Césaire Horlaville, göbekli, bununla birlikte boyuna tekerleklere basarak arabanın üstüne çıkma alışkanlığıyla, kıvrak kırların havasıyla, yağmurlar, kasırgalar ve kadehçiklerle yüzü kızarmış, rüzgâr ve dolu çarpmalarından gözleri kıpış kıpış olmuş ufak tefek bir adam, elinin tersiyle ağzını silerek, otelin kapısında göründü. Şaşkın kümes kuşlarıyla dolu geniş ve yuvarlak sepetler, yerlerinden kıpırdamayan köylü karılarının önünde duruyordu. Césaire Horlaville bunları birer birer alarak arabasanın tepesine koydu. Sonra oraya daha küçük bir dikkatle yumurta sepetlerini yerleştirdi. Sonunda aşağıdan bir iki ufak tahıl torbası; mendillere, bez parçalarına, kâğıtlara sarılmış küçük paketler de attı. Daha sonra cebinden bir liste çıkararak arabanın arka kapısını açtı ve okuyup seslenmeye başladı:

—Bay papaz! Gorgeville papazı!

Papaz ilerledi. Uzun, iri yapılı, geniş, güçlü kuvvetli, hemen hemen mor yüzlü, güzelce bir adamdı. Adımını atmak için cüppesinin eteğini, kadınların etekliklerini tutmaları gibi tuttu ve arabaya tırmandı.

—Rollebosc-les-Grintes öğretmeni!

Uzun boylu, utangaç, dizlerine kadar redingotlu bir adam çabuk çabuk geldi ve o da açık kapının içinde gözden yitti.

—Baba Poiret, iki yer!

Poiret, uzun ve eğri büğrü, sapandan kamburlaşmış, perhizden zayıflamış, kemikli, su yüzü görmemekten derisi kurumuş bir adam,

çıkageldi. Karısı, küçük ve cılız, yorgun bir keçiyi andırarak ve iki eliyle kocaman bir yeşil şemsiye taşıyarak ardından yürüyordu.

—Baba Rabot, iki yer!

Rabot, kararsız, durakladı. "Beni mi çağırıyorsun?" diye sordu. Kendisine "açıkgöz" adı takılan arabacı, güzel bir yanıt verecekti ama Rabot, bir şarap fıçısı gibi büyük ve yuvarlak karınlı, kürek gibi yayvan elli, uzun boylu ve geniş omuzlu, şakacı bir kadın olan karısının itmesiyle ileri fırlayarak kafasını kapıya soktu ve deliğine giren bir fare gibi arabanın içine daldı.

—Baba Caniveau!

Bu kez öküzden daha ağır, iri bir köylü, yayları çökerterek sarı araba kasasının boşluğuna battı.

—Baba Belhomme!

Belhomme, koca bir sıska, eğri boynu, yakınan yüzü ve ağır bir diş ağrısı çekiyormuş gibi üzerine mendil kapatılmış kulağıyla yaklaştı.

Hepsi de siyah veya yeşilimtrak çuhadan eski ve acayip ceketlerinin, Le Havre sokaklarında ortaya çıkaracakları yabanlık giysilerinin üzerine birer mavi gömlek geçirmişlerdi. Başlarında da Normandiya köylerinde en büyük süs sayılan, kale kadar yüksek, ipekli şapkalar vardı. Césaire Horlaville daracık arabasının kapısını kapadı, sonra yerine çıkarak kamçısını şaklattı.

Hayvanların üçü de uyanır gibi oldular ve boyunlarını sallayarak karışık bir çıngırak sesi çıkardılar.

O vakit arabacı, avazı çıktığı kadar "Hüe!" diye gürledi ve kolunu adamakıllı açarak hayvanları kırbaçladı. Onlar da kımıldadılar, kendilerini zorladılar, ağır ve aksak bir tırısa kalktılar. Arkalarında araba, gevşek camlarını ve yaylarının bütün demirlerini zıngırdatarak garip bir teneke ve cam gürültüsü çıkarıyor, sarsılmalarla sallanıp çalkanan her yolcu sırasında da bütün hoplayış kaymalarından sonra bir dalga çekilişi oluyordu.

Önce rahatlamaya engel gibi görülen papazı sayarak herkes sustu. Konuşkan ve sokulgan yapısı dolayısıyla ilk sözü papaz açtı!

—Söyleyin bakalım, Baba Caniveau, işleriniz yolunda mı?

Papazla aralarında bir boy, gerdan ve göbek yakınlığı olan koca köylü sırıtarak yanıt verdi:

—Yolunda, Bay Papaz, yolunda; ya sizinkiler?

—Oo! Benimkiler hep yolundadır. Sizin işler nasıl Baba Poiret?

—Benimkiler mi? Bu yıl verimsiz kalan kolzalar olmasa iyiydi ya. Zararı onlarla kapatıyorduk işte.

—Ne yaparsınız? Havalar çok soğuk.

Baba Rabot'nun iri karısı bir jandarma sesiyle:

—Evet, pek soğuk; diye onayladı.

Kadın, komşu bir köyden olduğu için papaz onu yalnızca adıyla tanıyordu.

—Blondel siz misiniz? dedi.

—Evet, Rabot'ya varan benim.

Rabot, nazik, çekingen ve hoşnut, gülümseyerek; hem de: "Yok, Blondel'e varan Rabot benim" der gibi başını göğsüne kadar eğerek selam verdi.

Bu sırada, mendilini hep kulağının üstünde tutan Baba Belhomme ansızın acınacak bir biçimde inlemeye başladı. Korkunç bir ağrıyla tepinerek "İyyı... iyy... iyy..." diye sesler çıkarıyordu. Papaz:

—Demek dişleriniz çok ağrıyor? dedi.

Köylü yanıt vermek için bir saniye inlemeyi bıraktı:

—Yok... Bay papaz... Diş değil... Kulak, kulağımın içi.

—Ne var kulağınızda? Şiş filan mı?

—Şişi bilmem, fakat oraya bir hayvan, koca bir hayvan girdiğini iyice biliyorum. Çünkü ambarda, otların üzerinde uyuyordum.

—Bir hayvan ha? Emin misiniz?

—Emin miyim ne demek Bay Papaz? İnancım kadar eminim. Kulağımın içini oyup duruyor. Başımı yediği kesin! Başımı yiyor işte! Ah! iyy... iyy.. iyy... Ve yeniden tepinmeye başladı.

Arabadakilerde büyük bir ilgi uyanmıştı. Herkes görüşünü söylüyordu. Boiret'ye göre bu bir örümcek, öğretmene göre de bir tırtıldı. Öğretmen daha önce Orna'da, altı yıl kaldığı Campemuret'de bunu bir kez görmüştü. Hatta tırtıl kafaya kadar girmiş ve burundan çıkmıştı. Fakat o adamın, zarı delinmiş olduğu için, o kulağı sağır kalmıştı.

Papaz: —Bu herhalde küçük bir kurt olmalı; dedi.

Baba Belhomme, en sonra bindiği için, başı yanda ve kapıya dayalı, boyuna inliyordu:

—Oh! İyy... İyy... İyy... Bu kesinlikle bir karınca, koca bir karıncadır. Öyle ısırıyor ki!.. Bakın, Bay Papaz, koşuyor... Dört nala koşuyor... Ah, iyy... iyy... iyy... Ne bela!..

Caniveau —Doktora gitmedin mi? diye sordu.

—Elbette gitmedim.

—Neden elbette?

Doktor korkusu sanki Belhomme'u iyileştirmişti. Mendilini bırakmadan doğruldu:

—Neden mi elbette? Senin bu madrabazlara yedirecek paran var galiba. Bir kez git, iki kez, üç kez, dört kez, beş kez git! Bu, koskoca iki beyaz gümüş eder: Sağlam iki beyaz gümüş... Yapacağı da ne? Söyle bakalım, ne yapacak? Biliyor musun?

Caniveau gülüyordu: —Yok, bilmiyorum. Şimdi nereye gidiyorsun ya?

—Le Havre'a, Chambrelan'ı görmeye.

—Kim bu Chambrelan?

—Üfürükçü işte.

—Nasıl üfürükçü?

—Babamı iyi eden üfürükçü.

—Babanı mı?

—Evet, babamı; eskiden.

—Nesi vardı babanın?

—Sırtına yel girmişti; ne ayağını oynatabiliyordu, ne de bacağını.

—Senin Chambrelan ne yaptı ona?

—Hamur tutar gibi, sırtını iki eliyle yoğurdu işte! İki saatte bir şeyciği kalmadı!

Belhomme pekâlâ Chambrelan'ın bazı şeyler de okuduğunu aklından geçiriyordu ama bunu papazın karşısında söylemeye cesaret edemiyordu.

Caniveu gülerek yine: —Sakın, dedi, kulağındaki bir tavşan olmasın? Bu deliği çalılı, dikenli görünce yuvası sanmıştır. Dur, kaçırayım.

Caniveau, elleriyle bir boru yaparak, av peşinde koşan köpeklerin havlamasını yansılamaya başladı. Haykırıyor, uluyor, ağlaşıyor, havlıyordu. Arabada herkes gülmeye başladı. Hatta hiç gülmeyen öğretmen bile.

Belhomme, kendisiyle eğlenilmesinden üzgün göründüğü için papaz sözü değiştirerek Rabot'nun iri karısına döndü:

—Aileniz kalabalık, değil mi?

—Evet, Bay Papaz, öyle... Yetiştirmek güç!

Rabot: "Ya! Yetiştirmek güç işte" der gibi başıyla doğruluyordu.

—Kaç çocuk?

Kadın güçlü ve emin bir sesle, güvene güvene açıkladı:

—On altı, bay papaz! On beşi kocamdan!

Rabot da başıyla selamlayarak daha açıktan gülümsemeye başladı. Kendisi, Rabot, yalnız başına on beş çocuk babası olmuştu! Bunu karısı söylüyordu. Demek, hiç kuşku yoktu. Böbürlenirdi elbet!

Ya on altıncısı kimdi? Kadın orasını söylemedi. O, kesinlikle ilk çocuktu. Belki de herkes biliyordu. Çünkü kimse şaşmadı. Caniveau bile tınmadı.

Fakat Belhomme inlemeye başladı!

—Ah! İyy... İy... İyy... Oyuyor içerisini... Ooo! Bitiyorum!

Araba Polyte Kahvesi'ne gelip durdu. Papaz:

—Kulağınıza biraz su akıtsak belki de onu çıkartırız, dedi; bir deneyelim mi?

—Hayhay! Ben hazırım.

Ameliyatta bulunmak için herkes indi.

Papaz bir tabak, bir havlu ve bir bardak su istedi. Sonra öğretmeni hastanın başını iyice yatık tutmakla, kulağın içine su girer girmez de onu birden aşağı çevirmekle görevlendirdi.

Fakat hayvanı gözle görebilir miyim diye Belhomme'un kulağına herkesten önce bakan Caniveau:

—Tu Allah layığını versin! diye haykırdı; bu ne marmelat! Kulağı önce açmak gerek, Baba! Senin tavşan dünyada bu reçelden çıkamaz. Oraya dört ayağıyla yapışır kalır.

Kulağın deliğini papaz da inceledi ve hayvanın çıkarılmasına kalkışılmayacak kadar dar ve bulaşık buldu. Burayı bir kibrit çöpü ve bir parça bezle açan, öğretmen oldu. O vakit, herkesin üzüntüsü ortasında papaz, temizlenmiş yola, Belhomme'un yüzüne, saçlarına ve boynuna da yayılan yarım bardak su akıttı. Sonra öğretmen, adamın başını, vidasını sökecekmiş gibi, hızla tabağın üstünde döndürdü. Birkaç damla, beyaz tabağa düştü. Yolcular hep atıldılar. Hiçbir hayvan çıkmamıştı.

Bununla birlikte Belhomme: "Artık bir şey duymuyorum" deyince papaz başarmış bir sesle: "Herhalde boğulmuştur!" diye haykırdı. Herkes hoşnuttu. Yine arabaya binildi.

Fakat araba yola düzülür düzülmez Belhomme korkunç çığlıklar kopardı. Hayvan uyanmış ve kuduza dönmüştü. Hatta adam, onun şimdi kafasına girdiğini ve beynini kemirdiğini, ileri sürüyordu. Zavallı öylesine kıvranarak uluyordu ki Poiret'nin karısı kendisini cin tutmuş sanarak haç çıkara çıkara ağlamaya başladı. Sonra, ağrı biraz durunca, hasta hayvanın kulağında dolaştığını söyledi. Parmağıyla hayvanın devinimlerini yansılıyor, onu görür, gözleriyle kollar gibi oluyor ve "İşte bakın, diyordu; işte çıkıyor... iyy... iyy... Ne kötü!"

Caniveau sabırsızlanıyordu. "Bu hayvanı kudurtan, sudur, diyordu; herhalde şaraba alışıktı."

Yine gülmeye başladılar. Caniveau sürdürdü: "Bourbeux Kahvesi'ne geldiğimiz zaman sen ona fıçının musluğunu aç; vallahi bir daha kıpırdamaz."

Fakat Belhomme artık acıdan duramıyordu. Yüreği koparılıyormuş gibi haykırmaya başladı. Papaz adamın başını desteklemek zorunda kaldı. Césaire Horlaville'den, ilk raslayacağı evde durmasını rica ettiler.

Burası, yola kadar ulaşan bir çiftlikti. Belhomme içeriye taşındı. Sonra da ameliyata yeniden başlanmak üzere, mutfağın masasına yatırıldı. Caniveau, hayvanı uyuşturup uyutmak, belki de öldürmek için, boyuna, suya rakı karıştırılmasını salık veriyordu. Fakat papaz sirkeyi daha uygun gördü.

Bu kez sirkeli su, ta içeriye kadar gitsin diye, damla damla akıtıldı ve içine hayvan kaçan kulakta birkaç dakika bırakıldı.

Yine bir tabak getirtilerek, papazla Caniveau, bu iki pehlivan tarafından Belhomme bir tutuşta çevrildi. Öğretmen de sağlam kulağa, öteki iyice boşalsın diye, parmaklarıyla pat pat vurdu.

Césaire Horlaville bile, kamçısı elinde, görmek için gelmişti.

Birden tabağın dibinde, sonunda bir soğan tohumu büyüklüğünde, siyahımsı bir nokta farkedildi. Nokta, kıpırdamıyordu da. Bu, bir pireydi! Önce şaşma haykırışları, arkasından gürültülü kahkahalar koptu. Pire, ha? Olur şey değil! Olur şey değil! Caniveau dizine vuruyor, Césaire Horlaville kamçısını şaklatıyordu. Papaz, tıpkı anıran eşekler gibi başını kaldırmış, katılıyor, öğretmen aksırır gibi gülüyor, iki kadın da tavukların gıdaklamasına benzer, kısa neşe sesleri çıkarıyordu.

Belhomme masanın üstüne oturmuştu. Tabağı dizlerine koyarak su damlasının içinde dönen tutsak hayvancığa, gözlerinde ciddi bir dikkat ve keyifli bir öfkeyle bakıp duruyordu.

—İşte yakalandın, pis yaratık! diye homurdandı ve üstüne tükürdü.

Arabacı, deli gibi keyiflenmiş, habire yineliyordu: "Bir pire! Bir pire! Ele geçtin işte! Uğursuz pire, uğursuz pire, uğursuz pire seni!"

Sonra biraz kendini toplayarak haykırdı: Haydi, yola! Epey vakit yitirdik zaten.

Yolcular da, hep gülerek, arabaya doğru yürüdüler.

Bununla birlikte, en sonra gelen Belhomme: Ben, dedi; Criquetot'ya dönüyorum. Artık Le Havre'da işim yok.

Arabacı yanıt verdi: —Öyle olsun, çık parayı!

—Yolun yarısından öteye geçmedim; borcum da yarım.

—Hayır, bütün; yeri, yolun sonuna kadar tuttun.

—Çekişme başladı ve hemen şiddetli bir kavgaya döndü. Belhomme bir franktan çok vermeyeceğine ant içiyor, Césaire Horlaville de iki franktan aşağı almayacağını söylüyordu.

Ve burun buruna, göz göze bağırıp çağırıyorlardı.

Caniveau yere indi:

—Bir kez iki frank papaza borçlusun, anladın mı? Sonra hepimize birer kadeh; eder iki frank yetmiş beş santim; sonra da bir frank Césaire'e verirsin. Nasıl, işine geliyor mu, açıkgöz?

Belhomme'un üç frank yetmiş beş santim ödeyeceğini görmekten hoşlanan arabacı:

—Ben razıyım! dedi.

—Haydi, say bakalım.

—Hiç de saymam. Bir kez papaz, doktor değil.

—Saymazsan ben de seni Césaire'in arabasına tıkar, ta Le Havre'a kadar götürürüm.

Ve koca herif, Belhomme'u kalçalarından kavrayıp bir çocuk gibi kaldırdı.

Adam çare olmadığını görerek kesesini çıkardı ve borcunu ödedi.

Sonra araba yeniden Le Havre yolunu tuttu. Belhomme da Criquetot'ya döndü. Artık suspus olmuş yolcular, beyaz yolun üzerinde köylünün, uzun bacaklarının üstünde sallanan mavi gömleğine bakıyorlardı.

TÜYLER ÜRPERTİCİ

Ilık bir gece, yavaş yavaş her yeri sarıyordu.

Kadınlar, köşkün salonunda kalmışlardı. Bahçe sandalyelerinde, doğru veya ata biner gibi oturan erkekler, kapının önünde, fincan ve küçük kadehlerle dolu, yuvarlak bir masanın çevresinde halka olmuşlar, sigara içiyorlardı.

Sigaraları, dakikadan dakikaya koyulaşan karanlığın içinde göz gibi parlıyordu. Bir gün önceki korkunç bir kazadan söz etmişlerdi. Karşıda, ırmakta, iki adamla üç kadın, çağrılıların gözü önünde boğulmuştu.

General de G... dedi ki:

—Evet, böyle şeyler yürek oynatıcıdır; fakat tüyler ürpertici değildir. Tüyler ürpertici, bu eski deyim, korkunçtan çok daha fazla bir şey anlatır. Dünkü gibi korkunç bir kaza yürek oynatır, şaşırtır, dengeyi yitirtir; ama adamın aklını durdurmaz. Tüylerinin ürperdiğini duyması için insana yüreğinin hoplamasından, korkunç bir ölünün görünüşünden daha çoğu gerekir; gizemli bir titreme veya işitilmedik, doğa dışı bir ürkü duygusu gerekir. Ölen bir adam, en acıklı koşulların içinde de bulunsa, tüyleri ürpertmez. Bir savaş alanı tüyler ürpertici değildir. Kan, tüyler ürpertici değildir. En kıyasıya cinayetler bile binde bir tüyler ürpertici olur.

Bakın size, tüyler ürperticilikten ne anlaşılabileceğini bana iş başında öğreten iki örnek vereyim.

1870 savaşındaydı. Rouen'ı geçtikten sonra Pont-Audemer'e doğru çekiliyorduk. Ordu, şöyle böyle yirmi bin kişi, bozguna uğramış, dağılmış, cesareti kırılmış, bitmiş yirmi bin kişi, Havre'da yeniden düzene girecekti.

Yer karla örtülüydü. Gece oluyordu. Yirmi dört saatten beri bir şey yenmemişti. Prusyalılar uzakta olmadıkları için asker hızla kaçıyordu.

Bütün Normandiya Ovası, çiftlikleri çeviren ağaçların gölgeleriyle beneklenmiş esmerliğini kara, ağır ve uğursuz bir göğün altına sermekteydi.

Henüz geceye dönmemiş akşamın donuk aydınlığında, yürüyen sürünün boğuk, cansız, bununla birlikte bitmez tükenmez gürültüsünden, belli belirsiz bir karavana veya kılıç şıkırtısıyla karışık alabildiğine bir ayak tıpırtısından başka bir şey işitilmiyordu. İnsanlar, kamburları çıkmış, iki büklüm olmuş, pis ve hatta çoğunun giysisi lime lime, yerden kalkmayan adımlarla karın içinde sürükleniyor, seğirtiyorlardı.

O gece korkunç bir don vardı. Avuçların derisi, dipçiklerin çeliğine yapışıyordu. Çok kez bir askerciğin, artık kunduraya dayanamadığı için

yalınayak yürümek üzere postallarını çıkardığını görüyordum. Adamcağız her bastığı yerde bir kan izi bırakıyordu, bir süre sonra da iki üç dakika dinlenmek için bir tarlaya oturuyor ve artık kalkmıyordu. Her oturan insan, ölmüş bir insandı.

Gerilmiş bacaklarını biraz dinlendirir dinlendirmez yine yürümeyi tasarlayan bu zavallı erlerden ne kadarını arkamızda bıraktık. Kımıldanmaktan, hemen hemen durmuş kanlarını buz kesen etleri içinde dolaştırmaktan kalır kalmaz onları yenilmez bir uyuşukluk yere yapıştırıyor, çiviliyor, uyutuyor, bu bitkin insan makinesine derhal bir inme indiriyordu. Umarsızlar, alınları dizlerinde, biraz daha tükeniyorlar, bununla birlikte büsbütün düşmüyorlardı. Çünkü kalçaları ve diğer organları kımıldayamaz bir duruma geliyor, kütükleşiyor, bükülmek veya doğrulmak gücünü yitiriyordu.

Ve biz, geri kalanlar, daha güçlüler, iliklerimize kadar donmuş, üzüntüden, bozgundan, umutsuzluktan bitmiş, özellikle o uğursuz kendini bırakma, sonuna gelme, ölme, yok olma kaygısıyla ezilmiş, bu gecenin, bu karın, bu soğuk ve öldürücü karın ortasında, başlanmış bir devinimin gücüyle ilerleyerek boyuna gidiyorduk.

Tuhaf, yaşlı, sakalsız ve kılığı gerçekten şaşırtıcı, ufak tefek bir adamı kolundan tutmuş iki jandarma gördüm.

Bir casus yakaladıklarını sanarak bir subay arıyorlardı.

Casus sözcüğü, döküntü erler arasında hemen yayıldı ve adamcağızın çevresinde bir halka çevrildi. Bir ses: "Kurşuna dizmeli" diye haykırdı. Bitkinlikten düşen, ancak tüfeklerine dayanarak ayakta durabilen bütün bu erler, ansızın, yığınları önüne geleni öldürmeye sürükleyen o kuduz ve hayvanca öfke nöbetine tutuldular.

Söz söylemek istedim: O zaman tabur komutanıydım. Fakat artık komutan tanıyan yoktu. Beni de kurşuna dizebilirlerdi.

Jandarmalardan biri bana:

—Üç günden beridir peşimizde, dedi; herkesten topçuları soruyor. Kendisiyle konuşmaya davrandım:

—Ne yaparsınız? Ne istiyorsunuz? Neden orduyla birlikte geliyorsunuz? Anlaşılmaz bir şiveyle ağzında birkaç sözcük yuvarladı.

Bu, dar omuzlu, hileci gözlü, gerçekten garip bir adamdı. Karşımda o kadar şaşırmış duruyordu ki casus olduğundan artık ben de kuşku duymuyordum. Çok yaşlı ve bitkin görünüyordu. Beni saygılı, aptal ve hileci bir tavırla gizliden gizliye incelemekteydi.

Adamlar çevremizde haykırıyorlardı:
—Karşıya; karşıya.
Jandarmalara sordum:
—Tutuklu hakkındaki kanınız?
Sözümü bitirmeme zaman kalmadan korkunç bir itiş beni devirdi. Bir saniye içinde adamın, gözü dönmüş erler tarafından yakalandığını, yere yıkıldığını, tartaklandığını, yolun kıyısına sürüklenip bir ağacın önüne atıldığını gördüm. Karın üstüne, daha o anda ölmüş gibi yığıldı.
Arkasından da tüfekler ateşlendi. Erler, bir hayvan azgınlığıyla ateş ediyorlar, silahlarını yeniden doldurup yeniden patlatıyorlardı. Sıraya girmek için itişiyorlar, tıpkı okunmuş su serpmek için bir tabutun önünden geçer gibi, boyuna kurşun sıkarak ölünün önünden geçiyorlardı.
Ansızın bir haykırışmadır koptu:
—Prusyalılar; Prusyalılar.
Koşmakta olan çılgın ordunun sonsuz gürültüsünü, dört yandan işittim.
Şu serseriye atılan kurşunların yarattığı bozgun, kurşun atanları da çılgına döndürmüştü. Korkunun kendi düşlemlerinden çıktığını anlamadan onlar da kaçtılar ve karanlıkta yittiler.
Görevleri gereği, yanımda duran iki jandarmayla ölünün karşısında yalnız kaldım.
Onlar bu kanlı, pörsük ve hurdahaş eti kaldırdılar.
—Üstünü aramak gerek, dedim ve cebimden bir kutu mumlu kibrit çıkarıp uzattım. Erlerin biri ötekine ışık tutuyordu. Ben, ikisinin arasında, ayakta duruyordum.
Ölüyü yoklayan jandarma haber verdi:
—Üzerinde mavi bir bluz, beyaz bir gömlek, bir pantalon ve bir çift kundura var. İlk kibrit söndü. İkincisi yakıldı. Adam, cepleri tersine çevirerek yine başladı:
—Boynuz saplı bir bıçak, kareli bir mendil, bir enfiye kutusu, bir tutam sicim, bir parça ekmek.
İkinci kibrit de söndü. Üçüncüsü yakıldı. Jandarma ölüyü uzun uzun evirip çevirdikten sonra:
—O kadar, dedi. Ben:
—Soyun, dedim; belki koynunda bir şey buluruz.
İki er birden çalışabilsinlir diye de kendim ışık tutmaya başladım. Kibritin hemen doğan ve çabuk sönen aydınlığında onların birer birer

giysileri çıkardıklarını, bu kanlı, cansız ve henüz sıcak et yığınını çıplak bıraktıklarını görüyordum.

Bir tanesi ansızın kekeledi:

—Hay Tanrı layığını versin; bu kadınmış komutanım.

İçimin ne acayip ve sızlatıcı bir sıkıntı duygusuyla alt üst olduğunu size anlatamam. İnanamıyordum, karın içine çömeldim ve bu biçimini yitirmiş pelteye baktım; evet, kadındı.

İki jandarma, şaşkın ve bitkin, bir şey söyleyeyim diye bekliyordu. Fakat ben ne düşüneceğimi, ne yapacağımı bilmiyordum.

O vakit onbaşı ağır ağır:

—Herhalde topçu eri olan ve haberi gelmeyen oğulcağızını arıyordu; dedi.

Öbürü de yanıt verdi:

—Evet, herhalde öyledir.

Çok korkunç şeyler görmüş olmama karşın ağlamaya başladım ve ölünün karşısında, bu dondurucu gecenin içinde, bu kapkara ovanın ortasında, bu gizin, bu öldürülmüş adsızın önünde "tüyler ürpertici" deyiminin anlamını duydum.

Aynı duyguyu bir kez de geçen yıl, Flatters (2) takımından sağ kalan birini, Cezayirli bir nişancıyı sorguya çekerken duydum.

Bu yürekler acısı dram üzerinde epey bilginiz vardır. Ama sanırım benim söyleyeceklerimi henüz bilmiyorsunuzdur.

Albay, çölden Sudan'a gidiyor ve Atlantik'ten Mısır'a, Sudan'dan Cezayir'e kadar uzanan bu kum denizinde, eskiden denizleri alan talan edenlere benzer bir tür korsanların, Touareglerin uçsuz bucaksız ülkesinden geçiyordu.

Kola yol gösteren kılavuzlar, Ouargla Vahası'ndaki Chambaa oymağındandı.

Bir gün çöl ortasında kamp kuruldu. Araplar kuyu henüz uzak olduğu için, bütün develerle suya gideceklerini söylediler. Bir tek adam albaya hıyanete uğradığını haber verdi. Flatters inanmadı ve mühendisleri, doktorları, hemen bütün subayları yanına alarak kafileye katıldı. Fakat hepsi de kuyunun başında öldürüldü ve bütün develeri zaptedildi.

Kampta kalmış olan Ouargla Arap Postası yüzbaşısı, kurtulan sipanilerle nişancıların komutasını ele aldı. Taşıyacak deve bulunmadığı için, eşyayla yiyecekler bırakılarak dönüşe başlandı. Adamlar, bu gölgesiz ve sonsuz ıssızlıkta, kendilerini sabahtan akşama kadar kavuran canavar bir

güneşin altında yola koyuldular. Bir oymak gelip hizmette bulunmak istedi ve hurma getirdi. Bunlar zehirliydi. Hemen bütün Fransızlar öldü. Son subay da birlikte.

Artık birkaç sipahiden ve aralarında süvari başçavuşu Pobeguin'den başka kimse kalmamıştı. Chambaa oymağından olan yerli nişancılar da yoktu.

İki deve, henüz elde bulunuyordu. Bir gece onlar da iki Arapla birlikte kayboldu.

O vakit, geriye kalanlar, sıranın birbirlerini yemeye gelmek üzere olduğunu anladılar ve iki adamın iki hayvanla kaçtığı ortaya çıkar çıkmaz ayrılarak yumuşak kumda, göğün kavuran alevi altında, birbirlerine bir tüfek atımından fazla uzak yürümeye başladılar. Böylece, düz ve kavrulmuş genişlikte yer yer, çölde ilerleyenleri ta uzaktan belli eden o küçük toz sütunlarını kaldırarak, bütün gün gidiyorlardı.

Fakat bir sabah yolculardan biri ansızın dümen kırarak yanındakine yaklaştı. Herkes, bakmak için durdu.

Aç askerin, üstüne yürüdüğü adam kaçmadı; yere yattı ve gelene nişan aldı. Onun gerektiği kadar yaklaştığına karar verince de tetiği çekti. Öteki, kurşun dokunmadan, ilerlemesini sürdürdü. Sonra o da tüfeğini omzuna dayadı ve arkadaşını öldürdü.

O zaman öbürleri, ufuktan kopup gelerek, paylarını almaya koştular. Öldüren adam, öleni parçalayarak dağıttı. Sonra bu uzlaşmaları olanaksız bağdaşıklar, gelecek öldürmeyle yakınlaşıncaya kadar, yine birbirlerinden uzaklaştılar. Bölüşülen insan etiyle iki gün yaşandı. Arkasından açlık yeniden baş gösterince ilk öldüren bir daha öldürdü. Bir kasap gibi yeniden ölüyü kesti ve yalnızca kendi payına düşeni alıkoyarak üst tarafını arkadaşlarına ikram etti.

Yamyamların dönüşü böylece sürdü.

Son Fransız, Pobeguin, yardımcıların yetişmesinden bir gün önce, bir kuyunun başında öldürüldü.

Şimdi "tüyler ürpertici"den ne anladığımı öğrendiniz ya? İşte general de G...nin geçen akşam bize anlattığı şeyler.

KÜÇÜK ASKER

Her pazar özgür kalır kalmaz iki küçük asker yola düzülürdü.

Kışladan çıkınca sağa dönerler, bir askerlik gezintisi yapıyorlarmış gibi sıkı adımlarla Courbevoie'yı geçerler, sonra evlerden ayrıldıkları vakit daha rahat bir yürüyüşle Bezons'a giden tozlu ve çıplak yolu tuttururlardı.

Yenleri ellerini örten çok geniş, çok uzun kaputlarının içinde yitmiş, hızlı gitmek için onlara bacaklarını ayırtan çok bol kırmızı pantolonlarından sıkılmış, cılız, ufak tefek kimselerdi. Katı ve yüksek başlıklarının altında da güya birer yüz, durgun ve yumuşak mavi gözleriyle hemen hemen hayvanca birer saflığı olan iki zavallı küçük Brötanyalı yüzü görünürdü.

Yolda hiç konuşmazlar, habire yürürlerdi. İkisinin de kafasında birbirinin aynı olan tek bir düşünce, gidecekleri yerin düşüncesi vardı ve bu konuşma yerine geçerdi. Çünkü küçük Champioux Ormanı'nın ağzında, kendilerine memleketlerini hatırlatan bir köşe bulmuşlardı. Ancak orada erince kavuşurlardı.

Colombes ve Chatou yollarının çatında, ağaçlığa varınca, kafalarını ezen başlıklarını çıkarırlar ve alınlarını silerlerdi.

Bezons Köprüsü'nün üstünde Seine'e bakmak için her zaman biraz dururlardı. Orada korkuluğa abanıp iki kat olarak iki üç dakika kalırlardı. Yahut da içinde gezinti sandallarının beyaz ve yana yatık yelkenleri koşuşan ve kendilerine belki de Brötanya denizini, komşusu bulundukları Vannes limanını ve Morbihan Körfezi'nden açık denize doğrulmuş balıkçı gemilerini anımsatan büyük Argenteuil Koyağı'nı seyrederlerdi.

Seine'i aşar aşmaz semtin kasabasından, ekmekçisinden ve şarapçısından yiyeceklerini satın alırlardı. Mendillerine koydukları azık bir parça sucuktan, yirmi santimlik ekmekten ve bir litre kötü şaraptan ibaretti. Köyden çıkar çıkmaz da artık ağır aksak yürümeye ve konuşmaya başlarlardı.

Önlerinde ötesine berisine ağaç öbekleri serpilmiş yoksul bir ova, sonunda bir ormana, onların Kermarivan Ormanı'na benzettikleri küçük bir ormana ulaşırdı. Buğdaylarla yulaflar, ürünlerin taze yeşilliği içinde yiten dar yol boyunca uzanırdı ve Jean Kerderen her seferinde Luc Le Ganidec'e:

—Burası tıpkı Plounivon dolayı gibi, derdi.

—Evet, tıpkı orası.

Sonra yan yana, kafaları belli belirsiz memleket anılarının uyandırdığı düşlemlerle, beş santimlik eski taş basması resimlerdeki gibi saf

düşlemlerle dolu, yürür geçerlerdi. Arkasından yine gözleri bir tarla köşesine, bir çite, bir kıraç yere, bir dörtyol ağzına, bir granit haça ilişirdi.

Yine her sefer, salt Locneuven'deki dolmeni andırdığı için, bir toprağa sınır olan bir taşın yanında dururlardı.

İlk ağaç öbeğine gelince Luc le Ganidec her pazar bir değnek, bir fındık dalı keser ve memleketindeki insanları düşünerek yavaş yavaş dalın kabuğunu soymaya başlardı.

Jean Kerderen azığı taşırdı.

Vakit vakit Luc, birkaç sözcükle onları uzun zaman düşündüren bir çocukluk olayını anımsatır, bir ad söylerdi. Ve memleket, uzaklardaki güzel memleket yavaş yavaş onları sarar, kaplar, ta öteden onlara biçimlerini, gürültülerini, hep bilinen ufuklarını, kokularını, içinde deniz rüzgârının koştuğu yeşil, fakat kısır kırın kokusunu gönderirdi.

Artık kent dışı toprakları besleyen Paris gübrelerinin buğusunu değil, tuzlu açık deniz melteminin toplayıp getirdiği kara çalı çiçeklerinin kokusunu koklarlardı. Sandal sahiplerinin, ırmak kıyılarının yukarısında görülen yelkenleri onlara kendi köylerinden ta deniz kıyısına kadar giden uzun ovanın ötesinde görülmüş gemi yelkenleri gibi gelirdi.

Luc le Ganidec'le Jean Kerderen hoşnut ve üzüntülü... Tatlı bir üzüntü, kafese konmuş, anıları olan bir hayvanın ağır ve işleyici üzüntüsüyle baş başa.. yavaş yavaş yürürlerdi.

Luc ince değneğin kabuğunu soymayı bitirdiği vakit her pazar yemek yedikleri orman köşesine varmış olurlardı.

Orada bir çalının içine sakladıkları iki tuğlayı bulurlar, bıçaklarının ucunda sucuklarını kızartmak için dallardan küçük bir ateş yakarlardı.

Yemek yedikten, ekmeklerini son kırıntısına, şaraplarını son damlasına kadar bitirdikten sonra da otların üzerinde yan yana, gözleri uzaklarda, göz kapakları ağırlaşmış, parmakları duada olduğu gibi birbirine geçmiş, kırmızı bacakları kırdaki gelinciklerin arasına uzatılmış, konuşmadan otururlardı. Başlıklarının meşiniyle düğmelerinin bakırı kızgın güneşin altında parıldar, başlarının üzerinde süzülerek öten tarla kuşlarını durdururdu.

Öğleye doğru gözlerini arada sırada Bezons yönüne çevirmeye başlarlardı. Çünkü inekçi kızın gelmesi yakınlaşmış olurdu.

Kız ineğin, memleketin ilerde, ormanın kıyısında dar bir çayırda otlayan, kıra çıkarılmış tek ineğini sağmaya, başka yere çekmeye giderken her pazar önlerinden geçiyordu.

Onlar hizmetçi kızı, kırdan geçen tek insanı hemen görüyorlar ve teneke kovanın güneşin ışığı altında pırıl pırıl yanışından hoşnutluk duyuyorlardı. Ondan hiç söz etmezlerdi. Onu görmekten, niçin olduğunu bilmeksizin, yalnızca hoşnuttular.

Bu, güneşli günlerin sıcağıyla yanmış, kırmızımsı saçlı, dinç ve iri bir kız, Paris köylerinin iri ve gözü pek bir kızıydı.

Bir defasında, hep aynı yerde oturduklarını görerek onlara:

—Günaydın! dedi; demek hep buraya geliyorsunuz!

Luc le Ganidec, daha cesaretli, kekeledi:

—Evet, dinlenmeye geliyoruz.

O kadarla kaldı. Fakat ertesi pazar kız onları görünce güldü, onların çekingenliğini sezen uyanık bir kadının iyilikçi benimserliğiyle güldü ve sordu:

—Böyle ne yapıyorsunuz? Otların nasıl bittiğine mi bakıyorsunuz?

Keyiflenen Luc de sırıttı:

—Öyle görünüyor.

O yine:

—Ha! Bu o kadar çabuk olmaz, dedi.

Luc de hep gülerek:

—Yok canım, yanıtını verdi.

Kız geçti. Fakat süt dolu kovasıyla dönerken yine onların önünde durarak:

—Birer yudum içer misiniz, dedi; size memleketi anımsatır.

Aynı soydan olmak, olasılıkla kendi de evinden uzak bulunmak içgüdüsüyle işi sezmiş ve tam üstüne basmıştı.

İkisi de heyecanlandılar. O vakit kız, onların şarap getirdikleri bir litrelik şişenin ağzına, epey çalışarak, biraz süt akıttı. Luc, kendi payını geçip geçmediğine bakmak için hep durarak küçük yudumlarla önden içti. Sonra şişeyi Jean'a verdi.

Kız, onları sevindirmekten hoşnut, elleri kalçalarında, kovası ayaklarının dibinde, karşılarında, ayakta duruyordu.

Sonra:

—Haydi hoşça kalın. Pazara yine görüşürüz, diye bağırarak gitti.

Askerler, görebildikleri sürece onun uzaklaşan, küçülen ve toprakların yeşilliğine batar gibi olan boylu poslu biçiminden gözlerini ayırmadılar.

Ertesi hafta kışladan çıktıkları zaman Jean,

—Ona uygun bir şey almayalım mı? dedi.

İnekçi kıza tatlı bir şey seçmek sorunu karşısında büyük bir sıkıntıya düştüler.

Luc bir parça domuz sucuğu alma düşüncesindeydi, fakat Jean tatlı şeyleri sevdiği için şekerlemeyi yeğliyordu. Onun düşüncesi üstün geldi ve bir bakkaldan on santimlik beyazlı kırmızılı şekerleme aldılar.

Bekleme heyecanıyla her zamankinden daha çabuk yemek yediler.

Onu ilkin Jean gördü ve: "İşte geliyor" dedi. Luc de: "Evet, geliyor" diye yanıt verdi.

Kız onları uzaktan görerek gülüyordu. Seslendi:

—Nasıl, işler istediğiniz gibi mi?

Birlikte yanıt verdiler:

—Ya sizinkiler?

O vakit kız lafa başladı. Onları ilgilendiren basit şeylerden, havadan, üründen, efendilerinden söz etti.

Askerler Jean'ın cebinde yavaş yavaş eriyen şekerlemelerini sunmaya bir türlü cesaret edemiyorlardı.

Sonunda Luc davrandı ve:

—Size bir şey getirdik, diye mırıldandı.

Öteki sordu:

—Ne getirdiniz bakalım?

Bunun üzerine Jean kulaklarına kadar kızararak ince kâğıt külahı çıkardı ve ona uzattı.

Kız bir avurdundan öbürüne yuvarlarken yanaklarını şişiren küçük şeker parçalarını yemeye başladı. İki asker karşısına oturmuşlar, ona heyecan içinde, hayran hayran bakıyorlardı.

Sonra kız ineğini sağmaya gitti ve dönüşünde yine onlara süt verdi.

Askerler bütün hafta onu düşündüler ve sık sık ondan konuştular. Ertesi pazar kız daha fazla laf atmak için onların yanına oturdu. Öteden inek hizmetçinin yolda durduğunu görerek ıslak burunlu ağır başını ona doğru uzatır ve onu çağırmak için uzun uzun böğürürken, üçü de yan yana, gözleri uzaklara dalmış, dizleri kenetledikleri ellerinin arasında, doğdukları köylerin ötesini berisini, ufak tefek olaylarını anlattılar.

Kız onlarla bir parça bir şey yemeyi ve bir kadehçik şarap içmeyi de hemen kabul etti. Onlara çok kez cebinde erik getiriyordu. Çünkü erik mevsimi gelmişti. Onun birlikteliği Brötanyalı iki küçük askerin gönüllerini açıyor, onları kuşlar gibi gevezeleştiriyordu.

Bu durumda bir salı günü Luc Le Ganidec, hiç yapmadığı bir şey yaptı, izin aldı ve ta gecenin onunda döndü.

Meraklanan Jean kendi kendine arkadaşının neden böyle çıkmış olabileceğini düşünüyordu.

Cuma günü Luc, yatak komşusundan elli santim borç alarak bir izin daha istedi ve yine birkaç saat ayrıldı.

Pazar gezintisi için Jean'la birlikte yola koyulduğu vakit de pek acayip, pek heyecanlı, pek değişik bir tavrı vardı. Kerderen pek anlamıyor ama ne olabileceğini kestiremeden şöyle böyle bir şey sezinliyordu.

Hep aynı tarafına otura otura otlarını ezdikleri her zamanki yerlerine kadar tek sözcük bile etmediler. Yemeklerini ağır ağır yediler. Ne biri, ne de öteki acıkmıştı.

Çok geçmeden kız göründü. Her pazar yaptıkları gibi onun gelişine bakıyorlardı.. İyice yaklaştığı zaman Luc kalktı ve iki adım attı. Kız kovasını yere bırakarak onu kucakladı. Jean'a aldırış etmeden, onun orada olduğunu düşünmeden, onu görmeden Luc'ü, kollarını boynuna dolayarak ateşli ateşli öptü.

Zavallı Jean orada şaşkın, hiçbir şey anlamayacak kadar şaşkın, içi alt üst, yüreği delik deşik, bir türlü kavrayamadan duruyordu.

Sonra kız Luc'ün yanına oturdu ve gezeveliğe başladılar.

Jean onlara bakmıyor, artık arkadaşının neden hafta içinde iki kez çıkmış olduğunu anlıyor ve içinde yakıcı bir üzüntü, aşağı yukarı bir yara duyumsuyor, hıyanetlerin açtığı o yarayı buluyordu.

Luc'le kız, ineğin yerini değiştirmeye birlikte gitmek için kalktılar.

Jean arkalarından baktı. Onların yanyana uzaklaştıklarını gördü. Arkadaşının kırmızı pantolonu yolda parlak bir leke oluşturuyordu. Tahta tokmağı yerden alıp hayvanın bağlandığı kazığa vuran Luc oldu.

O gelişi güzel bir elle ineğin keskin bel kemiğini okşarken kız sağmak için çömeldi. Sonra kovayı çimenlikte bıraktılar ve ormana daldılar.

Artık Jean onların girdiği yerde yaprak duvarından başka bir şey görmüyordu. Kendini o kadar perişan buluyordu ki, kalkmaya çalışsa kesinlikle yere düşerdi.

Şaşkınlık ve acıdan, saf ve derin bir acıdan alıklaşmış, öyle duruyordu. Ağlamak, kaçmak, saklanmak, bundan böyle sonuna kadar kimseyi görmemek istiyordu.

Birdenbire onların ağaçlıktan çıktıklarını gördü. Köylerde nişanlıların yaptığı gibi el ele, ağır ağır döndüler. Kovayı taşıyan Luc'tü.

Ayrılmadan bir daha öpüştüler ve kız Jean'a dostça bir "İyi akşamlar" dedikten ve anlamlıca gülümsedikten sonra çekip gitti. O gün ona süt sunmayı hiç de düşünmedi.

İki küçük asker, her zamanki gibi kımıltısız, dingin ve sessiz, yüzlerinin durgunluğu yüreklerini buran şeyden hiçbir belirti vermeden, yan yana kaldılar. Güneş üzerlerine vuruyordu. İnek uzaktan onlara bakarak vakit vakit böğürüyordu.

Saati gelince dönmek üzere kalktılar.

Luc bir değneğin kabuklarını soyuyordu. Jean boş şişeyi taşıyordu. Onu Bezons'daki şarapçıya bıraktı. Sonra köprüye ayak bastılar ve her pazarki gibi birkaç saniye suyun akışına bakmak için orta yerde durdular.

Jean akıntıda kendisini çeken bir şey görmüş gibi eğiliyor, demir korkuluktan gittikçe daha fazla sarkıyordu. Luc ona: "Yani birazını içmek mi istiyorsun" diyecek oldu. Tam son sözcüğü söylerken Jean'ın başı kalan tarafını çekti, kalkan bacaklar havada bir daire çizdi ve kırmızılı mavili küçük asker bir külçe gibi düştü, suya girip gözden yitti.

Luc, heyecandan boğazı tıkanmış, boşuna haykırmaya çalışıyordu. İleride bir şeyin kımıldadığını gördü. Sonra arkadaşının başı ırmağın yüzüne çıktı ve hemen yine battı.

Biraz daha ilerde yeniden bir el, ırmaktan fırlayıp yine dalan bir tek el fark etti. Hepsi bu oldu.

Koşuşan gemiciler o gün ölüyü bulamadılar.

Luc, aklı başından gitmiş, koşa koşa kışlaya yalnız döndü ve gözleri de, sesi de yaş dolu, ikide bir burnunu silerek olayı anlattı: "Eğildi... eğil... eğildi... o kadar... o kadar ki tepetaklak oldu... ve... ve... düşe... düşekoydu işte..."

Daha fazla söyleyemedi. Heyecandan boğuluyordu... Eğer bilmiş olsaydı...

SAUVAGE NİNE

Georges Pouchet'ye

I

Virelogne'a on beş yıldır uğramamıştım. Prusyalıların yıkmış oldukları şatosunu sonunda yeniden yaptıran dostum Servat ile birlikte avlanmak üzere oraya güzde gittim.

Bu yöreyi son derece seviyordum, güzel dünyanın, gözü okşayan, gıcıklayan köşelerindendi. Böyle yerler maddi bir aşkla sevilir. Biz, toprağın büyülediği kimseler, çok görülmüş ve içimizi tıpkı mutlu olayların yaptığı gibi gevşetmiş bazı kaynaklardan, bazı korulardan, bazı göllerden, bazı tepelerden tatlı anılar saklarız. Hatta bazen kafamız; keyifli bir günde bir defacık görülmüş ve bir ilkyaz sabahı sokakta açık ve saydam bir giysiyle raslanıp da ruhumuzda ve bedenimizde dindirilmez, unutulmaz bir istek, yanından sürtünerek geçilmiş bir mutluluk duygusu bırakan kadın düşlemleri gibi içimizde yer etmiş bir orman köşesine, bir kıyı parçasına yahut da çiçeklerin pudraladığı bir meyve bahçesine yeniden döner.

Virelogne'da küçük küçük koruların süslediği, yerde toprağa kan yetiştiren damarlar gibi koşan derelerin dolaştığı bütün kırı seviyordum. Bu derelerde istakozlar, alabalıklar ve yılan balıkları tutuluyordu! Ne bulunmaz mutluluk! Yer yer yıkanılabiliyor ve bu ince su yataklarının kıyılarında biten yüksek otlar arasında çok kez su çulluklarına raslanıyordu.

İki köpeğimin önümde şurayı burayı yoklamalarına bakarken bir keçi kadar hafiftim. Serval, yüz metre sağımda bir yonca tarlasını araştırıyordu. Saudreslerin korusuna sınır çeken çalıları döndüm ve yıkık bir kulübe gördüm.

Birden onu 1869'da son kez gördüğüm biçimde, tertemiz, asmalara sarılı, kapısının önünde tavuklarıyla anımsadım. Ayakta duran kırık dökük, uğursuz iskeletiyle ölü bir evden daha üzücü ne olabilir?

Çok yorulduğum bir gün bu evde bir kadıncağızın bana bir bardak şarap içirdiğini ve Serval'in ev sahiplerinin öyküsünü anlattığını da anımsadım. Hep tezkeresiz avcılık eden baba, jandarmalar tarafından öldürülmüştü. Daha önce görmüş olduğum oğul, iri ve kuru bir delikanlıydı ve o da korkunç bir av düşmanı sayılıyordu. Bunlara Sauvagelar deniyordu.

Bu bir ad mı, yoksa anlamlı bir lakap mıydı? (3)

Serval'e seslendim. Uzun leylek adımlarıyla geldi.

—Burada oturanlar ne oldu? diye sordum.

Bana aşağıdaki olayı anlattı.

II

Savaş başlayınca otuz üç yaşında olan Sauvage oğul, anayı evde yalnız bırakarak askere gitti. Parası olduğunu bildikleri için yaşlı kadına pek acıyan yoktu.

Onun için o, köyden o kadar uzakta, ormanın kıyısındaki bu ıssız evde tek başına kaldı. Erkekleriyle aynı soydan, uzun ve zayıf, çok gülmez, hiç şakaya gelmez, sert bir kocakarı olduğu için korkmuyordu da. Zaten köy kadınları hiç gülmezler. Gülmek erkeklere özgü bir şeydir. Donuk ve ışıksız bir ömür sürdükleri için kadınların dar ve üzüntülü bir ruhları olur. Köylü meyhanede gürültülü neşeyi biraz öğrenirse de karısı boyuna asık bir suratla ciddi kalır. Onların yüz kasları asla gülme alıştırması yapmamıştır.

Sauvage Nine de hemen karla örtülmüş kulübesinde her zamanki yaşamını sürdürdü. Her hafta köye ekmekle biraz et almaya gidiyor, sonra damına dönüyordu. Kurtlardan söz edildiği için sırtında tüfekle, oğlunun kavrana kavrana dipçiği aşınmış paslı tüfeğiyle dışarı çıkardı. Biraz kamburlaşmış olan iriyarı Sauvage Nine'nin, silahının namlusu, başını sıkan ve kimsenin görmediği ak saçlarını sımsıkı kapayan siyah başlığından da yukarda, ağır adımlarla karda gidişi görülecek şeydi.

Bir gün Prusyalılar geldi. Onları, herkesin parasına ve olanaklarına göre yerlilere dağıttılar. Zengin tanınan yaşlı kadına dört kişi düştü.

Bunlar sarışın derili, sarışın sakallı, mavi gözlü, o zamana kadar çektikleri yorgunluğa karşın tombul kalmış dört iriyarı delikanlıydı. Zaptedilmiş bir ülkede bulundukları halde iyi çocuklardı. Bu yaşlı kadının yanında yalnız kalınca ona çok yakınlık gösterdiler, yorulmasına ve para harcamasına olabildiği kadar yer bırakmadılar. Sabahları dördünün de kuyunun çevresinde gömlekle tuvaletlerini yaptıkları, Sauvage Nine gidip gelerek çorbayı hazırlarken onların, karların çiğ ışığında, kuzey insanlarına özgü beyaz ve pembe ellerini bol suyla yıkadıkları görülüyordu. Sonra da mutfağı temizliyorlar, cam siliyorlar, odun kırıyorlar, patates ayıklıyorlar, çamaşır yıkıyorlar, tıpkı annelerinin çevresinde dört iyi oğulmuşlar gibi evin bütün işlerini yapıyorlardı.

Fakat yaşlı kadın boyuna kendininkini, kanca burunlu, kestane gözlü ve dudağının üstüne kara kıllardan bir şerit çekilmişçesine gür bıyıklı koca sıskasını düşünüyordu. Ocağında yerleşen askerlerin her birine her gün soruyordu:

—Fransız alayının, yirmi üçüncü piyadenin nereye gittiğini biliyor musunuz? Benim oğlum orada işte.

Onlar yanıt veriyorlardı: "Hayır, bilmiyoruz, hiç bilmiyoruz." Ve ötede kendilerinin de birer annesi olan bu adamlar, acısını ve endişelerini anlayarak ona bin türlü özen gösteriyorlardı. Zaten o, dört düşmanını seviyordu da. Çünkü köylülerin hiç yurtseverlik kinleri yoktur. Bu, yalnızca yüksek sınıflara özgüdür. Aşağıdakiler, yoksul oldukları ve her yeni vergi üzerlerine yıkıldığı için en çok verenler, sayı tuttukları için yığın yığın öldürülenler ve asıl topun ağzına gelenler ve sonunda en zayıfları ve en karşı koyamazları oluşturdukları için savaşın amansız yoksulluklarını en çok ezilerek çekenler, her iki ulusu, hem yenen, hem de yenileni altı ayda tüketen o dövüşken çabalardan, o ayaklandırıcı onur kaygısından ve o uydurma siyasal düzenlerden hiç anlamazlar.

Çevrede, Sauvage Nine'nin Almanlarından söz edilirken:

—İşte onlardan tam yerlerini bulan dördü, diyorlardı.

Durum böyleyken bir sabah yaşlı kadın, evde yalnız bulunduğu sırada uzaktan bir adamın ovada kendi evine doğru geldiğini gördü. Onu hemen tanıdı. Mektupları dağıtan yaya postacıydı. Adam ona zarf gibi katlanmış bir kâğıt verdi. O da dikiş dikerken kullandığı gözlüğü kılıfından çıkararak şunları okudu:

"Bayan Sauvage, bu mektup size kötü bir haber verecek.

Oğlunuz Victor dün bir gülleyle vuruldu, adeta ikiye bölündü. Bölükte yan yanaydık. Kendisi başına bir şey gelirse hemen o gün size haber vermemi söylerdi. Olay sırasında da yanı başında bulunuyordum.

Savaş bitince size getirmek üzere cebinden saatini aldım.

Selamlarımı sunarım.

Césaire Rivot

23'üncü Piyade Taburu 2. koğuş erlerinden"

Mektup üç haftalıktı.

Kadın ağlamıyordu. Öyle duruyordu. O kadar heyecanlanmış, tutulmuştu ki acı bile duyamıyordu: "İşte Victor sonunda vuruldu" diye düşünüyordu. Sonra yavaş yavaş gözlerine yaş çıktı, yüreğini üzüntü bürüdü. Düşünceler, korkunç ve ezici, kafasına birer birer geliyordu. Artık onu, oğlunu, kocamanını kucaklayamayacaktı. Hem de hiçbir zaman! Babayı jandarmalar, oğlu da Prusyalılar öldürmüştü... Bir gülleyle ikiye bölünmüştü. Olayı, korkunç olayı adeta görüyordu, gözler açık, baş düşüyor ve o, kızdığı zamanlar yaptığı gibi, palabıyığının ucunu ısırıyordu.

Ya sonra, ölüsünü ne yapmışlardı?

Alnının ortasında kurşunuyla nasıl kocasını ona vermişlerse bari oğlunu da verselerdi!

Fakat bir konuşma gürültüsü duydu. Prusyalılar köyden dönüyorlardı. Çarçabuk mektubu cebine sakladı, gözlerini silmeye de yetişerek onları her zamanki yüzüyle rahat rahat karşıladı.

Dördü de keyifli, gülüyorlardı. Çünkü, kuşkusuz çalınmış, güzel bir tavşan getiriyorlardı ve yaşlı kadına iyi bir şey yeneceğini işaretle anlatıyorlardı.

Kadın yemeği hazırlamak üzere hemen işe koyuldu. Ama sıra tavşanı öldürmeye gelince güç bulamadı. Bununla birlikte bunu ilk kez yapacak değildi! Erlerden biri, kulaklarının arkasına bir yumruk indirerek hayvanın işini bitirdi.

Tavşan öldükten sonra, kadın onun kırmızı vücudundan deriyi sıyırdı. Fakat ellediği kanın, ellerini bulayan kanın, soğuduğunu ve pıhtılaştığını duyduğu ılık kanın görünümü onu tepeden tırnağa kadar titretti. Hep ikiye bölünmüş, henüz çırpınan şu hayvan gibi kıpkırmızı kocamanını düşünüyordu.

Prusyalılarıyla birlikte sofraya oturduysa da bir lokma bile yiyemedi. Onlar ona aldırmadan tavşanı sömürdüler. O, konuşmadan, kafasında bir şey düşünerek, onlara kıyıdan bakıyordu. Yüzü o kadar renk vermez duruyordu ki kimse bir şey fark etmedi.

Kadın ansızın sordu: "Bir aydır birlikteyiz ama adlarınızı bile bilmiyorum." Onlar güçlükle ne istediğini anladılar ve adlarını söylediler. Ama bu kadarı yetmiyordu. Bunları ailelerinin adresleriyle birlikte bir kâğıda yazdırdı ve gözlüğünü koca burnuna yerleştirerek bu bilmediği yazıyı gözden geçirdi. Sonra kâğıdı katladı ve cebine, oğlunun ölümünü haber veren mektubun üzerine koydu.

Yemek bitince adamlara:

—Ben biraz sizin için çalışayım, dedi ve yattıkları samanlığa kuru ot çıkarmaya başladı.

Onlar bu işi şaşkınlıkla karşıladılar. O da biraz daha ısınacaklarını söyledi. Kendisine yardım ettiler. Demetleri ta çatının samanlarına kadar yığıyorlardı. Böylece kendilerine dört duvarı ottan, sıcak ve kokulu, içinde çok güzel uyunacak, büyük bir oda yaptılar.

Akşam yemeğinde erlerin biri Sauvage Nine'nin yine hiçbir şey yemediğini görerek merak etti. Kadın etlerinin kasıldığını söyledi. Sonra

ısınmak için güzel bir ateş yaktı. Dört Alman da her akşam çıktıkları merdivenden yerlerine çekildiler.

Samanlığın kapısı kapanır kapanmaz yaşlı kadın, merdiveni çekti. Sonra gürültüsüzce sokak kapısını açtı ve yeniden kuru ot demetleri alarak mutfağını doldurdu. Karda yalınayak öyle yavaş yürüyordu ki bir şey duyulmuyordu. Vakit vakit de uyuyan dört erin keskin ve başka başka horlayışlarını dinliyordu.

Hazırlıklarının yeteceğini aklı kesince demetlerin birini ocağa attı ve tutuşur tutuşmaz onu ötekilerin üzerine serpti. Sonra dışarıya çıktı ve baktı.

Birkaç saniye geçmeden kulübenin içini keskin bir ışık aydınlattı. Sonra korkunç bir mangal, kızgın bir dev fırını oluştu. Aydınlığı dar pencereden fışkırıyor, karın üstüne parlık bir çizgi çekiyordu.

Daha sonra evin tepesinden büyük bir çığlık koptu. Sonra insan ulumalarından, korku ve umarsızlık içinde koparılan yürek parçalayıcı haykırışlardan bir uğultu oldu. Sonra samanlık kapısı içeri düşerek bir ateş hortumu oraya daldı, ottan çatıyı deldi, sonsuz bir meşale alevi gibi gökyüzüne fırladı ve bütün kulübe tutuştu.

Artık içerde ateş çıtırtısından, duvar çökmesinden, direk düşmesinden başka bir ses duyulmuyordu. Birden dam da indi ve kulübenin kızgın kümesinden havaya, bir duman bulutu ortasında, büyük bir kıvılcım sorgucu yükseldi.

Bembeyaz kır, ateşle aydınlanmış, kırmızı boyalı örtü gibi parıldıyordu.

Uzaklarda bir çan çalmaya başladı.

Yaşlı Sauvage, adamlardan kimse kaçmasın diye elinde tüfek, oğlunun tüfeği, yanmış evinin önünde, ayakta duruyordu.

İşin bittiğini görünce silahını ateşe attı. Bir patlama sesi çınladı.

Adamlar, köylüler, Prusyalılar, geliyorlardı.

Kadını yere uzatılmış bir ağaç gövdesinin üzerinde, rahat ve hoşnut oturuyor buldular.

Bir Fransız çocuğu gibi Fransızca konuşan bir Alman subayı sordu:

—Nerede erleriniz?

O, kuru kolunu yangının sönmeye başlayan kızıl yığınına doğru uzattı ve güçlü bir sesle yanıt verdi:

—Bunun içinde!

Çevresine toplanıyorlardı, Prusyalı sordu:

—Yangın nasıl çıktı?

Kadın: —Ben çıkardım, dedi.

Kimse inanmıyordu. Onu kazadan aklını oynatmış sanıyorlardı. O vakit herkes çevresine üşüşür ve kendisini dinlerken, o, ta mektubun gelişinden eviyle birlikte tutuşan adamların son çığlığına kadar bütün olayı başından sonuna kadar anlattı. Ne duyduklarından, ne de yaptıklarından birini unuttu.

Bitirince cebinden iki kâğıt çıkardı ve ateşin son ışıklarında onları ayırt etmek için yine gözlüğünü taktı. Sonra birini göstererek: "Bu, Victor'un ölümü" dedi. Öbürünü gösterirken de başıyla kızıl döküntüleri işaret ederek: "Bu da onların adları" diye ekledi; evlerine yazılması için. Beyaz kâğıdı, kendisini omuzlarından tutan subaya rahatça uzattı ve yine:

—Nasıl olduğunu yazarsınız, dedi; analarına babalarına bunu benim yaptığımı bildirirsiniz. Simon Sauvage kadının zaferi! Unutmayın.

Subay haykıra haykıra Almanca komutlar veriyordu. Kadını yakaladılar, evinin henüz sıcak duvarlarının önüne diktiler. Sonra karşısında yirmi metre öteye acele on iki kişi dizildi. O hiç kıpırdamadı. Anlamıştı. Bekliyordu.

Bir komut çınladı, arkasından uzun bir patlama koptu. Sonra gecikmiş bir tüfek tek başına patladı.

Kadın düşmedi. Bacakları biçilmiş gibi çöktü.

Prusyalı subay yaklaştı. Kadın hemen hemen ikiye bölünmüştü. Büzülmüş elinde kana bulanmış mektubunu tutuyordu.

Dostum Serval ekledi:

—İşte Almanlar şatomu, yörenin şatosunu bir karşılık olsun diye yıktılar.

Ben burada kavrulan dört uysal, kendi halinde delikanlının annelerini ve bu duvarın önünde kurşuna dizilen öteki annenin yabanıl kahramanlığını düşünüyordum.

Yerden, ateşin karasını hâlâ üstünde taşıyan küçük bir taş aldım.

BİR ANA BABA KATİLİ

Avukat, savunmasında deli olduğunu ileri sürmüştü. Bu garip cinayet başka nasıl açıklanabilirdi?

Bir sabah Chatou yakınlarında kamışlar arasında sarmaş dolaş iki ceset bulunmuştu. Kadın da, erkek de zengin, hemen hemen genç ve yörenin belli başlı kibarlarındandı. Daha geçen yıl evlenmişlerdi. Yani kadın üç yıldan fazla dul yaşamamıştı.

Kimse düşmanları olacağını sanmıyordu. Üzerlerinden bir şey de çalınmamıştı. İnce, uzun ve sivri bir demirle arka arkaya vurulduktan sonra kıyıdan suya atılmışa benziyorlardı.

Soruşturma ortaya bir şey çıkaramıyordu. Bilgilerine başvurulan kayıkçıların bir şeyden haberleri yoktu. Konu yüzüstü bırakılacakken yakın köylerin birinden Georges Louis adlı ve Le Bourgeois lakaplı genç bir marangoz gelip polise teslim oldu.

Bütün sorulanlara yalnızca şu yanıtı veriyordu:

—Adamı iki yıldan, kadını da altı aydan beri tanıyorum. Çok kez bana eski eşya onartmaya gelirlerdi. Çünkü ben işimde ustayım.

—Onları neden öldürdünüz? sorusunu da boyuna:

—Öldürmek istediğim için, diye karşılıyordu.

Ağzından başka bir söz alınmamıştı.

Bu adam kuşkusuz bir babasız çocuktu. Daha önce kasabada sütninedeydi. Sonra bırakılmıştı. Georges Louis'den başka adı yoktu. Fakat büyüdükçe arkadaşlarında bulunmayan anadan doğma zevkler ve inceliklerle zekası göze görünür derecede açıldığı için ona "Kentsoylu" demişler ve asıl adını kullanmaz olmuşlardı. Sanat edindiği marangozlukta parmakla gösterilir ustalardan sayılıyordu. Hatta biraz ağaç üzerine oyma da yapıyordu. Komünistlikle nihlistliğin pek ileri yandaşı olduğu, kanlı dramlardan söz eden romanları çok okuduğu, etkili bir seçmen ve işçi, köylü toplantılarında sözü geçer bir konuşmacı olduğu da dillerdeydi.

* * *

Evet, avukat deli olduğunu ileri sürmüştü.

Gerçekte bu işçinin, kendisine iki yıldan beri üç bin franklık (buna defterleri tanıkti) iş yaptıran en iyi, zengin ve cömert (öyle tanıyordu) müşterilerini öldürmesi nasıl kabul edilebilirdi? İşte bir tek açıklama yolu vardı: Delilik, bir sınıfsızın bütün kentsoylulara yöneltilmiş bir öcü iki

kentsoyludan alma saplantısı. Avukat bu babasıza ülkece verilen "Kentsoylu" lakabını ustalıkla anımsatarak haykırıyordu:

—Anasının babasının attığı bu talihsiz çocuğu böyle yüceltmek bir alay, hem de güçlü bir alay değil midir? O, ateşli bir cumhuriyetçidir. Ne diyorum. Hatta cumhuriyetin vaktiyle kurşuna dizip sürdüğü, fakat bugün kucaklayarak karşıladığı bir siyasal partidendir. Yangının bir ilke ve insan öldürmenin basit bir araç sayıldığı partiden.

Şimdi genel toplantılarda alkışlanan bu uğursuz ilkeler, işte bu adamın da düşünmesine neden oldu. O cumhuriyetçiler, hatta ve hatta kadınlar tarafından, Mösyö Gambetta'nın, Mösyö Grevy'nin başlarının istendiğini duya duya kafasının allak bullak olduğunu gördü. O da kan, kentsoylu kanı istedi!

Mahkum edilmesi gereken o değil, Commune'dür, baylar!

Salonu beğenme ve onay fısıltıları dolaştı. Avukatın davayı kazanması kesin sayılıyordu. Savcı üstelemedi.

O vakit başkan sanığa, o ünlü soruyu sordu:

—Sanık, savunmanız için bir şey eklemeyecek misiniz?

Adam kalktı.

Kısa boylu, sarı keten renginde, ela gözleri kımıltısız ve parlak biriydi. Bu ince yapılı çocuktan güçlü, açık ve yankılar yapan bir ses çıkıyor, daha ilk sözcüklerde hakkındaki düşünceyi değiştiriveriyordu.

Bir konuşmacı tonuyla yüksekten ve en önemsiz sözlerini bile büyük salonun sonundan işittirebilecek biçimde tane tane konuştu:

—Başkanım, tımarhaneye gitmek istemediğim, hatta kafamın kesilmesini bile buna yeğlediğim için size her şeyi söyleyeceğim.

Ben bu adamla kadını öldürdüm. Çünkü onlar benim anam ve babamdı.

Şimdi beni dinleyin ve kararınızı verin.

Bir kadın bir oğlan doğurdu ve onu bir yerde bir sütnineye verdi. Cinayet ortağının, bu küçük masumu yalnızca hangi yöreye götürdüğünü biliyordu. Çocuk ömürlük yoksulluğa, yasa dışında doğmak utancına, üstelik de, bırakıldığı için ve aylık parayı alamayan sütninenin (birçokları gibi) onu tükenmeye, açlıktan kıvranmaya, bakımsızlıktan sönmeye bırakması beklenebileceği için, ölüme mahkumdu.

Bana süt veren kadın annemden daha namuslu, daha kadın, daha büyük, daha anne çıktı. Beni yetiştirdi. Görevini yapmakla hata etti. Bir köşeye gübre atılır gibi bırakılıveren bu düşkün çocukları Azrail'e göstermek daha iyidir.

Üzerimde bir onursuzluk taşıdığımı belli belirsiz duyarak büyüdüm. Bir gün başka çocuklar bana "piç" dediler. İçlerinden birinin, evinde duyup yaydığı bu sözcüğün ne demek olduğunu bilmiyorlardı. Ben de bilmiyordum, fakat sezdim.

Okulun, diyebilirim ki, en zeki öğrencilerinden biriydim. Ailem beni bırakma suçunu işlemeseydi namuslu, belki de yüksek bir adam olacaktım, başkanım.

Bu cinayeti onlar bana karşı işlediler. Ben kurban oldum. Onlar suçlu oldu. Ben savunmasızdım. Onlar acımasızdı. Bana sevgi borçluydular; beni attılar.

Ben yaşamımı onlardan almıştım. Fakat yaşam, verilen bir armağan mıdır? Herhalde benimki bir ezinç yükünden başka şey değildi. Utandırıcı bakışlarından sonra onlara sonunda bir öç borcum kalıyordu. Onlar bana karşı bir yaratığa layık görülebilecek davranışların en insanlığa sığmazını, en alçakça ve en canavarcasını yaptılar.

Aşağılanan adam vurur; malı çalınan, onu zorla geri alır. Aldatılan, oyuna getirilen, yıkıma sürüklenen kimse öldürür. Tokatlanan adam öldürür; onurundan edilen adam öldürür. Ben öfkelerini bağışladıklarınızın hepsinden çok soyulmuş, aldatılmış, yıkıma sürüklenmiş, manen tokatlanmış ve onursuzluğa düşürülmüş bir adamım.

Öldürdüm, öç aldım. Bu benim hakkımdı. Beni içine attıkları korkunç yaşama karşı onların günlü güneşli yaşamını aldım.

Ana baba öldürmekten söz edeceksiniz! Kendileri için nefret edilen bir yük, bir korku, bir alçaklık lekesi olduğum bu insanlar, doğumumu bir uğursuzluk ve yaşamamı tepelerinde bir utanç sayan bu yaratıklar benim anam, babam mıydı sanki? Onlar bencilce bir zevk arıyorlardı; beklemedikleri bir çocukları oldu. Onu aradan kaldırdılar. Benim de onlara aynı şeyi yapma sıram geldi.

Bununla birlikte son zamanlarda onları sevmeye de hazırdım.

Demin söylediğim gibi, iki yıl önce adam, yani babam ilk kez olarak dükkanıma girdi. Bir şeyden kuşkulanmıyordum. Bana iki parça eşya ısmarladı. Sonradan öğrendim ki papazdan, gizli kalmak koşuluyla, bazı bilgiler almış.

Sık sık geliyor, beni çalıştırıyor ve iyi para veriyordu. Hatta bazen de biraz öteden beriden söz ediyordu. Kendisi için içimde bir sevgi duyuyordum.

Bu yılın başında karısını, annemi de getirdi.

Kadın içeri girdiği zaman öyle titriyordu ki kendisini bir sinir hastası sandım. Oturacak yer aradı ve bir bardak su istedi. Bir şey söylemiyordu. Yaptığım eşyaya bir deli gibi bakıyor, adamın her sorduğuna gelişigüzel bir evet veya hayırdan başka yanıt vermiyordu. Çıkıp gittiği zaman onun biraz kaçık olduğu yargısına vardım.

Ertesi ay yine geldi. Yatışkın ve kendine egemendi. O gün epeyce durup gevezelik ettiler ve bana büyük bir iş ısmarladılar. Kendisini, bir şey fark etmeden, üç kez daha gördüm. Fakat bir gün yaşamımdan, çocukluğumdan, ailemden laf açmaya kalktı. Hemen yanıt verdim: "Benim ana babam, beni sokağa atmış iki alçaktı bayan." O zaman elini göğsüne götürdü ve düşüp bayıldı. Derhal: "Bu benim annem!" diye düşündüm. Fakat bir şey sezdirmekten çekindim. Kendisinin açılmasını istiyordum.

Onlar gibi ben de bilgi topladım. Ancak geçen temmuzdan beri evli bulunduklarını, annemin o tarihe kadar üç yıl dul kaldığını öğrendim. Daha ilk kocasının yaşamında seviştikleri çok söylenmişse de bunun bir kanıtı elde edilememişti. Bu kanıt bendim. Önce saklanan, sonra yok edilmesi umulan kanıt.

Bekledim. Bir akşam, yine babamla birlikte, çıkageldi. O gün, bilmem neden, çok heyecanlı gibiydi. Giderken bana şunları söyledi: "Sizi namuslu bir çocuk ve iyi bir işçi gördüğüm için size yardımcı olmak istiyorum. Kuşkusuz bir gün evlenmeyi düşüneceksiniz. Beğeneceğiniz kadını özgürce seçmenize yardım edeyim diyorum. Ben bir kez istemeye istemeye evlenmiştim. Onun için bundan neler çekildiğini bilirim. Şimdi zengin, çocuksuz, özgür ve malıma sahibim. İşte size ayırdığım evlenme parası."

Elime doğru koca bir mühürlü zarf uzattı.

Kendisine gözlerimi dikerek baktım, sonra sordum: "Siz benim annem misiniz?"

Üç adım geriledi ve beni görmemek için eliyle gözlerini kapadı. Öteki, adam, yani babam onu kollarına aldı ve bana haykırdı: "Delirdiniz galiba!"

Yanıt verdim: "O kadar değil. Sizin benim anam ve babam olduğunuzu pekâlâ biliyorum. Aldanmadığım ortada. Şunu itiraf edin, gizinizi saklayayım. Size hiç kızmayacağım. Neysem yine o, sade bir marangoz kalacağım."

Adam artık hıçkırmaya başlayan karısını tutmayı sürdürerek kapıya doğru geriliyordu. Koşup kapıyı kapadım ve anahtarı cebime koyarak konuşmayı sürdürdüm: "Görün, halimi görün de annem olduğunu hâlâ yadsıyın bakalım."

Bunun üzerine adam kızdı; şimdiye kadar kaçınılmış kepazeliğin ansızın patlak vereceğini, durumlarının, ün ve onurlarının bir vuruşta darmadağın olacağını düşünerek sapsarı kesildi, ödü koptu ve kekeledi: "Siz bizden para çekmek isteyen bir alçaksınız. Gelin de sonra halka, bu soysuzlara iyilik edin, yardımda bulunun, el uzatın!"

Annem ne yapacağını şaşırmış, üst üste yineliyordu: "Gidelim artık, gidelim buradan!"

O vakit, kapı kapalı olduğu için, adam bağırdı: "Eğer şimdi açmazsanız sizi şantaj ve tehditten hapse attırırım!.."

Soğukkanlılığımı yitirmemiştim. Kapıyı açtım ve onların gölgelere daldığını gördüm.

Fakat birdenbire yetim bırakılmış, terkedilmiş, suya itilmiş gibi oldum. Öfkeyle, kin ve nefretle karışık yaman bir üzünç, bütün benliğimi sardı. İçimde bir tür isyan, bir adalet, hak, onur ve tanınmamış sevgi isyanı koptu. Kendilerine yetişeyim diye, Seine boyunca koşmaya başladım. Chatou Garı'na o yoldan gidilirdi.

Çok geçmeden onlara yetiştim. Gece bastırmıştı, göz gözü görmüyordu. Çimende kurt adımıyla yürüyordum. Beni işitmediler. Annem hep ağlıyordu. Babam da şöyle diyordu: "Bu, sizin hatanız. Ne diye onu görmek istediniz? Bizim durumumuzda böyle delilik olur mu? Ona, görünmeden, uzaktan da iyilik edilebilirdi. Madem kendisini tanıyamayacağız, bu tehlikeli ziyaretler neye yarayacaktı?"

O zaman yalvararak önlerine atıldım ve bir çocuk gibi dil döktüm: "Görüyorsunuz ki ben sizin oğlunuzum. Beni bir kez attınız. Gene mi öyle yapacaksınız?"

Bunun üzerine, başkanım, onur, yasa ve cumhuriyete ant içerim ki bana el kaldırdı, vurdu ve yakasına yapıştığım için cebinden bir tabanca çıkardı.

Ortalığı kıpkırmızı gördüm. Artık bir şey bilmiyordum. Cebimde pergelim vardı. Vurdum, vurabildiğim kadar vurdum.

Kadın, sakalımı yolarak: "İmdat! Katil var!" diye haykırmaya başladı. Galiba onu da öldürdüm. O zaman ne yaptığımı biliyor muydum?

Sonra ikisini de yerde görünce, ölülerini, düşünmeden Seine'ye attım.

İşte bu. Şimdi verin yargınızı.

* * *

Sanık yerine oturdu. Açığa vurulan bu olaylar karşısında duruşmayı başka güne bıraktılar. Yakında davaya yeniden bakılacak.

Eğer "jüri"de olsaydık, bu ana baba katiline biz ne yapardık?

KÜÇÜK BİR DRAM

Yolculuğun keyfi raslantılardadır. Ülkeden beş yüz fersah uzakta ansızın bir Parisliyle, bir sınıf arkadaşı veya bir yazlık komşusuyla karşılaşmanın zevkini kim bilmez? Henüz buhar tanımayan yerlerin çıngıraklı posta arabasında, yalnızca küçük bir kasabada beyaz bir evin kapısından fener ışığı altında arabaya binerken yarım yamalak görülmüş, yabancı bir genç kadının yanında, kim göz kırpmadan bir gece geçirmemiştir?

Hele sabah olunca, çıngırakların arasız çınlamasından ve camların tangır tangır sarsılmasından kulaklar sağır ve kafa sersemken güzel yol arkadaşının dağınık saçları arasında gözlerini açtığını, çevresine bakındığını, ince parmaklarının ucuyla serkeş saçlarını düzelttiğini, başına çeki düzen verdiğini, becerikli bir elle korsasının kayıp kaymadığına, ceketinin doğru durup durmadığına, etekliğinin çok buruşup buruşmadığına baktığını görmek ne kadar hoştur!

O, soğuk ve meraklı bir göz atışıyla bir kez size de bakar. Sonra bir köşeye kurulur ve artık görünümden başka bir şeyle ilgilenmiyor görünür.

İstemeden boyuna onu gözetler, boyuna onu düşünürsünüz. Kimdir? Nereden gelir? Nereye gider? Yine istemeden kafanızda küçük bir roman tasarlarsınız. Kadın güzeldir; cana yakına da benzer! Sahibi için ne mutluluk! Onun yanında geçirilen yaşamın herhalde tadına doyum olmaz. Kim bilir? Belki de yüreğimize, düşlerimize, yapımıza denk gelecek kadın, işte buydu.

Sonra onu bir yazlık evinin tahta parmaklığı önünde iniyor görünce duyulan gönül darlığı da ne tatlıdır! Orada onu iki çocuk ve iki dadıyla bekleyen bir adam vardır. Onu kucaklayıp öperek yere indirir. O da eğilir, kendisine el uzatan yavruları alır, sevecenlikle okşar. Sonra dadılar, arabacının arabanın tepesinden attığı paketleri toplarken hepsi de bir bahçe yolunda uzaklaşırlar.

Hoşça kal! Bu, bu kadar işte! Artık ona raslanacak değildir. Geceyi yanınızda geçiren genç kadın bütün bütün gitti! Onunla hiç konuşmamıştınız; kendisini bir daha görseniz de tanıyacağınız bile kuşkulu. Bununla birlikte ayrılış, yine de biraz üzünç veriyor. Hoşça kal!

Bende böyle kimi şen, kimi üzünçlü, çok yol anısı vardır.

Auvergne'de, o ne çok yüksek, ne çok yalçın, güzel, sevimli, cana yakın dağlarda yaya ve rasgele dolaşıyordum. Sancy'ye tırmanmıştım. Notre-Dame'da Vassivière denen küçük ve ziyaret yeri bir kilisenin yakınında

küçük bir lokantaya girdim. Orada, dipteki masada tek başına yemek yiyen acayip ve gülünç bir yaşlı kadın gördüm.

En aşağı yetmiş yaşında vardı. İri yapılı, kuru ve eski modaya göre şakaklarında lüle lüle örülmüş ak saçlarıyla çirkin bir kadındı. O diyar senin, bu diyar benim diye gezip tozan bir İngiliz karısı gibi, ne giydiğine aldırmaz bir durumda, tuhaf ve derme çatma bir giyimle omlet yiyor ve yalnızca su içiyordu.

Garip bir görünüşü, endişeli gözleri ve feleğin kahrına uğradığını gösteren bir yüzü vardı. Ona istemeye istemeye bakıyor ve kendi kendime: "Kimdir? Yaşayışı nedir? Neden bu dağlarda yapayalnız dolaşır?" diye soruyordum.

Kadın borcunu ödedi, sonra iki ucu kollarından sarkan küçük ve acayip bir şalı omuzlarında düzelterek, gitmek üzere kalktı. Bir köşeden, üstüne kızgın demirle adlar yazılmış uzun bir yol değneği aldı ve yola çıkan bir postacı adımlarıyla dimdik, kaskatı yürüdü.

Kendisini kapıda bir kılavuz bekliyordu. Birlikte uzaklaştılar. Uzun tahta haçlardan bir çizginin işaretlediği yol boyunca yamacı inişlerine bakıyordum. Kadın arkadaşından daha boyluydu ve sanki ondan hızlı da gidiyordu.

İki saat sonra ağaçlar, çalılar, kaya ve çiçeklerle dolu, kocaman, yemyeşil ve son derece güzel çukurunda bir pergelden çıkmış kadar yuvarlak, gökten damlamış denecek kadar duru ve mavi, insanı bu eski yanardağ ağzına egemen orman yamacında, bir kulübede yaşamaya imrendirecek kadar hoş Pavin gölünün bulunduğu, o durgun ve soğuk suyun uyuduğu derin huninin dış yamaçlarına tırmanıyordum.

O, orada, ayaktaydı. Sönmüş yanardağın dibindeki saydam yaygıyı seyrediyordu. Sanki en derin yeri, bütün öbür balıkları yiyip bitirmiş, canavar kadar iri alabalıklara yuva olduğu söylenen bilinmez derinliği görmek ister gibi bakıyordu. Yanından geçerken gözlerinde iki damla yaş yuvarlanıyor sandım. Fakat göle çıkan bayırın aşağısında, bir meyhanedeki kılavuzuna ulaşmak üzere geniş adımlarla yürüdü, gitti.

Kendisini o gün bir daha görmedim.

Ertesi gün, karanlık çökerken, Murol Şatosu'na vardım. Eski hisar, geniş bir koyağın ortasında, üç küçük koyağın birleştiği yerdeki kayasının üzerinde ayakta duran dev gibi kule, kararmış, yer yer çatlamış, yamru yumru olmuş, fakat geniş ve yuvarlak dibinden ta tepesindeki yıkık kuleciklere kadar henüz yusyuvarlak, göklere baş kaldırıyordu.

Onun yalın büyüklüğü,görkemi, ağır ve ezici eskiliğiyle insanı her yıkıntıdan çok kavrayan bir yanı vardı. Orada dağ gibi yüksek, yapayalnız, ölü bir kraliçe, ama yine ayağına serilmiş koyaklara egemen bir kraliçeydi. Bu şatoya çamlık bir yamaçtan çıkılıyor, dar bir kapıdan giriliyor ve bütün yörenin tepesinde, ilk suru oluşturan duvarların dibinde duruluyordu.

İçerde çökmüş salonlar, basamaksız kalmış merdivenler, ne olduğu bilinmez delikler, yer altı bodrumları, zindanlar, ortalarından ayrılmış duvarlar, nasıl durduğu anlaşılmaz kubbeler, otların fışkırdığı ve böceklerin kaçıştığı bir taşlar ve çatlaklar karmaşası vardı.

Bu yıkıntıda tek başıma dolaşıyordum.

Ansızın bir sur parçasının arkasında bir yaratık, bu eski ve göçmüş konağın ruhuna benzeyen bir hayalet gördüm.

Hemen hemen korku denecek bir şaşkınlıkla irkildim. Sonra daha önce iki kez rasladığım yaşlı kadını tanıdım.

Ağlıyordu. Boncuk gibi yaşlarla ağlıyor ve mendilini elinde tutuyordu.

Çekilmek için döndüm. Görüldüğünden utanarak benimle konuştu.

—Evet, bayım, ağlıyorum. Ara sıra böyle olurum.

Şaşırmış, ne yanıt vereceğimi bilemeden kekeledim:

—Bağışlayın efendim, sizi rahatsız ettim. Herhalde başınızdan bir yıkım geçmiş olacak.

—Evet, diye mırıldandı; hayır, ben yitmiş bir köpek gibiyim.

Sonra mendilini gözlerine götürerek hıçkırmaya başladı.

Bu, her görenin gözlerini sulandıracak gözyaşlarıyla içim kabararak ellerini tuttum ve kendisini susturmaya çalıştım. O artık üzüntüsünü yapayalnız taşımaktan kurtulmak ister gibi, birdenbire bana öyküsünü anlattı.

—Ah, bayım, ah! Bilseniz... Ne ezinç içinde yaşadığımı bir bilseniz...

Mutluluk içindeydim... Ötede, ülkemde bir evim var. Oraya dönemiyorum. Artık dönemeyeceğim de. Çok zor geliyor.

Bir oğlum var... Oğlum, oğlum işte! Çocuklar bilmezler ki... Yaşanacak günler ne kadar az! Şimdi onu görsem belki tanımam bile! Kendisini nasıl da severdim! Hatta doğmadan, içimde kıpırdadığını duyduğumdan beri! Sonra da öyle. Onu ne kadar öptüm, okşadım, bağrıma bastım! Onun uyumasına bakarak, onu düşünerek ne geceler geçirdiğimi bilseniz! Ben onun delisiydim. Babası onu yatılı okula verdiği zaman ancak sekiz yaşında vardı. İşte her şey o vakit bitti. O bir daha benim olmadı. Of, Tanrım! Yalnızca her pazar gelirdi. O kadar işte!

Sonra Paris'e koleje gitti. Artık topu topu yılda dört kez geliyordu. Her defasında da onun değişmiş, ben görmeden biraz daha büyümüş olmasına şaşırıyordum. Onun benden hiç koparılamayacak olan çocukluğunu, bağlılığını, yakın sevgisini elimden almışlar; onu serpiliyor, delikanlı oluyor görme zevkini benden çalmışlardı.

Kendisini yılda dört defacık görüyordum! Düşünün bir kez! Her gelişinde artık ne vücudu, ne bakışı, ne davranışları, ne sesi, ne de gülüşü eskisi gibiydi. Bunların hiçbiri benim bildiklerim değildi! Bir çocuk ne de çabuk değişiyor! Hele bu değişikliği görmek için insan onun yanıbaşında olmazsa ne kötü! O bir daha göz önüne getirilemiyor!

Bir yıl bıyıkları terlemiş geldi! O! Benim oğlum ha! Şaştım kaldım... Ve inanır mısınız? Üzgünlük duydum. Kendisini öpmeye bayağı cesaret edemiyordum. Artık beni kucaklamasını bilmeyen, görevi olduğu için seviyora benzeyen, öyle gerekiyor diye "anne" sözüyle çağıran, ben onu kollarımın arasında adeta ezmek isterken yalnızca alnımı öpen bu kocaman esmer çocuk benim yavrum, bir zamanki kıvırcık küçük sarışınım, kundağını dizlerimde tuttuğum ve mini mini obur dudaklarına meme verdiğim sevimli, sevgili bebeğim miydi? Evet, o muydu acaba?

Kocam öldü. Sonra sıra babama, anneme geldi. Daha sonra da iki kız kardeşimi yitirdim. Zaten ölüm bir eve girdi mi orada uzun zaman dönmeye gerek bırakmayacak kadar iş çıkarmaya can atar gibi davranır. Öbürlerine ağlayacak bir iki kişiden başka kimse bırakmaz.

Yalnız kaldım. Oğlum hukuktaydı. Onun yanında yaşayıp öleceğimi umuyordum. Birlikte oturmak için, bulunduğu yere gittim. Oysa o bekar yaşamaya alışmıştı. Bana kendisini sıktığımı duyumsattı. Ayrıldım. Yanlış yapmışım. Fakat yük olduğumu anlamaktan ben, annesi, çok üzülüyordum. Evime döndüm.

Onu artık hiç, hemen hiç görmedim.

Evlendi. Ne güzel! Sonunda hiç ayrılmamasıya birleşecektik. Torunlarım olacaktı! Bir İngiliz kızı almıştı. Kadın bana kin bağladı. Niçin? Acaba onu çok sevdiğimi anladı da ondan mı?

Yine uzaklaşmak zorunda kaldım. Kendimi yine yalnız buldum. Evet, bayım, yapyalnız.

O sonra İngiltere'ye gitti. Onların, karısının akrabalarının yanında yaşayacaktı. Anlıyorsunuz ya? Onu, oğlumu kendilerine kattılar. Onu benden çaldılar! Bana her ay yazıyor. Önceleri gelirdi de. Ama artık gelmez oldu.

İşte, dört yıldır kendisini görmedim! Yüzü buruşmuş, saçları ağarmıştı. Hiç bu mümkün mü? Benim oğlum, eski küçük, pembecik oğlum, bu hemen hemen yaşlı adama dönebilir mi? Kuşkum yok, artık onu göremeyeceğim.

Şimdi bütün yıl geziyorum. Gördüğünüz gibi yanımda kimse bulunmadan sağa gidiyor, sola gidiyorum.

Tıpkı yitmiş bir köpek gibiyim. Haydi bayım, güle güle. Yanımda durmayın. Bunları size anlattığınma üzülüyorum.

Dönüp bayırı inerken yaşlı kadını yarılmış bir duvarın üzerinde, ayakta, dağlara, uzun koyağa ve uzaklarda Chambon Gölü'ne bakıyor gördüm.

Rüzgâr, robunun eteğiyle omuzlarında taşıdığı acayip şalı bir bayrak gibi sallıyordu.

BAYAN İNCİ

I

O akşam bayan İnci'yi kraliçe seçmekle gerçekten ne garip bir düşünceye kapılmıştım.

Her yıl gider, haçı suya atma yortusunu yaşlı dostum Chantal'in evinde kutlarım. Onun en yakın arkadaşı olan babam, beni çocukken oraya götürürdü. Bunu sürdürdüm. Ben yaşadıkça ve bu dünyada bir Chantal bulundukça da kuşkusuz sürdüreceğim.

Chantallerin garip bir yaşamları vardır. Paris'te, tıpkı Grosse'ta veya Yvetot'da, Pont —à -Mousson'daymışlar gibi yaşarlar.

Rasatane yakınlarında, küçük bir bahçe içindeki evleri kendilerinindir. Orada, taşrada gibi otururlar. Paris'ten, asıl Paris'ten haberleri yoktur, orada olup bitenlere hiç aldırış etmezler. Öyle uzak, öyle uzaktadırlar! Bununla birlikte bazen oraya bir yolculuk, uzun bir yolculuk yaparlar. Aile içinde söylendiği gibi Bayan Chantal toptan yiyecek almaya gider. Bakın toptan yiyecek almaya nasıl gidilir:

Mutfak dolaplarının anahtarlarını taşıyan Bayan İnci (çünkü çamaşır dolaplarına ev sahibi bayan kendi bakar) şekerin bitmek üzere olduğunu, konservelerin tükendiğini, kahve torbasının dibine indiğini haber verir.

Böylece açlık tehlikesine karşı dikkati çekilen Bayan Chantal, bir deftere not ala ala kalanları gözden geçirir. Sonra birçok sayı yazıp önce uzun hesaplara, arkasından da Bayan İnci ile uzun danışmalara girişir. Sonunda anlaşmaya varılır ve her şeyden üç ay için alınacak miktarlar saptanır: Şeker, pirinç, kuru erik, kahve, reçel, kutu bezelye, kuru fasulye, istakoz, tuzlu veya isli balık, ve benzerleri.

Ondan sonra alışveriş günü kararlaştırılır ve bir araba, kapalı bir kira arabasıyla köprülerin ötesinde, yani mahallelerde büyük bir bakkala gidilir.

Bayan Chantal'le Bayan İnci bu yolculuğu birlikte yaparlar ve akşam, yemek vakti, yorgunluktan bitmiş, bir o kadar da üzülmüş, tepesi bir taşınma arabası gibi paketler ve çuvallarla dolu kupanın içinde sarsılmış olarak, dönerler.

Chantallere göre Paris'in Seine ötesindeki bölümü, yeni mahalleler, günlerini boşuna harcayıp gecelerini eğlenceyle geçiren ve paralarını pencereden atan garip, gürültücü, kendini bilmez bir halkın oturduğu mahallelerdir. Bununla birlikte, genç kızlar arada sırada tiyatroya, oyun Bay

Chantal'in okuduğu gazete tarafından salık verilmişse, Opéra-Comique'e veya Française'e götürülürler.

Genç kızlar şimdi on dokuz ve on yedi yaşlarında olmalıdır. Bunlar çok iyi yetişmiş, iki güzel bebek gibi silik kalacak kadar iyi yetişmiş, uzun boylu, tazecik, iki hoş kızdı. Küçük Chantallere dikkat etmek veya kur yapmak dünyada aklıma gelemezdi. İnsan onlarla konuşmaya ancak cesaret ederdi. O kadar masumdular. Kendilerine selam verilirken hemen hemen saygısızlık etmekten korkulurdu.

Babaya gelince, o çok bilgili, çok açık, çok içten, fakat her şeyden önce rahatı, dinginliği, erinci seven ve değişmez bir devinimsizlik içinde kendi keyfince yaşamak için ailesinin böyle mumyalaşmasına çok yardım etmiş olan, hoş bir adamdır. Çok okur, seve seve konuşur ve acıma duygusu çabuk uyanır. Kimseyle görüşmemek, dirsek dirseğe gelmemek, çarpışmamaktan dolayı derisi, manevi derisi pek duyarlı ve nazik bir duruma gelmişti. En küçük şey onu heyecanlandırıyor, sarsıyor ve örseliyordu.

Bununla birlikte Chantallerin ilişkileri, ama dar, dikkatle seçilmiş birkaç komşu arasında ilişkileri de vardır. Uzakta oturan akrabalarla da yılda iki veya üç gidip gelmeleri olur.

Bense 15 Ağustos'ta ve haçı suya atma yortusunda onlara akşam yemeğine giderim. Bu, Katoliklerin paskalya duası gibi, görevlerim arasındadır.

15 Ağustos'ta bir iki dost daha çağrılır. Fakat haçı suya atmada ben tek yabancı çağrılıyımdır.

II

İşte her yıl gibi o yıl da haçı suya atma yortusunu kutlamak üzere Chantallere akşam yemeğine gitmiştim.

Göreneğimize göre Bayan Chantal, Bay Chantal ve Bayan İnci ile kucaklaştım, Matmazel Louise'le Matmazel Pauline'i de derin bir saygıyla selamladım. Bana bin şey, sokak haberleri, politika, Tonkin sorunu konusunda halkın ne düşündüğü, temsilcilerimiz üzerine sorular sordular. İri yapılı bir hanım olan ve bütün düşünceleri bana yontma taşlar gibi dört köşeli gelen Bayan Chantal, siyasetle ilgili her konunun sonucu olarak şu tümceyi söylerdi: "Bütün bunlar, sonrası için kötü tohumlardır." Neden her zaman Bayan Chantal'in düşüncelerinin dört köşe olduğunu düşünmüşümdür? Orasını bilmem. Fakat onun her dediği kafamda bu biçimi alır. Bir kare, karşılıklı dört köşesiyle kocaman bir kare. Düşünceleri

bana hep yuvarlak ve çember gibi tekerlenir gelen başka insanlar da vardır. Herhangi bir şey üzerinde bir tümceye başladılar mı on, yirmi, elli yuvarlak düşünce çıkar, gider, yuvarlanır ve gözümün önünde, irili ufaklı, birbirinin arkasından, ta ufukta bir noktaya kadar koşar. Birtakım insanların da sivri düşünceleri olur. Neyse, bunların pek önemi yok.

Her zamanki gibi sofraya oturuldu ve yemek, akılda kalacak bellibaşlı bir şey konuşulmadan bitti.

Sıra tatlıya gelince sofraya kral pastası getirildi. Her yıl Bay Chantal kral olurdu. Sürekli bir raslantının mı, yoksa ailece bir anlaşmanın mı sonucuydu, bilmem, kendisine düşen pastanın içinde baklayı kesinlikle o bulur ve Bayan Chantal'i de kraliçe ilan ederdi. Onun için ağzımdaki pasta lokmasında az kalsın bir dişimi kıracak olan çok sert bir şey olduğunu anlayınca, şaşırdım. Bunu yavaşça ağzımdan çıkardım ve boyu bir fasulye tanesini geçmeyen büyük bir porselen bebek gördüm. Şaşkınlık bana bir "A!" dedirtti. Herkes yüzüme baktı ve Chantal alkışlayarak haykırdı: "Gaston'a çıktı! Gaston'a çıktı! Yaşasın Kral! Yaşasın Kral!"

Hepsi bir ağızdan: "Yaşasın Kral!" diye yineledilar. Ben de biraz budalaca durumlarda çok kez yok yere kızarıldığı gibi kulaklarıma kadar kızardım. O çini parçasını iki parmağımın arasında tutarak gözlerim inik duruyor, gülmeye çalışıyor ve ne yapacağımı, ne diyeceğimi bilmiyordum. Bu sırada Chantal: "Şimdi bir kraliçe seçmek gerek" dedi.

İşte o zaman sıfırı tükettim. Bir saniyede aklımdan bin düşünce, bin olasılık geçti. Bana küçük Chantallerden birini mi seçtirmek istiyorlardı? Bu, onlardan hangisini yeğlediğimi bana söyletme vesilesi mi, yoksa olası bir evlenmeye doğru tatlı, hafif, duyulur duyulmaz bir ana baba atılımı mıydı? Baş göz etmek konusu, kızları büyümüş bütün evleri durmadan uğraştırır ve her biçime, her kılığa, her vesileye bürünür. Beni büyük bir sürçme korkusu, aynı zamanda Matmazel Louise'le Matmazel Pauline'in o kadar şaşmaz biçimde dürüst ve kapalı durumları karşısında büyük bir çekingenliktir aldı. Kızlardan birini öbürünün zararına seçmek, bana iki su damlası arasında bir fark gözetmek kadar zor geldi. Sonra, hiç istemezken, usul usul hep bu anlamsız krallık kadar sessiz, sezilmez, gizli kapaklı yollarla sonunda evlenmeye sürüklenebileceğim bir serüvene atılmak da midemi çok kötü bulandırıyordu.

Fakat ansızın içime bir şey doğdu ve porselen bebeği Bayan İnci'ye uzattım. Herkes önce bir şaşırdı. Sonra, kuşkusuz sakınım ve inceliğim

beğenilmiş olacak, çılgın bir alkıştır koptu. "Yaşasın Kraliçe! Yaşasın Kraliçe!" diye haykırıyorlardı.

Ona gelince, zavallı yaşlı kız, bütün ölçülülüğünü yitirmişti. Şaşırmış, titriyor ve kekeliyordu: "Ama hayır.. ama hayır.. ama hayır.. ben olmayayım.. rica ederim.. ben olmayayım.. rica ederim..."

O vakit ömrümde ilk kez olarak Bayan İnci'ye baktım ve kendi kendime kim olduğunu sordum.

Onu, çocukluktan beri üzerlerinde hiç dikkat edilmeden oturulan eski kumaş koltuklar ne gözle görülürse, bu evde öyle görmeye alışmıştım. Bir gün, bilinmez neden, bir güneş ışığı o koltuğa vurur da insan ansızın kendi kendine: "Bak hele," der; "bu parça çok ilginç bir şey." Sonra ağacın bir sanat adamı tarafından işlenmiş olduğu, kumaşının dikkate değdiği keşfolunur. Ben de Bayan İnci'ye hiç dikkat etmemiştim.

O Chantal ailesindendi. İşte o kadar. Ama nasıl? Kim olarak? Bu, silik kalmaya çalışan, fakat önemsiz de görünmeyen iri yapılı ve kuru bir insandı. Kendisine bir kahya kadından ileri, bir akrabadan geri sayılacak biçimde dostça davranılıyordu. O zamana kadar hiç önem vermediğim bir sürü küçük noktayı şimdi ansızın kavrıyordum! Bayan Chantal ona: "İnci", genç kızlar: "Bayan İnci" diyorlardı! Chantal ise, sanırım, daha saygılı bir edayla her zaman "bayan" diye konuşuyordu.

Kendisine bakmaya başladım. Kaç yaşındaydı? Kırk mı? Evet, kırk. Bu kız yaşlı değildi, yaşlanıyordu. Gözüme ansızın bir şey çarptı. O, gülünç bir biçimde baş yapıyor, giyiniyor, süsleniyordu. Fakat bunlara karşın hiç de gülünç değildi. Kendisinde öyle yalın, doğal bir hoşluk, örtülmüş, dikkatle saklanmış bir hoşluk vardı. Gerçekten ne acayip yaratıktı! Nasıl olmuş da ona şimdiye kadar daha iyi bakmamıştım? Ağarmaya başlamış küçük ve her bakımdan gülünç saç büklümleriyle garip bir baş yapıyordu. Bu bozulmaktan korunabilmiş kız oğlan kızlık saçının altında iki derin çizgiyle, iki sürekli üzüntü çizgisiyle bölünmüş geniş ve dingin bir alın görülüyor, sonra da iri ve tatlı, gayet çekingen, gayet korkak, gayet iddiasız iki mavi göz, küçük kız hayretleriyle, taze duygularla, aynı zamanda onları bulandırmadan sulandırarak içlerine sızmış yaşlarla dolu, gayet masum iki güzel göz seçiliyordu.

Bütün yüz ince ve kapalıydı. Bu, yorgunluklarla veya yaşamın büyük yürek çarpıntılarıyla örselenip solmadan sönmüş yüzlerden biriydi.

Ne güzel ağzı vardı! Ne güzel dişleri vardı! Fakat o, sanki gülümsemeye cesaret edemiyordu.

Birdenbire onu Bayan Chantal'le bir tarttım. Hiç kuşku yok, Bayan İnci üstün, yüz kere üstündü; daha ince, daha soylu, daha ağır başlıydı.

Görüşlerim beni şaşırtmıştı. Şampanya veriliyordu. İyi düşen bir nezaket tümcesiyle kadehimi, sağlığına içmek üzere, kraliçeye doğru uzattım. Yüzünü peçetesiyle örtmeye can atıyordu. Dudaklarını duru şaraba değdirirken herkes: "Kraliçe içiyor! Kraliçe içiyor!" diye haykırdı. O zaman o kıpkırmızı oldu ve tıkandı. Gülüyordu. Onu evde çok sevdiklerini iyice gördüm.

III

Yemek biter bitmez Chantal koluma girdi. Sigara saati, onun karışılmaz saati gelmişti. Yalnız olduğu vakitler sigarasını gider, sokakta içerdi. Yemekte bir konuğu bulunduğu vakitse bilardo salonuna çıkılır ve o, sigara içerek oynardı. O akşam bilardo salonunda yortu onuruna ateş bile yakılmıştı. Yaşlı dostum bilardo değneğini, ucunu büyük dikkatle tebeşirlediği çok nazik bir değneği aldı, sonra bana:

—Geç bakalım, oğlum! dedi.

Küçüklüğümü bildiği için, yirmi beş yaşında olmama karşın, bana böyle derdi.

Oyuna başladım. Birkaç karambol yaptım. Birkaçını kaçırdım. Fakat Bayan İnci düşüncesi boyuna kafamda dolaştığı için, birdenbire:

—Bay Chantal, diye sordum, Bayan İnci akrabanız mıdır?

Son derece şaşırıp oyunu bıraktı ve bana baktı.

—Nasıl bilmiyor musun? Bayan İnci'nin öyküsünü bilmiyor musun?

—Hayır.

—Baban sana hiç anlatmadı mı?

—Hayır.

—Bak hele! İşte bu tuhaf! Ama gerçekten tuhaf! Bu, kocaman bir öyküdür yahu!

Sustu, sonra yine:

—Hele bilsen, dedi, bunu bana böyle bir günde, haçı suya atma yortusunda sorman ne garip!

—Neden?

—Neden mi? Dinle. Bundan kırk bir yıl, bugünkü yortudan tastamam kırk bir yıl önceydi. O zaman Rouy-le-Trus'da, tabyalarda oturuyorduk. Ama iyi anlaman için sana önce evi tanımlamam gerek. Rouy, bir bayırın, daha doğrusu büyük bir çadır denizine egemen bir tepeciğin üstündedir. Orada, eski kale duvarlarının üstüne tırmanan güzel asma bahçeli bir evimiz

vardı. Ev kentte, cadde üzerindeydi, ama bahçe ovaya bakardı. Bu bahçenin de, romanlarda olduğu gibi, kalın duvarların içinden inen gizli bir merdivenin ucunda, kıra açılan bir kapısı vardı. Koca bir çanı bulunan bu kapının önünden bir yol geçerdi. Köylüler uzun dolaşmazlar, tahılı bu kapıdan getirirlerdi.

Durumu gözünün önüne getiriyorsun, değil mi? O yılın haçı suya atma yortusunda bir haftadan beri kar yağıyordu. Sanki dünyanın sonu gelmişti. Ovaya bakmak için kale duvarlarına gittiğimizde, bu cilalı gibi parlayan donmuş, beyaz, bembeyaz ülke ta içimizi titretiyordu. Sanki Tanrı dünyayı, eski dünyaların debboyuna göndermek için bir pakete sarmıştı. İnan ki ortalık pek üzünçlüydü.

O sırada bütün aile bir arada oturuyorduk ve kalabalık, çok kalabalıktık. Babam, annem, amcam, yengem, iki kardeşim ve amcamın dört kızı filan. Amcamın kızları güzeldi. En küçükleriyle evlendim. Bütün bu kalabalıktan bugün ancak üç kişi kaldık: Karım, ben ve Marsilya'daki baldızım. Tanrım! Bir aile nasıl da dökülüyor! Bunu düşündüğüm zaman titriyorum! Ben, şimdi elli altı yaşımda olduğuma göre o zaman on beşimdeydim.

İşte, haçı suya atma yortusunu kutlayacaktık. Çok neşeli, ama çok neşeliydik! Herkes salonda akşam yemeğini beklerken ağabeyim Jacques: "Ovada on dakikadır bir köpek havlıyor," dedi, "herhalde yolunu yitirmiş bir hayvancağız olacak."

Ağabeyim daha sözünü bitirmeden bahçenin çanı çalındı. Sesi, insanın aklına ölüleri getiren kocaman kilise çanlarının sesine benzerdi; herkesi titretti. Babam uşağı çağırdı ve gidip bakmasını söyledi. Hep sustuk ve bekledik. Her yeri kaplayan karı düşünüyorduk. Adam döndüğü zaman hiçbir şey görmediğini bildirdi. Köpek hiç ara vermeden habire uluyor ve sesi hiç yer değiştirmiyordu.

Sofraya oturuldu. Fakat hepimizde, özellikle küçüklerde biraz heyecan vardı. Kızartmaya kadar işler yolunda gitti. Sonra çan yine çalınmaya başladı. Arka arkaya üç kez, hızlı hızlı, uzun uzun çalındı ve bizi parmaklarımızın ucuna kadar titreterek hepimize, bayağı, soluklarımızı kestirdi. Bildiklerimizden başka bir korkuya kapılmış, çatallar havada, hep dinleyerek birbirimize bakıyorduk.

Sonunda annem: "Yine gelmek için bu kadar çok beklenmesi garip," dedi, "yalnız gitmeyin Baptiste; bu baylardan biri sizinle birlikte gelsin."

Amcam François kalktı. Bu gücüne çok güvenen ve dünyada hiçbir şeyden korkmayan bir tür Hercule'dü. Babam kendisine: "Tüfeğini al" dedi,

"ne olacağı bilinmez."

Fakat amcam bir bastondan başka bir şey almadı ve hemen uşakla birlikte çıktı.

Biz kalanlar, korku ve meraktan titreyerek yemeden ve konuşmadan bekledik. Babam bizi ferahlatmaya çalıştı, "göreceksiniz," diyordu, "bu ya bir dilenci veya karda yolunu şaşırmış bir yolcu çıkacak. İlk çaldığı vakit kapının hemen açılmadığını görerek yolunu bulmaya çalışmış, fakat beceremeyince yine kapımıza gelmiş olacak."

Amcamın yokluğu bize bir saat sürdü gibi geldi. Sonunda ateş püskürüp söverek döndü: "Vallahi kimse yok," diyordu, "muzibin biri olacak! Duvarlardan yüz metre ilerde uluyan o uğursuz köpekten başka hiç kimse yok. Eğer bir tüfek almış olsaydım, susturmak için, onu öldürecektim."

Yeniden yemeye başlandı. Fakat herkes diken üstündeydi. Olayın bitmiş olmadığı, şimdi bir şey çıkacağı, neredeyse çanın yine çalınacağı duyumsanıyordu.

Gerçekten çan, tam kral pastası kesilirken çalındı. Bütün erkekler hep birden kalktılar. Şampanya içmiş olan amcam François öyle bir öfkeyle onu öldürmeye gideceğini söyledi ki annemle yengem, alıkoymak için, üzerine atıldılar. Çok sessiz ve biraz sakat olduğu halde (attan düşüp kırdığı günden beri bacağını sürüklüyordu) babam da işi öğrenmek istediğini ve birlikte geleceğini bildirdi. Yirmi ve on sekiz yaşlarındaki ağabeylerim tüfeklerini almaya koştular. Bana hiç dikkat eden olmadığı için ben de bir bahçe tüfeği yakaladım ve gidenlere katılmaya hazırlandım.

Hemen yola çıkıldı. Babam ve amcam, fener tutan Baptiste'le birlikte önden gidiyorlardı. Onların arkasından ağabeylerim Jacques ve Paul yürüyorlardı. En arkadan da, teyzemle ve amcamın kızlarıyla birlikte evin eşiğinde kalan annemin yalvarmalarına karşın, ben geliyordum.

Kar bir saatten beri yeniden yağmaya başlamıştı. Ağaçlar hep kar yüklüydü. Çamlar, bu ağır ve uçuk giysinin altında ezilmiş, beyaz piramitlere, büyük şeker kellelerine dönmüştü. Sıkı ve küçük kuşbaşı biçiminde yağan karın esmer perdesinin arkasından daha cılız ağaççıklar, karanlıkta gayet solgun, ancak görülebiliyorlardı. Kar o kadar çok yağıyordu ki on adım ilerisini seçmek mümkün değildi. Duvara oyulmuş döner merdivenlerden inmeye başlanınca gerçekten korktum. Bana sanki arkamdan yürüyorlarmış, şimdi omuzlarımdan tutup beni götüreceklermiş gibi geldi. Eve döneyim dedim; fakat bahçeyi baştan başa geçmek gerektiği için cesaret edemedim.

Ovaya bakan kapının açıldığını duydum. Sonra amcam yine sövmeye başladı: "Hay Tanrı'nın belası! Yine gitmiş! Yalnızca gölgesini görsem, alimallah uğursuzu kaçırmam."

Önde görülen, daha doğrusu, görülmediği için duyumsanan ova korkunçtu. Yukarıda, aşağıda, karşıda, sağda, solda, her yerde sonsuz bir kar perdesinden başka bir şey görülmüyordu.

Amcam yine: "Hah, işte köpek yine uluyor," dedi; "nasıl tüfek attığımı kendisine öğreteyim de görsün. Hiç değilse bunu becerelim."

Fakat iyi yürekli babam: "Açlıktan bağıran bu zavallı hayvanı gidip almak daha uygun olur," dedi; "biçare yardım istemek için havlıyor; dara düşmüş insan gibi çağırıyor. Hadi o yana gidelim."

Ve bu perdenin, bu sıkı ve sürekli yağışın, havayı ve geceyi dolduran, kımıldayan, uçuşan, düşen ve erirken insanın etini donduran, küçük beyaz kuşbaşı parçaların, her dokunuşunda derinin çabuk ve şiddetli acısıyla eti tıpkı yakar gibi donduran bu köpüğün ortasında yola çıktık.

Bu soğuk ve yumuşak macunun içinde dizlerimize kadar batıyorduk. Yürümek için ayağı çok yukarı kaldırmak gerekiyordu. İlerledikçe köpeğin sesi daha durulaşıyor, daha güçleniyordu. Amcam: "Burada işte!" diye haykırdı. Geceleyin raslanan bir düşmana karşı yapıldığı gibi gözetlemek için duruldu.

Ben bir şey görmüyordum. Onun için ötekilere yetiştim ve gördüm. Fenerin kara gerdiği uzun ışık şeridinin ta ucunda ayakta duran bu köpeğin, bu kocaman kara köpeğin, bu uzun tüylü ve kurt başlı çoban köpeğinin görünüşü korkunçtu; gerçek değil de hayal gibiydi. Köpek kıpırdamıyordu; susmuştu, bize bakıyordu.

Amcam: "Garip şey," dedi; "ne ilerliyor, ne geriliyor. Kafasına bir kurşun yerleştirmeyi öyle istiyorum ki!"

Babam sert bir sesle: "Hayır," dedi; "onu tutalım."

O zaman ağabeyim Jacques: "Ama yalnız değil," diye ekledi; yanında bir şey var."

Gerçekten hayvanın arkasında bir şey, anlaşılması olanaksız esmer bir şey vardı. Sakınmayla yine yürünmeye başlandı.

Köpek, yaklaştığımızı görünce oturdu. Kötü bir niyeti yoktu. Daha çok, yanına insan getirebildiğinden dolayı hoşnut görünüyordu.

Babam doğru ona gitti ve onu okşadı. Köpek onun ellerini yaladı. Hayvanı küçük bir arabanın, üç veya dört yün örtüyle baştan başa sarılı bir tür oyuncak arabanın tekerleğine bağlamış oldukları anlaşıldı. Bu örtüler

dikkatle açıldı ve Baptiste fenerini, tekerlekli bir yuvaya benzeyen arabanın kapısına yaklaştırınca, içeride bir bebeğin uyuduğu görüldü.

Öyle şaşırmıştık ki tek sözcük söyleyemiyorduk. Önce babam kendini topladı ve büyük yürekli, biraz da coşkun ruhlu olduğu için elini arabanın körüğüne uzatarak: "Zavallı atılmış yavru!" dedi; "sen artık bizdensin!" Sonra ağabeyim Jacques'a, öne düşerek arabayı çekmesini buyurdu.

Babam yine; yüksek sesle düşünür gibi:

"Bir sevda çocuğu," dedi; "zavallı annesi bu yortu gecesinde İsa'yı anarak kapımı çalmaya gelmiş."

Sonra yine durdu ve gecenin ortasında dört yana bütün gücüyle dört kez: "Onu aldık!" diye haykırdı. Arkasından elini kardeşinin omzuna koyarak mırıldandı: "Ya köpeğe ateş etseydin, François?"

Amcam yanıt vermedi. Fakat karanlıkta büyük bir haç işareti yaptı. Çünkü ileri geri davranışlarına karşın çok dindardı.

Köpek de koyverilmişti ve peşimizden geliyordu.

Bizim asıl eve dönüşümüzü görmeliydi! Önce arabayı duvarların içindeki merdivenden çıkarmak için çok sıkıntı çektik. Ama iş sonunda becerildi ve araba ta sofaya kadar getirildi.

Annem bilsen ne kadar tuhaf, ne kadar hoşnut ve telaşlıydı! Hele amcamın dört küçük kızı (en küçükleri altı yaşında vardı) bir yuvanın çevresinde dört tavuğa benziyorlardı. Hâlâ uyuyan çocuk, sonunda arabasından çıkarıldı. Bu, şöyle böyle altı haftalık bir kızdı. Kundağında on bin frank, evet, babamın çeyiz olsun diye bir yere yatırdığı on bin altın frank bulundu! Demek bu bir yoksul çocuğu değildi. Sanırım, bir küçükkentsoylu kızından doğma bir soylu çocuğuydu.. yahut da... Bin şey düşündük, fakat hiçbir şey öğrenemedik. Ama hiçbir şey... Hiç, hiçbir şey... Köpeği bile bir tanıyan çıkmadı. Hayvan yörenin yabancısıydı. Fakat ne olursa olsun, gelip kapımızı üç kez çalan erkek veya kadın, ailemi pekâlâ biliyordu. Yoksa onları böyle seçmezdi.

İşte bayan İnci altı haftalıkken Chantallerin evine bu biçimde girdi.

Ona Bayan İnci denmesi de sonradandır. Önce "Marie Simonne Claire" adı verilmişti. Claire, soyadı yerine geçiyordu.

Uyanıp çevresindeki adamlara ve ışıklara kararsız, mavi ve bulanık gözleriyle bakan bu çocukla yemek salonuna girişimiz gerçekten tuhaf oldu.

Yine sofraya oturuldu ve pasta paylaşıldı. Ben kral oldum. Kraliçeliğe de demin sizin yaptığınız gibi Bayan İnci'yi seçtim. O gün o, kendisine gösterilen saygının farkında bile olmadı.

İşte, çocuk evlat edinildi ve aile arasında yetiştirildi. Seneler geçtikçe o da büyüdü. Nazik, uysaldı ve sözdinleyen bir çocuktu. Herkes kendisini seviyordu. Eğer annem izin verseydi çok da şımartılırdı.

Annem sıra, derece gözeten bir kadındı. Küçük Claire'e kendi çocukları gibi bakmaya razı oldu, ama onunla aramızdaki ayrılığın iyice belirlenmesine ve bu durumun iyice yerleşmesine de önem verdi.

Onun için çocuk anlayacak yaşa gelir gelmez, kendisine öyküsünü anlattı ve incitmeden, hatta sevecenlikle küçüğün kafasına, Chanteller için evlat edinilmiş, benimsenmiş bir kız, ama ne de olsa yabancı bir kız olduğunu yerleştirdi.

Claire bu durumu garip bir zeka, şaşılacak bir içgüdüyle kavradı ve kendisine bırakılan yeri öyle becerikli, öyle hoş ve kibar bir biçimde tutup korumasını bildi ki, bu, babama, ağlatacak kadar dokunuyordu.

Annem de bu duygulu ve cana yakın yaratığın sınırsız minnetinden ve biraz korkak özverisinden çok hoşnut oldu; ona "kızım!" demeye başladı. Küçük, iyi ve beceriklice bir şey yaptıkça annem, heyecanlı zamanlarında hep olduğu gibi, bazen gözlüğünü alnına kaldırır ve! "Canım, bu çocuk inci, gerçek bir inci!" diye yinelerdi. Bu ad küçük Claire'e anı kaldı ve artık bizim için o Bayan İnci oldu gitti.

IV

Bay Chantal sustu. Bilardo masasına oturmuş, ayaklarını sallıyor, sağ eliyle, taş tahtadan sayıları silmeye yarayan ve aramızda "tebeşir bezi" denen bir bezi buruştururken sol eliyle bir yuvarlağı oynatıyordu. Biraz kızarmış, sesi boğuk, anılarına dalmış, kafasında uyanan eski şeylerle eski olayların arasında yavaş yavaş gezinerek; tıpkı insanın aralarında büyüdüğü her ağacın, her yolun, her bitkinin, sivri sivri çoban püsküllerinin, güzel kokulu defnelerin, kırmızı ve tombul meyveleri parmak arasında ezilen porsuk ağaçlarının her adımda geçmiş yaşamımızdan küçük bir olayı, ömrün özünü, ana ipliğini oluşturan tatlı ve anlamsız olaylardan birini derinlerden yüze çıkardığı o eski aile bahçelerinde geze geze yürür gibi ilerleyerek; artık kendi kendine söyleniyordu...

Ben, sırtımı duvara vermiş, ellerimi bir işe yaramayan bilardo değneğine dayamış, karşısında duruyordum.

Bir dakika sonra yine: "Tanrım," dedi; "on sekiz yaşındayken o ne kadar güzel, ne kadar alımlı, ne kadar kusursuzdu! Ah, güzel, güzel, güzel ve iyi, ve yürek sahibi, ve cana yakın kız! Mavi gözleri, duru saydam gözleri, benzerini hiç görmediğim gözleri vardı!"

Yine sustu: "Neden evlenmedi" diye sordum.

Bana değil de şu geçen "evlenmedi" sözcüğüne yanıt verdi:

—Neden mi? Neden mi? İstemedi işte, istemedi. Bununla birlikte otuz bin frank çeyizi vardı ve birçok isteklisi çıkmıştı. Fakat istemedi! O zamanlar üzüntülü gibiydi. Yani evlendiğim, altı yıldır nişanlı olduğumuz küçük Chatlotte'u, amcamın kızını, karımı aldığım zamanlar.

Bay Chantal'e bakıyor ve onun ruhuna, temiz ruhların, saf ruhların, lekesiz ruhların o yalın ve acıklı dramlarından birine, kimsenin, hatta katlanıp susan kurbanlarının bile bilmediği, o içini dökmemiş, gizi açığa çıkmamış yüreklerden birine ansızın girer gibi oluyordum.

Birden cüretli bir merakın zorlamasıyla:

—Onu siz alacaktınız, bay Chantal! diyiverdim.

Adam titredi, bana baktı ve:

—Ben mi alacaktım? dedi. Kimi?

—Bayan İnci'yi.

—Neden?

—Amcanızın kızından çok onu sevdiğinizden!

Bana tuhaf, yuvarlak, şaşkın gözlerle baktı; sonra kekeledi:

—Ben mi sevmiştim? Nasıl? Kim söyledi sana bunu?

—Allah Allah, durum apaçık... Hatta amcanızın sizi altı yıldır bekleyen kızıyla evlenmeyi o kadar geciktirmeniz bile onun yüzünden.

Sol eliyle tuttuğu bilardo yuvarlağını itti, tebeşir bezini iki eliyle alıp yüzüne kapayarak hıçkırmaya başladı. Tıpkı sıkılan bir sünger gibi hem gözleri, hem de ağzı, burnuyla çok acıklı, aynı zamanda gülünç bir biçimde ağlıyordu. Tebeşir bezinin içinde öksürüyor, tükürüyor, burnunu siliyor, gözlerini kuruluyor, aksırıyor, sonra gargara gibi bir boğaz gürültüsüyle yüzündeki bütün delikleri yine fışkırtmaya başlıyordu.

Ben şaşkın ve utanmış, savuşmaya can atıyor, ne diyeceğimi, ne yapacağımı, neye davranacağımı bilemiyordum.

Birden Bayan Chantal'in sesi merdivende çınladı: "Sigaranız daha bitmedi mi?"

Kapıyı açıp seslendim: "Bitti efendim, iniyoruz."

Sonra kacasına koştum ve dirseklerinden tutarak ona: "Bay Chantal, dostum Chantal, beni dinleyin," dedim; "karınız sizi çağırıyor. Toparlanın, çabuk toparlanın, aşağıya inmek gerek; toparlanın."

Sonra iki üç yıldır taş tahtanın bütün sayılarını silen tebeşir beziyle dikkatli dikkatli yüzünü kurulamaya başladı; sonra yarı kırmızı, yarı beyaz,

alın, burun, yanaklar, çene tebeşir içinde, gözler şiş ve hâlâ yaş dolu, başını kaldırdı.

Ellerinden tuttum ve kendisini: "Bağışlamanızı dilerim, bağışlamanızı dilerim Bay Chantal, sizi üzdüm... Fakat.. bilmiyordum.. anlıyor.. herhalde anlıyorsunuz..." diye mırıldanarak odasına götürdüm.

Elimi sıktı ve: "Evet.. evet..." dedi; "böyle çetrefil anlar olur..."

Sonra yüzünü leğene soktu. Doğrulduğu vakit bana hâlâ insan arasına çıkacak gibi görünmüyordu. Fakat küçük bir hile düşündüm. Aynaya bakarak telaşlandığı için kendisine: "Gözünüze bir toz kaçtığını söylemeniz yeter," dedim; "böylece herkesin önünde istediğiniz kadar ağlayabilirsiniz."

O gerçekten gözlerini mendiliyle uğuşturarak indi. Merak ettiler. Herkes bir türlü bulunmayan tozu aramaya kalktı. Arada da doktor getirtmeyi gerektirmiş olan buna benzer olaylar anlatıldı.

Ben Bayan İnci'nin yanına gitmiş, meraktan, bir acıya dönüşen meraktan çatlayarak ona bakıyordum. Periler gibi hiç kapamaz göründüğü tatlı, dingin, iri iri, enli enli gözleriyle gerçekten gençliğinde çok güzel olmalıydı. Tuvaleti, yaşlı bir kıza yakışan tuvaleti biraz gülünçtü ve onu beceriksizleştirmeden sadeleştiriyordu.

Bana, nasıl demin Bay Chantal'in ruhunda gördümse, onda da bir bir uçtan bir uca o gönülsüz, o sade ve özverili yaşamı görüyordum, fark ediyorum gibi geliyordu. Ama yine zorlayıcı bir istek, ona kendisinin de onu sevmiş olup olmadığını sormak, öğrenmek isteği dudaklarıma kadar çıkıyordu. Acaba o da onun gibi o görülmeyen, bilinmeyen, sezilmeyen, fakat geceleri karanlık odanın yalnızlığı içinde kendisini açığa vuran sürekli, gizli ve keskin acıyla kıvranmış mıydı? Ona bakıyor, boynuna kadar çıkan korsasının altında yüreğinin attığını görüyor ve kendi kendime bu tatlı ve rahat yüzün her akşam yastığın ıslak derinliğinde ağlamış, kızgın yatağın sıtması içinde bu vücudun sıçramalarla sarsılarak inlemiş olup olmadığını soruyordum.

İçine bakmak için bir oyuncağı kıran çocuklar gibi, yavaşça kendisine: "Demin Bay Chantal'in nasıl ağladığını görseydiniz," dedim; "ona acırdınız."

İrkildi:

—Nasıl? Ağladı mı?

—Ağladı ya!

—Niçin?

Çok heyecanlanmış gibiydi. Yanıt verdim:

—Sizin için.

—Benim için mi?

—Evet. Bana sizi önce ne kadar sevmiş ve siz dururken karısıyla evlenmeye ne kadar güç katlanmış olduğunu anlatıyordu.

Solgun yüzü bana biraz uzuyor gibi geldi. Hep açık duran gözleri, dingin gözleri birdenbire sanki artık hiç açılmayacakmış gibi çarçabuk kapandı. Sandalyesinden döşemeye sarktı ve tıpkı yere düşen bir atkı gibi usulca, yavaşça bayıldı.

"Koşun! koşun! Bayan İnci'ye fenalık geliyor!" diye haykırdım.

Bayan Chantal'le kızları koşuştular. Su, havlu ve sirke aranırken ben şapkamı aldım ve savuştum.

Yüreğim çarpıntılı, içim üzüntü ve pişmanlık dolu, büyük adımlarla yürüdüm. Vakit vakit de hoşnutluk duyuyordum. Bana gerekli ve beğenilecek bir iş yapmışım gibi geliyordu.

Kendi kendime: "Yanlış mı yaptım? Doğru mu davrandım" diye soruyordum. Onlar bunu ruhlarında, kapalı bir yarada kurşun saklanır gibi saklıyorlardı. Şimdi daha da mutlu olmayacaklar mıydı? İşkencelerinin yeniden başlaması için vakit çok geç, ama onu dikkatle anımsamaları için oldukça erkendi.

Belki de gelecek ilkyaz bir akşam, dalların arasından çimene, ayaklarının dibine düşen bir ay ışığıyla içleri kabararak bütün bu çetin ve boğulmuş acıyı anmak üzere birbirlerinin elini tutup sıkacaklardı. Ve belki de bu kısa dokunuş, onların damarlarına o asla bilmeyecekleri ürpertinin birazını geçirecek ve onlara, bu dirilmiş ölülere, başkalarının bütün ömürleri boyunca elde edemedikleri mutluluktan daha fazlasını, sevgililere bir sarsılışta veren o sarhoşluğun, o deliliğin süreksiz, fakat Tanrılara layık tadını bir saniyenin içinde duyuverecekti!